

Janez Stergar

**Sedem desetletij ljubljanskega
Inštituta za narodnostna vprašanja**

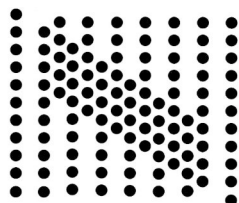

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

Janez Stergar

Sedem desetletij ljubljanskega
Inštituta za narodnostna vprašanja

Ljubljana 1995

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

061.6(497.12 Ljubljana):323.1

STERGAR, Janez

Sedem desetletij ljubljanskega Inštituta za narodnostna
vprašanja / Janez Stergar. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna
vprašanja = Institute for Ethnic Studies, 1995

ISBN 961-6159-02-X

1. Inštitut za narodnostna vprašanja (Ljubljana)
54285056

Ob sedemdesetletnici ustanovitve ljubljanskega Manjšinskega instituta, predhodnika sedanjega Inštituta za narodnostna vprašanja

Sedemdeset let je že častitljiva starost, ki jo z veseljem praznuje vsak človek, če jo doživi razmeroma čil in zdrav. Sedem desetletij obstoja pa predstavlja vesel dogodek tudi v razvoju organizacij in inštitucij, če so jih le napolnile s koristnim delovanjem. In med take sedemdesetletnike se je v začetku leta 1995 uvrstil ljubljanski *Inštitut za narodnostna vprašanja*, v strokovni javnosti znan tudi po kratici *INV*.

Prvega februarja 1925 je v Ljubljani pričel z delom *Manjšinski institut (MI)*. Za ugotovitev, da se *INV* lahko upravičeno šteje za neposrednega naslednika *MI*, govore vsi argumenti, razen spremembe imena. Naziv pa se je z leti, v spreminjajočih se zgodovinskih okoliščinah in ob posodabljanju inštitutskega delovnega programa, spremenil še nekajkrat. Zarezo v delovanju inštituta je povzročila le sovražna zasedba Ljubljane aprila 1941. Ustanovitev partizanskega *Znanstvenega instituta* januarja 1944 je s pretežnim delom svojega programa pomenila obnovitev *MI*, kar se je še v večji meri izrazilo ob koncu vojne na Oddelku za mejna vprašanja *ZI*, oziroma - po preimenovanju - *Inštituta narodne osvoboditve*. Oddelek je nadaljeval z delom *MI*, združil je še več njegovih predvojnih sodelavcev ter si pridobil nazaj inštitutsko knjižnico in ohranjene fragmente arhiva. Od konstituiranja Oddelka za mejna vprašanja v *Inštitut za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani* (1948) je *INV* doživel še dve spremembi naziva in z njim povezanega statusa: 1956 je postal samostojen *Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani*, oktobra 1992 pa eden prvih javnih raziskovalnih zavodov po novi slovenski zakonodaji - *Inštitut za narodnostna vprašanja*, tokrat brez krajevnega določila v uradni "firmi". Bolj za šalo kot zares lahko dodamo še en argument v prid kontinuiteti inštituta: po številnih selitvah po Ljubljani (da o vojnem času v roških gozdovih ne govorimo) zadnje desetletje *INV* domuje v vili na Erjavčevi 26. Vilo si je zgradil tik pred prvo svetovno vojno Aleksander Hudovernik, tedanji c.kr. notar in blagajnik (pozneje tudi "prvomestnik") narodnoobrambne *Družbe Sv. Cirila in Metoda*, soustanoviteljice *MI* pred sedmimi desetletji.

Ob odločitvi za obeležitev inštitutske sedemdesetletnice smo imeli pred očmi tudi nekaj drugih okroglih obletnic, ki so neposredno povezane z dejavnostjo *INV* in njegovih predhodnikov: 110-letnico delovanja omenjene *Ciril-metodove družbe (CMD)*, 75-letnico koroškega plebiscita in rapalske pogodbe, 70-letnico prvega evropskega manjšinskega kongresa (z dr. Josipom Wilfanom kot predsednikom), 40-letnico Avstrijske državne pogodbe z znamenitim členom 7 in 20-letnico Osimskih sporazumov. Žal zamisli o izdaji reprezentativne publikacije z izborom objav ter bibliografijami nekdanjih in sedanjih inštitutskih sodelavcev niso našle na dovolj močne mecene. Žal ni prodrla v raziskovalne programe niti pred tremi leti predložena naloga o kontinuiteti inštitutskega proučevanja manjšinskih in narodnostnih vprašanj na Slovenskem. Tako ostajamo pri pričujočem priložnostnem pispu omejenega obsega, pri eseju z dokumentarnimi prilogami, pri strnjemem avtorskem pogledu na preteklih sedem desetletij; vse to ne more zadostiti potrebi po zaokroženim in poglobljenim zgodovinski osvetlitvi inštitutskega razvoja ter pomembne in hitro se spreminjajoče tematike, s katero so se spopadali inštitutovi raziskovalci. Tudi

visoka protokolarna raven obeležitve inštitutskega jubileja in njegov načrtovani evropski odmev ne moreta zapolniti omenjene raziskovalne praznine.

Ob sedemdesetletnici pa je razveseljivo dejstvo, da se v Sloveniji krepi prepričanje o potrebnosti kontinuiranega inštitutskega raziskovalnega dela. In to tudi na področju narodnostnih, etničnih oziroma manjšinskih vprašanj, kar je bilo tradicionalno, a je še neprestano novo, živo in izzivajoče delovno polje *INV* in z njim povezanih znanstvenih zavodov. Da ne bi v uvodu naštevati izbora preteklih družbeno relevantnih mnenj o pomembnosti in učinkovitosti raziskovalnih dosežkov inštitutskih sodelavcev, ki ves čas njegovega obstoja prihajajo iz različnih družboslovnih in humanističnih ved, opozorimo le, da je bil ta razmeroma majhen kolektiv v "Enciklopediji Jugoslavije" (ne le zaradi "starostnih" razlogov) upoštevan kot eden od treh slovenskih oz. dvajsetih jugoslovanskih inštitutov s samostojnim geslom, v "Enciklopediji Slovenije" pa kot eden od trinajstih predstavljenih inštitutov, ki delujejo zunaj okvira posameznih fakultet ali ZRC SAZU. Vpetost inštituta v mednarodno znanstveno sodelovanje in njegov - recimo da pretežno dober - glas pa se v svetu sliši od nastanka sredi dvajsetih let (prek Manjšinskih kongresov in Lige narodov), mimo prvega seminarja OZN o pravicah človeka v večnarodnih skupnostih (v Ljubljani 1965), do sedanjega sodelovanja *INV* v evropskem kodificiranju sistema posebnih pravic narodnih in jezikovnih manjšin.

Ob dobrih željah (in darilih?), ki jih je mogoče pričakovati ob jubileju, bi si vsi zaposleni na inštitutu sami želeli predvsem času, zahtevam mlade slovenske države in standardom svetovne znanosti ustrezne delovne pogoje. Avtor pa se predvsem ne bi želel zameriti vsem nekdanjim inštitutskim sodelavcem, ki jih v publikaciji ni bilo mogoče podrobneje (oziroma njihovim zaslugam primerno) predstaviti, ali pa celo v njej niso imensko niti omenjeni. Ko se zahvaljujem vrsti inštitutskih in zunajinštitutskih pomočnikov pri nastajanju pričujočega besedila, izražam tudi pripravljenost za sprejemanje dopolnil in morebitnih popravkov.

Proučevanje slovenske narodnostne problematike do srede dvajsetih let 20. stoletja

Če odmislimo starejša razpravljanja o vzrokih in mehanizmih premikanja narodnostnih meja (npr. Jarnikova razprava v celovški *Carinthiji* leta 1826)¹, lahko rečemo, da so se Slovenci zavedli pomena sistematičnega spremljanja in analiziranja jezikovnega in narodnostnega stanja po slovenskih pokrajinah najpozneje v letu 1848. Premik ni prišel do izraza le v tedaj postavljenih političnih zahtevah, ampak tudi v pisanju časopisja o številu Slovencev, posebej še v mejnih pokrajinah² ter v odločitvi Petra Kozlerja (1824-1879), da na podlagi zbranih statistik izda svoj "Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin", statistično publikacijo o Slovencih ali/in geografski leksikon.³ Do prve svetovne vojne in do razpada habsburške monarhije je nato postopoma res izšlo kar nekaj del o slovenskem narodnostnem stanju, kot so ga kazali statistični in drugi empirični podatki. Posebno skrb zbiranju gradiva in izdajanju tovrstnih knjig je posvečala leta 1864 ustanovljena *Slovenska matica* (mdr. v knjižni zbirki *Slovenska zemlja*). Žal se sodobni raziskovalci vse premalo zavedamo in poslužujemo teh solidno pripravljenih strokovnih del.

Z zbiranjem podatkov in proučevanjem narodnostnega stanja je bilo od leta 1885 povezano tudi praktično (do 1907 nadstrankarsko) narodnoobrambno delovanje Slovencev v *Družbi Sv. Cirila in Metoda*, ki je pomenila odgovor na dejavnosti nemških "obrambnih" društev *Deutscher Schulverein* in *Südmark* na naših tleh. Zgodovinar in nekdanji sodelavec *INV* Andrej Vovko je temeljito proučil razvoj *CMD* in ga pred kratkim predstavil tudi v knjigi.⁴ Tu nas manj zanima zbiralno in šolsko-vzgojno delo družbe, bolj pa pregledne objave v 49 letnikih *Koledarjev (Vestnikov) CMD* iz let 1887-1940, publikacije potovalnega učitelja *CMD* Anteja Bega (1870-1946) o slovenstvu na izpostavljenih delih Koroške, Štajerske in Kočevskega iz let 1905-1912⁵ ter članki v reviji *Slovenski Branik* (1908-1914). Vovko sumarno predstavlja tudi nekatere druge, manj pomembne slovenske narodnoobrambne organizacije in društva, od katerih sta bila po razkolu v *CMD* (ob nekaterih pokrajinskih na Koroškem in Primorskem) najbolj dejavna "liberalni" *Branibor*

¹ Prim. ponatis: Urban Jarnik, *Andeutungen über Kärntens Germanisierung = Pripombe o germanizaciji Koroške : Mit einer Studie und Anmerkungen von Bogo Grafenauer = Spremná štúdiá in opombe Bogo Grafenauer. Klagenfurt/Celovec : Drava, SZI 1984, 155 strani. (Disertacije in razprave = Dissertationen und Abhandlungen ; 8) K zgodovini INV posredno sodi tudi dejstvo, da s tiskovne predstavitve hranim izvod knjige z vpisom v znanem drobnem rokopisu: "Prijatelju Janezu Stergarju z zahvalo za varno šofiranje in zanesljivo "dostavo" v Celovec in nazaj domov - Bogo Grafenauer, 17.1.1985."*

² Nataša Stergar: Narodnostno vprašanje v predmarčnih letnikih Bleiweisovih Novic. - *Kronika* (Ljubljana), 25/1977, št. 3, str. 184-189.

³ Vse to je v naslednjih letih Kozler tudi uresničil. Prim. članek Avgusta Pirjevca v *SBL* in opozorilo Frana Zwittera, da Kozlerjevo "delo razen za Koroško še ni obdelano": Priprave Znanstvenega inštituta za reševanje mejnih vprašanj po vojni. - *Osvoboditev Slovenije*, Ljubljana 1977, str. 258-276, citat na str. 275 (dalje citiram: F. Zwitter, Priprave ZI...). Osnovni podatki o Kozlerju zdaj tudi v geslu v *ES*.

⁴ Andrej Vovko, *Mal položi dar... Portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe Sv. Cirila in Metoda*. Ljubljana 1994 (dalje citiram: A. Vovko, *Mal položi dar...*). V knjigi je navedena tudi podrobna literatura o *CMD*; za "prvo pomoč" pa zadošča že Vovkovo geslo o njej v *ES*.

⁵ A. Vovko, *Mal položi dar...*, str. 12-14. Prim. tudi geslo o Begu v *ES*.

(ustanavljan 1909, dejaven od 1932)⁶ in "klerikalna" *Slovenska straža* (od 1910)⁷, ki sta se oba pečala tudi z delom zunaj šolskega območja.

Za predzgodovino naših *MI* in *INV* je pomembno poznavanje delovanja češkega šolskega narodnoobrambnega društva *Ustředni Matice školska* (od 1880),⁸ saj so tudi v tem primeru Čehi Slovencem predstavljali vzor. Ponovno se je to pokazalo ob začetku delovanja narodno-radikalne dijaške oz. študentske struje na Slovenskem od preloma stoletja dalje.⁹

Narodnoobrambno delovanje narodno-radikalne mladine je potekalo v štirih oblikah in sicer: v posameznih slovenskih študentskih klubih v univerzitetnih mestih, na štirih vseslovenskih shodih in nekaterih ostalih skupnih prireditvah, v počitniških društvih v vseh slovenskih pokrajinah ter v trajnem sodelovanju pri različnih akcijah in podjetjih na narodnoobrambnem polju.¹⁰ Narodni radikali so pripisovali poseben pomen uresničevanju masarikovske zahteve po stalnem osebnem izobraževanju in po ljudski prosveti kot evolucijski poti do polne narodne enakopravnosti. Še preden so 22.1.1902 s svojim programom prodrli v dunajskem študentskem društvu *Slovenija*, so se tam zbirali v politično-izobraževalnem klubu *Skala*. V prenovljeni *Sloveniji* je nato deloval poseben *Klub za ljudsko izobrazbo*. Leta 1903 je tudi v Gradcu prav ustanovitev *znanstvenega kluba* v liberalnem *Triglavu* napovedala prodor narodnega radikalizma, ki je nato 16.10.1904 privedel do ustanovitve novega društva *Tabor*. S sistematičnim delom pa se je posebej odlikoval *manjšinski odsek v praški Adriji, ustanovljen 8.5.1906*. V literaturi in arhivskih virih je omenjenih tudi nekaj skupnih sestankov, ki naj bi koordinirali prosvetno in drugo narodnoobrambno delovanje radikalov, posebej ob delu akademskih podružnic *CMD* in ob vseštudentskih akcijah za slovensko univerzo.

Zaradi pomembnosti in dalekosežnosti dogajanj v praški *Adriji*, si jo oglejmo kot paradni primer delovanja narodno-radikalnega društva, kjer so se (izpričano) srečevala imena kot Ivan Lah, Lev Brunčko, Ivan Marija Čok, **Lavo Čermelj**, **Janko Mačkovšek** in **Vinko Zorman** (kot vodja *manjšinskega oz. narodno-obrambnega odseka*). V letih pred 1. svetovno vojno pa so v Pragi študirali še npr.: Josip Ferfolja, Anton Dermota, Albert Kramer, Drago Marušič, Josip Wieser (Šašel), Anton Novačan, Valentin Wiegele¹¹ ter Vladimir Rybář, Albin Ogris in Josip Hebein¹², imena torej, ki jih nato še desetletja srečujemo v političnem ali manjšinskem življenju, pogosto tudi v neposredni povezavi z *MI*, *ZI* ali *INV*. Prav iz *Adrije* izvira tudi največ novih pobud za narodnoobrambno delo. V letu 1907 je Ivan Lah vodil *izobraževalni klub Adrije*. Med "poučnimi zleti" študentje posebej omenjajo Brunčkovi predavanji "Slovensko-nemška meja na Štajerskem" in "Zakaj se ožijo naše meje na Štajerskem". V naslednjem letu je Brunčko nadaljeval z obravnavo štajerske problematike, Čok je že v okviru *manjšinskega kluba* predstavil primorsko in posebej tržaško problematiko, Mačkovšek pa goriško. Klubaši so se seznanili s češkim obrambnim

⁶ A. Vovko: *Mal položi dar...*, str. 83. Prim. tudi geslo v *ES*.

⁷ A. Vovko: *Mal položi dar...*, str. 34.

⁸ prav tam, str. 27-28.

⁹ Poleg prikazov gibanja v splošnih zgodovinskih delih glej monografsko obdelavo v delih Irene Gantar Godina: T.G. Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem (1895-1914), Ljubljana 1987 ter Neoslavizem in Slovenci, Ljubljana 1994.

¹⁰ V naslednjih odstavkih povzemam svoj še neobjavljeni referat na 21. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju 30.9.1982 z naslovom Narodnoobrambno delovanje narodno-radikalne mladine. Zato tu opuščam podrobnejše citiranje virov.

¹¹ Ta imena povzemam po objavi Irene Gantar Godina: Slovenski doktorji v Pragi 1882-1916. - *ZČ*, 44/1990, št. 3, str. 451-455.

¹² Prim. Peter Ribnikar: Slovenski doktorji, promovirani na Karlovi univerzi v Pragi 1917-1939. - *ZČ*, 46/1992, št. 4, str. 519-537.

delom in si posebej zastavili v program poleg proučevanja narodnostne meje tudi vprašanje mešanih ozemelj in jezikovnih otokov.

Narodnoobrambno in manjšinsko delovanje je bilo med osrednjimi vprašanji na praktično vseh počitniških shodih narodno-radikalne mladine v desetletju pred prvo svetovno vojno; tudi to dejstvo potrjuje poseben interes gibanja za podrobno narodnostno delo.

Prvi shod septembra 1905 v Trstu je v plenumu med teoretskimi vprašanji posebej obravnaval "narodnostno vprašanje". Na drugem shodu v Celju (5.-8.9.1907) so prav tako sprejeli posebno resolucijo o narodni obrambi. Na III. shodu v Ljubljani septembra 1909 je že izstopalo Mačkovškovo predavanje. IV. shod v Ljubljani septembra 1912 je bil kronan s prvo slovensko obrambno razstavo. Na regionalnih počitniških srečanjih so - razumljivo - posebno pozornost posvečali narodnostnim vprašanjem svojega ožjega področja. Tako 1906 v Rušah (Franc Mravljak o narodnostnem vprašanju na Štajerskem) in večkrat na različnih koncih Primorske. Poleti 1906 je bil počitniški sestanek v Šentjakobu v Rožu na Koroškem; sledil mu je dobro obiskan ljudski shod v Narodnem domu.

Od besed k dejanjem so študentje najlažje prešli v počitniških mesecih, ko so se iz univerzitetnih središč vrnili v svoje domače okolje. Tu so jih pri počitniškem delovanju združevala počitniška "ferijalna društva": *Bodočnost* v Ljutomeru (od 1902 dalje), *Adrija* v Gorici (ustanovljena 9.8.1902), *Prosveta* v Ljubljani (od 26.3.1904), *Gorotan* oz. *Korotan* na Koroškem (od 27.8.1904), *Skala* v Celju (ustanovljena 20.12.1905; zaradi uradnega suspenza se je po letu dni preimenovala v eno izmed podružnic osrednje ljubljanske *Prosvete*), *Balkan* v Trstu (3.1.1907) in hrvaško-slovenska *Istra* s sedežem v Pazinu (22.8.1908).¹³

Za razliko od idejnega in strankarsko-političnega uveljavljanja so bili narodni radikali pri svojem prosvetnem in narodnoobrambnem delovanju bistveno uspešnejši: več njihovih akcij je pustilo opazne sledove v slovenski zgodovini. Predvsem ne smemo prezreti, da so narodno-radikalna počitniška društva ustanovila in vodila več kot sto ljudskih knjižnic po vseh slovenskih deželah; izpričanih je na stotine predavanj, shodov in prosvetnih tečajev; goriška *Adrija* je s Češkega k nam prenesla narodne koleke, študentje pa so tudi na druge načine podpirali delovanje narodnoobrambnih organizacij ter različne lokalne ali vsenarodne kulturnopolitične in socialne akcije. Samostojno so pripravljali obrambne ankete in razstave, v sodelovanju z drugimi tudi slovenski *Obrambni muzej*. Študentje in dijaki so po domačih krajih izpolnjevali vprašalnike *Slovenske matice* o krajevnih imenih, v Trstu še podatke za različne druge narodne statistike. Poleg vseučiliškega vprašanja so vztrajno spremljali stanje slovenskega pouka po srednjih šolah. Niso manjkali pri vsenarodnih slovesnostih ali pa žalostnih dogodkih kot npr. pri polaganju vencev na grob septembrskih žrtev v Ljubljani 1908.

Z imenom praškega študenta **Janka Mačkovška** je povezana tudi večina novih oblik narodnoobrambne dejavnosti v ožjem pomenu. Tu pelje ravna črta od praške *Adrije* in dejavnosti v ljubljanski oz. idrijski *Prosveti*, prek referata na III. shodu 1909, "obrambnih tečajev" in "anket" (1910 - Ljubljana¹⁴ in Maribor, 1911 - Celje) do "**Obrambne razstave**", **ki so jo 15.9.1912 odprli v ljubljanskem Jakopičevem paviljonu in jo nato prenesli še v Trst, v Gorico, v Maribor in v Celje**. Mačkovškova ideja ob ljudskem štetju leta 1910 o ureditvi stalnega obrambnega muzeja se je uresničevala in razvijala prek izida zemljevida z etničnimi mejami leta 1915, *Obrambnega oziroma Manjšinskega muzeja Jugoslovanske*

¹³ Podrobnejši prikaz z navedbo virov in literature v Janez Stergar: Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije, Ljubljana 1978.

¹⁴ O tem tudi A. Vovko: *Mal položi dar...*, str. 86.

matice, "našega" *MI*, posredno tudi partizanskega *ZI* in vse do današnjega *INV*. V arhivu *INV* npr. še danes hranimo Mačkovškovo gradivo z žigom "Last Prosvete" iz leta 1908; gradivo je z Mačkovškom po prvi svetovni vojni potovalo na mirovno konferenco v Pariz, tudi po njegovi smrti (v Dachauu 1.2.1945) in po koncu druge svetovne vojne pa je še vedno služilo v boju za doseg pravičnejših slovenskih mej. Mačkovškove statistike za objavo v Niederlejevem *Slovanskem svetu* so po njegovem lastnem pričevanju nastale v praški *Adriji* in v *Prosveti*; med prvo svetovno vojno je verjetno tudi Pašić uporabljal Mačkovškove karte z vrisano slovensko narodnostno mejo. Na ovoj svojih predavanj iz let 1921, 1932 in 1933 je Mačkovšek sam zapisal, da je uporabil ob njih statistično gradivo in grafične prikaze, ki jih je bil pripravljaval v praški *Adriji*, predstavil na III. shodu narodnih radikalov 1909 ter dopolnil za obrambno razstavo 1912.¹⁵

Podobna je Čermeljeva pot in pot nekaterih drugih njegovih vrstnikov in učencev.

Skozi šolo podrobnega prosvetnega dela v narodno-radikalnih vrstah je šla poleg nekaterih znanih politikov (ne le Gregor Žerjav in Albert Kramer, ampak tudi npr. Ljudevit Pivko, Dinko Puc, mladi Virgil Šček, Srečko Puncer in plejada kasnejših preporodovcev) tudi cela vrsta vidnih poznavalcev narodnostne problematike ter manjšinskih delavcev (ob že omenjenih še npr. Franc Aichholzer in Ivan Prekoršek), umetnikov (ob omenjenem Ivanu Lahu tudi npr. Alojz Gradnik in Vasilij Mirk) ter znanstvenikov. Verjetno ni slučajno, da sta se kot prva slovenska univerzitetna učitelja za pripravljano ljubljansko univerzo v letih pred prvo svetovno vojno habilitirala prav radikala Mihajlo Rostohar in Bogumil Vošnjak in da so se jima pozneje pridružili še narodni radikali Pavel Grošelj, Anton Melik in Albin Ogris.

Narodnostna, manjšinska in mejna vprašanja so seveda študirali tudi ljudje drugačnih nazorov. A za našo temo je zanimivo, da so ob razpadanju dvojne monarhije in nastajanju nove države Slovencev prav (nekdanji) narodno-radikalni izvedenci prevzeli najbolj odgovorno delo v dokumentiranju zahtev po pravičnih slovenskih mejah. Po ustanovitvi slovenskega *Narodnega sveta* v Ljubljani avgusta 1918 je inž. Mačkovšek postal referent za narodne meje in tudi glavni ekspert na mirovnih pogajanjih naslednje leto.

Po italijanski zasedbi Primorske in po izgubljenem koroškem plebiscitu je versajska ureditev Evrope pustila zunaj meja matične države Slovencev, tedanje Kraljevine SHS, približno tretjino Slovencev in slovenskega naselitvenega ozemlja. Iz zasedenih slovenskih krajev so se v osrednjo Slovenijo v več valovih postopoma začeli zgrinjati desetisoči beguncev (predvsem Primorcev), za katere so morale tedanje oblasti nekako poskrbeti. Emigranti so si pomagali tudi sami in se združevali v različna društva ter organizacije. Pomagale so jim tudi nekatere stare ali novo ustanovljene narodnoobrambne organizacije. Tu lahko le naštejemo: *Narodni svet s svojim odsekom za okupirano ozemlje*, ki mu je Narodna oz. deželna vlada prepustila znaten del skrbi za "neodrešene brate in neosvojenozemlja", *Pisarna oz. Odbor za zasedeno ozemlje*, *Narodni svet za neodrešeno domovino*, *Urad za zaščito beguncev*, *Odbor koroških beguncev*, različna primorska emigrantska društva, društvo *Gospodarski zvon*, *Klub koroških akademikov*, *Organizacija koroških prostovoljcev* (oz. *Legija koroških borcev*), *Koroški šolski odsek*, *Jadranska straža*, *Sokolska zveza*, *Orjuna*, *Udruženje četnikov*, *Narodna odbrana*, v poznejših letih še *Klub Korošcev* in nato *Klub koroških Slovencev* ter primorsko društvo *Soča*, *Klub Primork*, *Sedejeva družina*, *Zveza jugoslovanskih emigrantov iz Julijske Krajine*, *Organizacija jugoslovanskih emigrantov (ORJEM)*¹⁶ in prav gotovo še več drugih, saj je

¹⁵ Osnovno informacijo o inž. Janku Mačkovšku (1888-1945) nudi geslo v *ES*, ob Vovkovi že večkrat omenjeni knjigi pa največ Jera Vodušek Starič: "Doseje" Mačkovšek, Ljubljana 1994. (Viri ; 7)

¹⁶ O teh vprašanjih so med drugimi avtorji na različnih mestih največ pisali sodelavci *INV* Lavo Čermelj, Lojze Ude, Julij Felaher, Franc Štaudeker, Tone Zorn, Dušan Nečak in Andrej Vovko.

bilo npr. leta 1934 v Dravski banovini registriranih kar 811 "patriotskih in nacionalnih društev".

V vseh dvajsetih letih je bil med temi združenji (ob "stari" *CMD*) najpomembnejši pokrajinski odbor *Jugoslovanske Matice* (*JM*; tudi v slovenski rabi večkrat *Jugoslovanske Matice*). Cilj te narodnoobrambne organizacije, ki je delovala predvsem v slovenskih in hrvaških deželah tedanje skupne Kraljevine SHS, je bil vzbuditi zanimanje za manjšine jugoslovanskih narodov v sosednjih državah, zbirati sredstva za njihovo kulturno in gospodarsko življenje ter vzdrževati vsakršne stike z zamejci. Prva društvena pravila so bila sprejeta v času nezaključenega diplomatskega boja za meje nove države 21.2.1920. Štiri dni kasneje je bil 25.2.1920 v Belgradu konstituiran osrednji odbor *JM* z znanim srbskim politikom in profesorjem prava Božidarjem Markovićem kot predsednikom ter istrskim poslancem Dinkom Trinajstićem in goriškim poslancem Dinkom Pucem kot dvema podpredsednikoma. Marca istega leta so začeli ustanavljati prve, v drugi polovici leta pa manifestativno po vsej državi ostale pokrajinske odbore (ljublanskega je prvi vodil dr. Vladimir Ravnihar) ter podružnice.

V Sloveniji (pred plebiscitom tudi na Koroškem) je delovalo okoli 200 podružnic, ki so tudi skrbele za begunce iz zamejstva. Denar za delovanje *JM* so zbirale na različne, tudi zelo izvirne načine, npr. s samo-obdavčevanjem tujk.¹⁷ Na sedežu v Ljubljani so zbirali informacije in dokumentarno gradivo o preganjanju Slovencev v Italiji in Avstriji ter ga hranili v svojem *Obrambnem* oz. *Manjšinskem muzeju*. *JM* je razvila živahno publicistično dejavnost, tudi v tujih jezikih. Domačo in tujo javnost je od 1926 obveščala o manjšinski problematiki z biltenoma *Manjšinski presbiri* in *Bulletin des Minorités yougoslaves*. Največ zaslug za delo pokrajinskega odbora je imel njegov tajnik Karel Mahkota, od 1926 tudi novi predsednik leksikograf Janko Pretnar.

Zaradi odkritega (in v resnici utemeljenega) suma, da ljubljanski pokrajinski odbor *JM* tajno podpira tudi oboroženo protifašistično in narodnoobrambno dejavnost Slovencev v Italiji, so jugoslovanske oblasti konec aprila 1930 razpusstile organizacijo, postopoma tudi vse delujoče podružnice. Tako kot večina ostalih narodnoobrambni in splošnih kulturnih društev in zvez tudi *JM* nikoli ni skrivala svoje iredentistične naravnosti in ne-priznavanja versajskih meja, ki so razkosale slovenski narod.¹⁸

Prav *Jugoslovanska Matica* je kot soustanoviteljica *Manjšinskega instituta* temu od njegovega začetka delovanja februarja 1925 do njenega razpusta nudila streho v svojih prostorih nasproti osrednje ljubljanske pošte, sofinancirala inštitutsko dejavnost ter ga oskrbovala s svežimi novicami iz zamejstva. Strokovno-dokumentarni, raziskovalni in publicistični del dejavnosti razpuščene *JM* je nadaljeval inštitut, organizacijski in gmotni pa je delno prevzela *CMD*, delno *Klub koroških Slovencev* (ust. 1928, s predsednikom dr. Julijem Felaherjem - povojnim sodelavcem INV), delno pa 1932 oživljeni *Branibor* (tudi

¹⁷ Ljubljanska dnevnik *Slovenec* (št. 156, str. 6) in *Jutro* (št. 162, str. 4) sta 15.7.1925 objavila enako vest: "V Grlinah v Prekmurju se je ustanovil krožek za odpravo tujk "Odvada". Za vsako izgovorjeno tujko plačajo člani 25 par na korist Jugoslovanske Matice. Prilikom sestanka dne 5. t. m. se je nabral znesek 145.50 Din..."

¹⁸ Ob petletnici koroškega plebiscita in "Koroškem dnevu" v Ljubljani je *JM* v *Slovincu* (Ljubljana), 7.10.1925, št. 226, na str. 3 objavila proglas, ki med drugim pravi: "Vsako nemško zahtevanje po "Anschlussu" mora podvojiti našo zahtevo, da se združi Koroška Slovenija z Jugoslavijo in da zgine naša državna meja s Karavank . ... Vsaka zahteva za Koroško naj bo obenem zahteva za Primorje. Manifestacija za naše zaslužnjene brate naj bo sveta dolžnost za vsakega pripadnika naše narodnosti!"

Bran-i-bor). Tudi eden glavnih primorskih sodelavcev *JM*, fizik, naravoslovec in izredno ploden publicist dr. Lavo Čermelj je prešel na *MI*.¹⁹

---

¹⁹ Monografske historične obdelave *Jugoslovanska Matica* še ni dočakala. Največ o njej je mogoče najti v knjigi Lava Čermelja, *Med prvim in drugim tržaškim procesom*, Ljubljana 1972 (dalje citiram: L. Čermelj, *Med prvim ...*). O delitvi dela med *CMD* in *JM* tudi A. Vovko, *Mal položi dar...*, str. 189 in *Koledarji (Vestniki) CMD* v dvajsetih letih. Za kratko geslo o *JM* v *ES* sem lahko uporabil poleg časopisnih vesti tudi nekaj gradiva, ohranjenega v Arhivu Republike Slovenije in v arhivu *INV*.

Ustanovitev Manjšinskega instituta v Ljubljani in njegov delež v proučevanju narodnostno-manjšinske problematike (od februarja 1925 do aprila 1941)

Najbolj verodostojno in strnjeno informacijo o pričetku delovanja *Manjšinskega instituta* leta 1925 v Ljubljani je podal kar njegov ustanovitelj **Vinko Zorman** (ki smo ga srečali že pri praškem študentskem društvu *Adrija*; njegov kratek življenjepis je v prilogi naše publikacije), ko si je po drugi svetovni vojni prizadeval urediti svoj uslužbeni staž in je 14.9.1951 napisal naslednjo izjavo: "Podpisani Vinko Zorman, bibliotekar Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, sem bil uslužben v Manjšinskem institutu v Ljubljani od 1. februarja 1925 do prihoda italijanske vojske 11. aprila 1941, ko je bil institut likvidiran, da ne bi padlo njegovo gradivo okupatorju v roke, torej 16 let, 2 meseca in 11 dni nepretrgoma kot vodja te institucije. Manjšinski institut je bil ustanovljen na mojo iniciativo za preučevanje narodnostnih in manjšinskih problemov ter vzdrževan sprva z materialno podporo Jugoslovanske Matice in Ciril-Methodove družbe, od 1. aprila 1930 dalje do italijanske okupacije pa je bil prevzet v budžet banske uprave v Ljubljani. - O resničnosti moje izpovedi naj zasliši sodišče priči, ki sta bili vsa leta pri svojem znanstvenem delu v stiku z Manjšinskim institutom, dr. Antona Melika, akademika in univ. profesorja, Ljubljana, Cankarjeva c. 11/II, ter dr. Frana Zwittera, univ. profesorja, Ljubljana, Gregorčičeva ul. 17a/II." Zormanovo izjavo sta potrdili obe navedeni priči, v katerih verodostojnost res ni mogoče dvomiti.

V Zormanovi personalni mapi v ljubljanskem NUK-u hranijo mdr. tudi overjena prepisa izjav kraljevega namestnika v pokoju Dušana Serneca in ministra pošte FNRJ dr. Draga Marušiča, obeh iz februarja 1947. Prvi izjavlja, da je kot ban dravske banovine "ponovno imel priložnost spoznati in oceniti potrebo in koristnost Manjšinskega instituta v Ljubljani, ki ga je 1. febr. 1925. ustanovil in ves čas vodil tov. Zorman Vinko, danes uradnik Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani". Zato je Sernec "junija 1930, z veljavnostjo s 1. aprilom istega leta odredil, da je Manjšinski institut in njegovo osebje prevzela na svoj budžet banska uprava. Formalnega podržavljenja instituta radi zunanjepolitične napetosti ni bilo mogoče izvesti. Po mojem mišljenju bi bilo povsem upravičeno in pravilno, da se tov. Zormanu Vinku kot vodji javne ustanove priznajo službena leta v državni službi od 1. febr. 1925 dalje," zaključuje nekdanji ban. Zelo podobno izjavlja in predlaga minister Marušič in obrazlaga: "Bil sem član izvršnega odbora Jugoslovanske Matice od časa, ko sem prišel v Ljubljano koncem leta 1922., pa do časa, ko je bila Jugoslovanska Matica na pritisk italijanske vlade v letu 1929 razpuščena. Vsled sodelovanja Jugoslovanske Matice z Manjšinskim institutom v Ljubljani, katerega je leta 1925. ustanovil in ves čas vzorno vodil tov. Vinko Zorman, ... sem imel priliko spoznati potrebnost in važnost tega instituta. Ko sem postal ban v Ljubljani leta 1930., sem našel v svoje zadovoljstvo, da se nahaja Manjšinski institut in njegovo osebje na budžetu banske uprave in je tako ostalo ves čas..."¹

¹ Na gradivo o Vinku Zormanu v NUK-u opozarja članek Jožeta Munde v *SBL*, kjer pa se Vinko Zorman "skriva" pri svojem bratu Ivanu, 1918-1950 upravniku in ravnatelju Narodne galerije v Ljubljani. Oba brata

Nastanku *MI* je nesporno botroval tudi inž. Janko Mačkovšek, tedaj tajnik *CMD* in do leta 1925 že dve desetletji avtor vrste zamisli o sistematičnem proučevanju narodnostne problematike in o možnih slovenskih narodnoobrambnih ukrepih. Rudolf Andrejka kot avtor članka v *SBL* pa zmotno pripisuje prof. Janku Pretnarju, maja 1926 izvoljenemu predsedniku (pokrajinskega odbora) *JM*, da naj bi pri *Matici* "1927 osnoval Manjšinski institut, ki je že isto leto izdal pomembno publikacijo *La minorité yougoslave en Italie* (tudi v angleškem jeziku; gradivo je zbral dr. Lavo Čermelj v Trstu). Obenem je Manjšinski institut začel izdajati tedenska lista Manjšinski Presburo (v sbh. jeziku) in *Bulletin des Minorités yougoslaves*." Kako je bilo res z *MI* in obema biltenoma, smo že povedali; do takih zamenjav je lahko prihajalo zaradi velike dejanske povezanosti inštituta in organizacije v kadrovske, prostorske, programske in gmotne pogledu.

Vinko Zorman

(1891 - 1979)

iniciator, mecen in vodja
Manjšinskega instituta
v Ljubljani ves čas njegovega
delovanja v letih 1925-1941

Ob svoji ustanovitvi *MI* ni začel orati popolnoma nove ledine, saj smo opozorili na desetletja trajajočo tradicijo. Prevel je tudi nekaj arhivskega gradiva in več knjig nekdanjega *Odseka za okupirano ozemlje Narodnega sveta v Ljubljani*, pa tudi nekaterih drugih teles, o čemer pričajo žigi in signaturne številke gradiva, ki ga danes hranimo v *INV*.

Očitno pa soustanoviteljici inštituta nista bili samo obe osrednji narodnoobrambni organizaciji (ki sta prvih pet let res prevzeli breme financiranja *MI*), niti niso bila "vsa

---

sta bila brez potomcev in sta svoje podedovano premoženje uporabljala kot mecena. Za Vinka obstoje pričevanja, da je ob ustanovitvi *MI* zanj primaknil kar lepo vsoto.

narodnoobrambna društva”², ampak jih je bilo pet: *CMD*, *Gospovetski zvon*, *Jadranska straža*, *JM* in *Slovenska straža*. To je razvidno iz prospekta ali letaka, ki je bil o ciljih in načrtih inštituta natisnjen že v prvih mesecih njegovega obstoja. Žal (še) ne poznamo slovenskega izvirnika tega prospekta, niti kakega originalnega ustanovnega dokumenta. Zato vsebino inštitutske predstavitve povzemamo iz daljšega kritičnega zapisa v *Zillier Zeitung*.³ Naloga inštituta je sistematično, na znanstvenih podlagah sloneče obrambno delo z ozirom na manjšine slovenskega in srbohrvaškega jezika v Italiji, Avstriji in na zahodnem Madžarskem, na tujo poselitev v severozahodni Jugoslaviji in na slovenske naseljence po vsem ostalem svetu. Dejavnost *MI* naj bi bila urejanje arhiva, knjižnice in zbirke zemljevidov, v pravi statističnih tabel, diagramov in zemljevidov ter v uporabi zbranega gradiva v znanstvene, informativne in propagandne namene. Arhiv zbira dokumente zatiranja rojakov in njihovega odpora, knjižnica in zbirka zemljevidov pa vključujeta objave o tem in o “tujem prebivalstvu v naši državi”.

Inštitut naj bi vodil natančen narodnostni kataster o naših manjšinah (po političnih občinah in upoštevajoč najmanjše enote). V katastru mora biti natančno razvidna narodnostna delitev po uradnem in našem lastnem štetju, vpliv šole, cerkve, občinske uprave, zadržanje oblasti in uradništva, politična preganjanja, naše in naših nasprotnikov kulturne in gospodarske ustanove, dejavnost tujih raznarodovalnih in naših obrambnih društev, volitve in volilna geometrija, socialne razmere naših rojakov itd. Zbrani podatki naj bi bili obdelani tako, da bi lahko ob določenem trenutku Zvezi narodov predložili neovrgljive dokaze o napadih naših nasprotnikov Italijanov, Nemcev in Madžarov.

MI bo gojil najtesnejše stike z drugimi narodnoobrambnimi združenji in ustanovami v Jugoslaviji, s čehoslovaškimi, lužiško-srbskimi in poljskimi organizacijami, kot tudi z drugimi prijateljsko naravnanimi tujimi ustanovami. Nadzorni svet inštituta sestavljajo predstavniki ustanoviteljic, strokovni svet pa izbrani poznavalci mednarodne manjšinske problematike in naših manjšin. Inštitutska biblioteka in zbirke so na voljo vsakomur, ki jih želi uporabljati v znanstvene ali propagandne namene.

Novi inštitut je še pred poletjem 1925 v štirih jezikih izdal knjižico s primerjavo položaja Slovencev v Avstriji in Nemcev v Kraljevini SHS.⁴ Avtor je ostal skrit pod psevdonimom “Carinthiacus”. Danes vemo, da je to bil dr. Stanko Erhartič (1893-1932) iz Gornjega grada, dobrovoljec v Dobrudži, ki je 1922 kot pisar jugoslovanskega poslaništva zaključil študij prava na praški Karlovi univerzi, bil 1924 vicekonzul v Celovcu, leta 1925 sekretar Ministrstva za zunanje zadeve v Belgradu, umrl pa je leta 1932 v prometni nesreči na Dunaju, kjer je bil prvi tajnik jugoslovanskega poslaništva.⁵ Dejstvo, da je bil avtor brošure aktiven diplomat, seveda zgovorno ilustrira položaj inštituta.

V razliko od same ustanovitve *MI* je “Korotančeva” publikacija doživela velik odmev doma in v tujini: doma so jo predvsem hvalili, v Ženevi baje sprejeli z velikim zanimanjem,⁶ Avstrijci pa so jo seveda grajali in naslednje leto v Celovcu izdali “proti-spis”

² Tako na str. 58 brošure Valentina Rožiča Boj za Koroško, Ljubljana 1925

³ Wer ist das Minderheiteninstitut in Ljubljana? - *Zillier Zeitung* (Celje), letn. 50, št. 85, 22.10.1925, str. 1-2. Nepodpisani člankar se sklicuje na serijo člankov nemškega poslanca dr. Georga Grassla v novosadskem listu *Deutsches Volksblatt* in opozarja, da je glasilo nemške manjšine v Sloveniji že kritično zavrnilo prvo publikacijo *MI* in da kritike “famoznega spisa” nihče “ni zavrnil niti z eno besedo”.

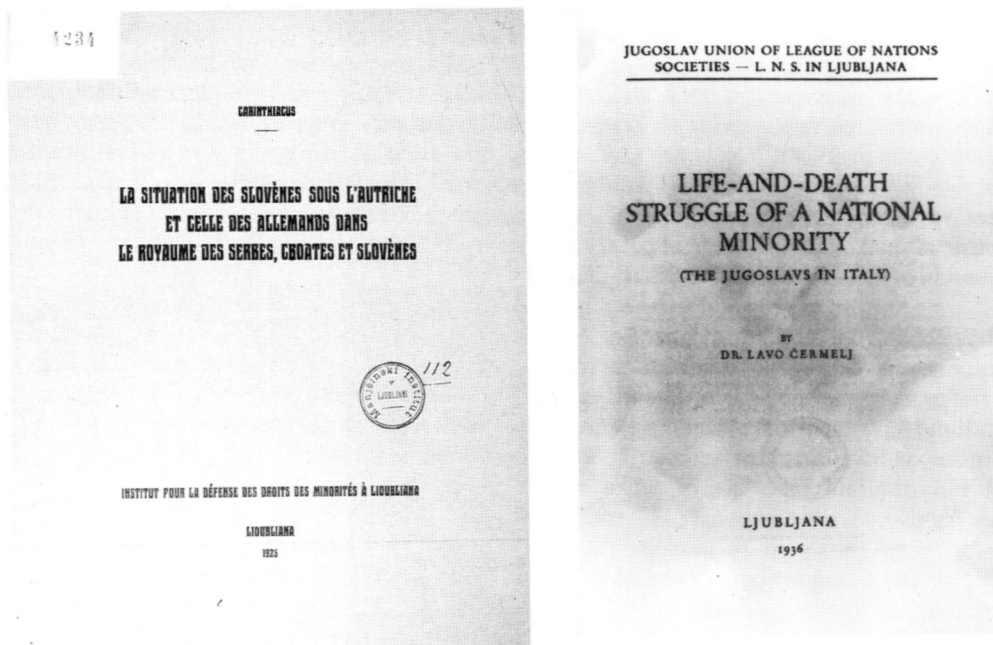
⁴ Bibliografske podatke za inštitutske knjižne publikacije vseh sedmih desetletij vsebuje bibliografija na straneh 61-75 naše knjižice.

⁵ Povzemam po že omenjeni objavi Petra Ribnikarja o Slovencih na Karlovi univerzi v ZČ, 46/1992, št. 4, str. 531, po listu *Slovenec* (Ljubljana) 20.9.1930, str. 1 in po podatkih iz redakcije *SBL*.

⁶ *Slovenec* (Ljubljana), št. 141, 26.6.1925, str. 5 in št. 149, 7.7.1925, str. 5-6. Poročevalec v reviji *Čas* (Ljubljana), 20/1925-26, str. 92 je bil “S.K.”, morda Silvo Kranjec. Prim. tudi tajniško poročilo inž.

Martina Wutteja in Oskarja Lobmayerja o položaju manjšin na Koroškem in v Sloveniji,⁷ v katerem sta avtorja ugotovila, da se za psevdonimom skriva nekdo, ki slabo pozna Koroško in pripada tistim ljubljanskim političnim krogom, ki so tej deželi zakrivili že veliko gorja.

Prva knjižna izdaja MI leta 1925 je bila Stanka Erhartiča (ps. Carinthiacus) primerjava položaja Slovencev v Avstriji in Nemcev v Kraljevini SHS. Knjiga Lava Čermelja o Jugoslovanih v Italiji in njihovem boju na življenje in smrt je ob izidu 1936 močno odmevala v svetu in so jo pozneje še večkrat ponatiskovali.

Manjšinski institut je za proučevanje preteklosti in sodobnega položaja Slovencev v sosednjih državah v Sloveniji in v zamejstvu zbral širok krog prostovoljnih sodelavcev doma in v zamejstvu. Vodji inštituta Vinku Zormanu sta pomagala nekdanji novinar tržaške *Edinosti* Rudolf Vidrih in upokojeni železniški inšpektor Lisec. Posebej po Čermeljevem prihodu v Ljubljano 1929 in njegovi službeni dodelitvi inštitutu, kar je izposlovalo belgrajsko zunanje ministrstvo, pa je oživela inštitutova publicistična dejavnost. Inštitut je spremljal tudi položaj in aktivnosti nemške in madžarske manjšine v tedanji Dravski banovini, kar je še posebej zanimalo tedanje oblasti. *MI* pa nikoli ni postal velika institucija z vsemi atributi znanstvenih zavodov.⁸

Kot rečeno, je bila večina arhivskega gradiva, ki so ga bili zbrali inštitutski sodelavci, med vojno uničena v skrivališčih zunaj Ljubljane. Nekaj zaupnih dokumentov so ob napadu na Jugoslavijo sami uničili oziroma odstranili oznake avtorjev. Sam se

Mačkovška na skupščini *CMD* v Brežicah 13.9.1925, objavljeno v *Koledarju (Vestniku) CMD* za leto 1926, str. 82-83.

⁷ Martin Wutte, Oskar Lobmayer, *Die Lage der Minderheiten in Kärnten und in Slowenien*. Klagenfurt 1926.

⁸ Na to je mdr. opozoril tudi Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941*. Ljubljana 1966, str. 274. Za *MI* glej osnovno informacijo tudi v geslu v *ES*.

spominjam, kako sem pred desetletjem prof. Zwitteru iz arhiva *MI* pokazal zanimivo obsežnejše poročilo o počitniškem potovanju po Koroškem; vogal naslovnega lista je bil z dokumenta odrezan. "Avtor je pa mladi Fran Zwitter", je v svoji prirojeni koroščini pogrknil profesor in se hitro spomnil še drugih epizod, povezanih s predvojnimi inštitutom.

Ohranjeno gradivo in celotna knjižnica, ki je vojno preživela skrita v *NUK-u* je danes na *INV*. Že to gradivo pa omogoča oceno, da so bili poklicni in nepoklicni sodelavci *MI* zelo delavni in iznajdljivi. Na vsak način so bili tudi intimno zelo povezani s "predmetom" svojega proučevanja. Znano je tudi, da niso ločevali svojega strokovno-raziskovalnega dela od propagatorske dejavnosti in od posredovanja vsakovrstnih stikov in pomoči čez mejo. Vinko Zorman je npr. dal tudi pobudo in priskrbel nekaj sredstev za znana tabora ljubljanskih skavtov in skavtinj na Koroškem (julij-avgust 1931). Ohranjeni elaborati, fragmenti rezultatov zasebnega ljudskega štetja, tematski zemljevidi dajejo misliti na to, da je *MI* v znatni meri izpolnjeval leta 1925 postavljeni program.

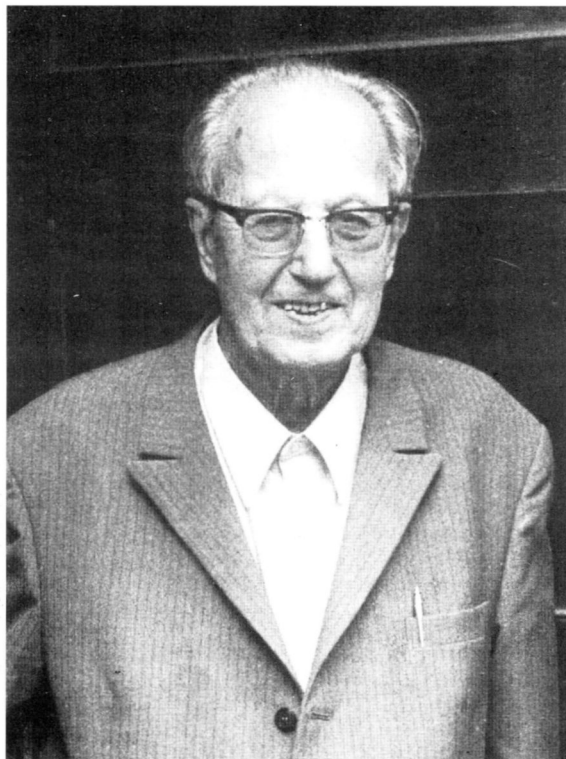
Stane Zrimec je izdelal več kart o položaju koroških Slovencev po podatkih iz knjige Theodorja Veitra "Die slowenische Volksgruppe in Kärnten" (Wien-Leipzig 1936) in iz statističnih podatkov, ki jih je ZI sam zbral na Koroškem v letih 1933-36

Ljubljanski *MI* je z delom pričel skoraj hkrati s sorodnim dunajskim univerzitetnim Inštitutom za statistiko manjšinskih ljudstev (*Institut für Statistik der Minderheitsvölker*), ki je bil sicer formalno ustanovljen že leta 1922 in ga je vodil privatni docent Wilhelm Winkler. Veliko drugih vzgledov pa v tedanji Evropi ni bilo in ljubljanski intelektualci dvajsetih let so se skoraj vsi še izšolali v velikem belem svetu in jim zato ni bilo mogoče očitati provincializma. Znano je, da so inštitutski sodelavci vzeli resno omenjeno ustanovno določilo o mednarodnem povezovanju. In to ne le prek knjižne izmenjave.

Posebna vrsta "okna v svet" in žive, neposredne pomoči manjšinskim voditeljem je bilo inštitutsko stalno "servisiranje" *Kongresa evropskih manjšin*. Manjšinska zaščita, ki naj bi jo zagotavljal sistem mirovnih pogodb po 1. svetovni vojni, se je namreč kmalu izkazala za nezadostno in neučinkovito. Prizadevanja *Društva (Lige) narodov*, *Interparlamentarne unije*, *Zveze društev za Ligo narodov*, tradicijo *Zveze narodnosti (Union des Nationalités, 1912-18)* francoskega politika Paula Peinlevéja ter nekatere sodobne manjšinske iniciative so skušali povezati na prvem kongresu *Konference organiziranih narodnih skupin evropskih držav 15.-16.10.1925 v Ženevi* (skoraj natančno sedem desetletij pred dnem, ko obeležujemo tudi enak inštitutski jubilej!). V Ženevi so bili tudi naslednji letni "kongresi

evropskih manjšin" do leta 1931. Leta 1932 je bil kongres na Dunaju, 1933 in 1934 v Bernu, 1935 in 1936 spet v Ženevi, 1937 v Londonu in že okrnjeni zadnji predvojni kongres leta 1938 v Stockholmu.

Med pobudniki prvega ženevskega srečanja je bil slovenski poslanec v italijanskem parlamentu **dr. Josip Vilfan** (1878-1955, do okt.1939: **Wilfan**), ki je kot član italijanske skupine *Interparlamentarne unije* že od 1921 deloval v komisiji za manjšinska vprašanja in je bil avtor deklaracije o pravicah in obveznostih narodnih manjšin, sprejete 1923 na kongresu unije v Kopenhagenu. 1925 je v Trstu ustanovil *Slovensko društvo za Ligo narodov* in sodeloval v mednarodni zvezi teh društev. Vilfan je kongresom evropskih manjšin predsedoval in vodil stalni komite kongresa (oz. "konference") vse do zamrtja delovanja jeseni 1939. Komite je imel od 1928 sedež na Dunaju, organizacijsko breme delovanja pa je nosil glavni tajnik kongresa estonski Nemec dr. Ewald Ammende (do smrti 1936). Kongresov so se udeleževali predstavniki nad 30 evropskih narodnih manjšin. Zamejske Slovence so na njih zastopali še poslanec v italijanskem parlamentu dr. Engelbert Besednjak, poslanca v koroškem deželnem zboru dr. Franc Petek in Janez (Ivan) Starc, od srede tridesetih let tudi koroški prosvetni delavec prof. Joško Tischler.

dr. Lavo Čermelj

(1889 - 1980)

*najbolj ploden in najvidnejši
sodelavec MI v tridesetih letih,
član ZI med osvobodilnim bojem
ter sodelavec in direktor INV do
svoje upokojitve 1959*

Kongres je povezoval izključno narodne manjšine (ne verskih, političnih ali drugih), ki pa jih niso smeli zastopati emigranti. Izhajal je iz legitimističnega načela o nespreminjanju državnih mej; nasproti načelu samoodločbe je za urejanje manjšinskih pravic priporočal kulturno avtonomijo po estonskem vzgledu iz začetka leta 1925. V kongresnih dokumentih se je vzdrževal kritike posameznih držav (zaradi česar so npr. Baski 1937 iz njega izstopili), v neformalnih stikih z vladami pa so predstavniki kongresa

posredovali za izboljšanje položaja vrste manjšin (tudi primorskih in koroških Slovencev; za slednje so konec dvajsetih let neuspešno poskušali izposlovati kulturno oz. šolsko avtonomijo). Kongres je nastopal proti oblikam prisilne asimilacije, opozarjal na pomen urejenega statusa manjšin za evropski mir (povezoval se je s panevropskim gibanjem), ter se zavzemal za generalizacijo manjšinskega prava na podlagi kolektivne zaščite in z *DN* kot učinkovitim garantom manjšinskih pravic v vseh državah članicah *DN*. Kljub odločilnemu deležu nemško govorečih manjšin v evropskem kongresu je ta ostal "predvsem instrument malih narodov in malih držav" (J. Vilfan) in je pripomogel k razvoju zavesti o potrebi po mednarodno urejeni zaščiti manjšin; sam Vilfan je pravilno ocenil, da bo do kodifikacije prišlo "morda sčasoma, v 20, 50 letih".

Kongres je podpiral institucionaliziranje znanstvenega proučevanja manjšin, k čemur so nesporno pripomogli tudi živi Vilfanovi stiki z Zormanom in dr. Čermeljem, Vilfanovim tržaškim rojakom. Drugi primorski Slovenec, dr. Vladimir Miselj (1889-1944, dobrovoljec od 1915 in član sekcije SHS v plebiscitni komisiji) je predstavljal Vilfanovo zvezo z *Društvom narodov*, saj je 1921-40 v sekretariatu *DN* v Ženevi služboval kot jugoslovanski diplomat in je skrbel tudi za varstvo človekovih pravic. Vodja *MI* Zorman je bil vsakoletni gost v Ženevi. Miselj mlajši - Vadim Vladimir - je bil sam že rojen v Ženevi, po koncu 2. svetovne vojne in po "povratku" v domovino Slovenijo pa je bil 1946 prevajalec na *ZI*, nato pa v zvezi z Nagodetovim procesom poldrugo leto politični zapornik.

Z Ženeve je bil tesno povezan še en slovenski diplomat, dr. Ivan Perne (1889-1933), ki je mdr. v začetku tridesetih let načeloval oddelku za *DN* v belgrajskem zunanjem ministrstvu.⁹ Jugoslovanska vlada je delovanje "Vilfanovega" kongresa in samo udeležbo slovenskih zamejcev na njegovih zasedanjih namreč močno podpirala.

Tudi v tem poglavju je treba opozoriti, da si "naš" inštitut oz. njegov predhodnik ni monopoliziral pravice na znanstveno proučevanje tedanjih narodnostno-manjšinskih vprašanj. Delo profesorjev in diplomantov leta 1919 ustanovljene ljubljanske univerze je v vrsti družboslovnih in humanističnih strok postavilo nove temelje tudi za poglobljeno obravnavanje "slovenskega narodnega vprašanja". Novi pogledi na družbo, politiko in kulturo so se uveljavljali tudi oz. predvsem v publicistično-revialnem tisku, npr. v *Sodobnosti*, *Književnosti*, *Ljubljanskem Zvonu* in *Dejanju*.

Zaradi razkosanosti slovenskega naroda so se z odnosom do zamejstva in emigrantov v matici morale takorekoč dnevno konfrontirati tudi vse politične sile, od nekdanj monopolne *Slovenske ljudske stranke* do prihodnjega političnega hegemonu *Komunistične partije Jugoslavije* in *Komunistične partije Slovenije*. Ta zgodba pa že presega naš tokratni okvir razpravljanja.¹⁰

⁹ Literature o "Vilfanovem" manjšinskem kongresu in njegovi povezanosti z *MI* je preveč za podrobno navajanje v tem spisu. Uporabljal pa sem jo že za geslo v *ES* in nato v *Kroniki Slovencev v XX. stoletju*, Ljubljana 1995. Vilfanovo zvezo z *MI* in nato *INV* ponazarja tudi dejstvo, da je našemu inštitutu zapustil svoj arhivski fond o kongresu; fond hrani *Zgodovinski arhiv Ljubljana*. Za Vilfana in za oba slovenska diplomata glej *SBL* in *PSBL*. Opiram se tudi na zapis pogovora z V.V. Misljem 15.10.1993.

¹⁰ Neskromno lahko le opozorim na svoj nedavni referat "Odnos matične Slovenije do svojih zamejcev (v tridesetih letih)" na simpoziju *Slovenske matice* "Slovenska trideseta leta", Ljubljana 20.-21.9.1995.

**Prizadevanja za uresničitev programa “Zedinjene Slovenije”
po okupaciji Slovenije ter ustanovitev
partizanskega Znanstvenega instituta januarja 1944**

Čas okupacije in protifašističnega osvobodilnega boja v Sloveniji je bil predmet številnih znanstvenih raziskav (in polemik). Tudi o delovanju partizanskega *Znanstvenega instituta (ZI)* je napisanega razmeroma veliko spominskih zapisov in historičnih pregledov, katerih naslove navajamo v dodatku pričujoče publikacije. Zato smo lahko v navajanju dejstev bolj telegrafski in opuščamo podrobno navajanje virov.

Ne glede na vsa razhajanja, lahko ponovimo, da slovenski narod kot celota razkosanja Jugoslavije in fašistične okupacije nikoli ni priznal. Poskusom fizičnega in duhovnega uničenja slovenstva se je organizirano uprl. Že prvi proglasi KPS in OF so kot cilj oboroženega boja proti fašističnim okupatorjem postavili osvoboditev in združitev razkosanega slovenskega naroda, torej uresničitev programa *Zedinjene Slovenije* v izrednih, a prelomnih zgodovinskih okoliščinah svetovnega spopada. Tako je oktobra 1941 Izvršni odbor OF ustanovil komisijo za proučevanje vprašanja bodočih slovenskih meja. Komisijo, ki je delovala v Ljubljani do konca februarja 1942 je sprva vodil dr. Anton Melik, nato dr. Fran Zwitter, njeni člani so bili še Lovro Kuhar - Prežihov Voranc, Edvard Kocbek, dr. Svetozar Ilešič, Bogo Grafenauer, dr. Maks Miklavčič in do izključitve iz OF tudi inž. Črtomir Nagode. Komisija je sprejela načelno stališče, naj bodoče slovenske meje zajamejo celotno slovensko ozemlje, vključno z območji, ki so bila nasilno potujčena v dobi imperializma od srede 19. stoletja dalje. Medvojna (in zato tudi povojna) življenjska usoda članov komisije je bila različna. Za nas pa je pomembno opozorilo, da je rezultat njenega dela viden tudi v znani Prežihovi brošuri o slovenskih mejah in (pro domo sua) da so skoraj vsi njeni člani sodelovali s predvojnimi *MI*, s partizanskim *ZI*, večina tudi z obema.

Kljub načrtnemu prikrivanju in izkrivljanju zgodovinskih dejstev v preteklih desetletjih “enoumja”, danes že vemo dovolj, da lahko bolj objektivno presojava tudi medvojno delovanje obsojanih in obsojenih “mejnih načrtovalcev” iz krogov, nasprotnih NOB. Značilna taka primera sta npr. znani nam inž. Janko Mačkovšek s svojim “dosjejem”, v katerem je tudi izredno učinkovito delovanje razpredene mreže obveščevalcev za zahodne zaveznike. Tudi publicistično delovanje kakšnega “Leader-ja” v Angliji (zanj sem že postavil tezo, da je to bil dr. Alojzij Kuhar, Prežihov brat) bi danes sodili manj odklonilno, kot ga je prof. Zwitter še v času povojnega boja za meje.

Razmah narodnoosvobodilnega gibanja po italijanski kapitulaciji jeseni 1943 je prinesel velike spremembe v partizanskih enotah ter v organih tim. “nove ljudske oblasti” na osvobojenem ozemlju. Bližajoči se konec vojne je pospešil prizadevanja za ureditev najrazličnejših področij družbenega življenja po dokončni osvoboditvi Slovenije (in seveda Jugoslavije). 10. in 11. oktobra 1943 se je tako na svojem prvem zboru na Suhorju in v Metliki zbralo 85 pravnikov, medicinci so začeli izdajati svoj *Partizanski Zdravstveni vestnik*. Nemška ofenziva jeseni 1943 je za nekaj tednov preložila 1. kongres slovenskih kulturnih delavcev, na katerem se je nato 4. in 5. januarja v Semiču 70 udeležencev

posvetovalo o različnih vprašanjih kulture in znanosti v vojnem obdobju ter v bližajočem se (v mislih takorekoč na doseg roke) času miru in obnove.

Izvršni odbor OF je na seji 9. januarja 1944 sprejel sklep o ustanovitvi Znanstvenega instituta pri Izvršnem odboru OF (že od 11. zasedanja Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta 1. in 20. februarja 1944 v Črnomlju - *Znanstvenega instituta pri predsedstvu SNOS*). Na isti seji je Izvršni odbor OF ustanovil *Slovensko narodno gledališče*.

"Znanje v glavah, elaborati v nahrbtnikih" naj bi bile po besedah direktorja partizanskega Znanstvenega instituta dr. Frana Zwittera potrebne značilnosti članov ZI. Slikar France Mihelič pa je Zwittera videl in upodobil takole...

Z odlokom o ustanovitvi *Znanstvenega instituta* 12. januarja 1944 je IOOF določil naloge inštituta ter imenoval njegove člane. Za direktorja *Znanstvenega instituta* je imenoval docenta ljubljanske Univerze zgodovinarja **dr. Frana Zwittera**, za namestnika direktorja Borisa Ziherla. Prvi tajnik inštituta je postal Lojze Ude; ko je marca 1944 postal predsednik novo ustanovljene *Verske komisije*, ga je na tajniškem mestu nasledil dr. Dragotin Cvetko.

Inštitut ni bil ozko specializirana znanstvena ustanova, ampak je bil zasnovan kot prava "gozdna akademija znanosti". Njegovo vsestranskost potrjuje organizacijska delitev na zgodovinsko-geografski, pravni, medicinski, tehnično-gospodarski in prosvetni referat ter npr. tudi pregled elaboratov, ki jih je inštitut pripravil že v prvem letu svojega obstoja in so v veliki meri ohranjeni.

Med osnovnimi nalogami *ZI* je bilo pripravljane gradiva in slovenskih stališč glede bodočih državnih meja na slovenskem ozemlju. Že v prvih tednih dela so inštitutski sodelavci pripravili več elaboratov o mejni problematiki, saj so se ves čas zavedali, da bo boj za pravične državne meje, ki bodo imele za osnovo narodnostne meje, dolgotrajen in težak. Širši razpravi (tudi s posameznimi udeleženci zunaj Slovenije) o najrazličnejših vidikih novih razmejitvenih predlogov na zahodu in severu Slovenije je *ZI* pripravil 20. marca 1944 v Semiču in 9. septembra istega leta na bazi 80 na Kočevskem Rogu.

Inštitut je deloval v pogojih partizanskega bojevanja. To pomeni, da je večkrat menjaval svojo lokacijo, da je bil do leta 1945 nastanjen v barakah, da je bil na inštitutskem sedežu zbran le manjši del sodelavcev, da so bili arhivski in knjižnični fondi shranjeni v kontejnerjih na skritih mestih okoli vsakokratnega sedeža inštituta. Knjižnica *ZI* je že v vojnem času zbrala 1000 zvezkov (ohranjen je tudi njihov spisek). Knjige, statistične in kartografske predloge je inštitut dobival preko kanalov tudi iz bolj oddaljenih krajev, npr. iz Trsta in s posredovanjem britanske misije celo iz Londona. Profesorju Zwitteru - človeku, ki je tako dobro nadzoroval svoja čustva - se je še desetletja po vojni orosilo oko, kadar je spregovoril o partizanskih kurirjih, teh malo znanih in priznanih sodelavcih *ZI*, ki so tvegali svoja življenja in ga je kateri res tudi izgubil ob prinašanju gradiva na inštitutski sedež.

*Risba Franceta Miheliča najbolj zgovorno ilustrira načelo znanstvene natančnosti, ki je vodila profesorja Zwittera in njegove tovariše na *ZI**

Znanstveni inštitut je pri Predsedstvu SNOS izposloval izdajo odloka o obveznem pošiljanju dolžnostnih izvodov vsakega partizanskega tiska *odseku za informiranje in propagando* ter samemu inštitutu. Na ta način si je širil svoje fonde, hkrati pa je skrbel za dokumentacijo o slovenskem protifašističnem in narodnoosvobodilnem boju. *ZI* je s pomočjo drugega odloka, namreč o zbiranju gradiva za zgodovino narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji, mnogo prispeval k ohranitvi dragocenega arhivskega gradiva, tako partizanskega kot tudi zaplenjenega sovražnikovega. Januarja 1945 je *Znanstveni inštitut* spodbudil tudi izdajo (pozno ali za marsikaj celo že prepozno) odloka o varovanju knjižnic, arhivov, kulturnih in zgodovinskih spomenikov.

Vsestranski razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in njegovih ustanov ter priprave za vzpostavitev novega, vsaj formalno demokratičnega in "ljudskega" sistema oblasti v vsej Sloveniji po zmagi nad fašizmom so zahtevale vsestransko in ne le strogo znanstveno dejavnost sodelavcev ZI. Mnogi izmed njih so tako sodelovali v različnih komisijah SNOS in prevzemali zahtevno delo v drugih ustanovah na osvobojenem ozemlju. Direktor inštituta Fran Zwitter je bil član *Študijske komisije pri Predsedstvu SNOS*, prvi tajnik ZI Lojze Ude je postal tudi prvi predsednik zelo pomembne *Verske komisije SNOS*, član kolegija ZI inž. Lojze Dular je prevzel vodstvo *Statističnega urada pri Predsedstvu SNOS*, sodelavec Božo Vodušek je postal predsednik *Komisije za ugotovitev škode na kulturno-zgodovinskih spomenikih*. Dva člana kolegija ZI sta bila člana *Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev*. Dr. Luka Sienčnik s Koroške je hkrati pripravljala dvojezični krajevni seznam za Slovensko Koroško in se kot veterinar z dolgoletno prakso posvečal predlogom za organiziranje živinozdravstvene službe v osvobojeni Sloveniji. Ivo Pirkovič je kot invalid v *Bariju* osnoval nekakšno "podružnico" *Znanstvenega inštituta* in ga od tam zalagal s potrebnim dokumentarnim gradivom.

13. marca 1945 je preko Barija odpotoval v že pol leta osvobojeni Belgrad še direktor *Znanstvenega inštituta* Fran Zwitter. Tam je prevzel delo tajnika na *Inštitutu za proučevanje mednarodnih odnosov* pri Zunanjem ministrstvu Demokratične federativne Jugoslavije in s tem breme organizacijskih priprav za nastope na bodočih mirovniških konferencah. Po Zwitterovem odhodu je 14. marca 1945 Predsedstvo SNOS imenovalo za **vršilca dolžnosti direktorja *Znanstvenega inštituta* Lojzeta Udet**a. Ude je nato inštitutsko tovarišijo vodil do vkorakanja v Ljubljano.

Člani in sodelavci ZI z direktorjem Franom Zwitterom in tajnikom Dragotinom Cvetkom (na sliki so še Lojze Ude, Janko Jarc, France Škerl, Luka Sienčnik in Jože Udovič)

*Sodelavci Znanstvenega
instituta pri delu na
sedežu ZI*

Prizadevanja *Znanstvenega instituta*, vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja in vodstva nove Jugoslavije za doseg novih slovenskih in s tem jugoslovanskih državnih mej po koncu vojne niso izključevala medvojnega sodelovanja z demokratičnimi in protifašističnimi silami italijanskega in avstrijskega naroda. Nasprotno, prav slovensko partizansko in narodnoosvobodilno gibanje je nudilo najmočnejšo oporo italijanskemu in avstrijskemu odporniškemu gibanju in posredovalo zavezniško pomoč preko slovenskega ozemlja (posebej npr. na Koroškem). Znani so številni stiki z odporniškimi vodstvi sosednjih dežel; zlasti v zadnjem obdobju vojne so bila v pogovorih obravnavana tudi mejna vprašanja, kjer seveda ni šlo brez različnih mnenj, obojestranskega taktiziranja in različnih napetosti. Izrednega pomena je bil partizanski tisk v italijanskem in nemškem jeziku, sodelovanje v odborih *Delavske enotnosti oz. Unita operaia* in *Die Einheit*. Najbolj pristno pa se je zdelo tovarišstvo, skovano v skupnem boju slovenskih partizanov ter italijanskih in avstrijskih enot; razen nekaterih treznih glav v *ZI* (France Avčin poroča o njihovih pomislekih) si večina ni mogla misliti, da je leto 1948 tako blizu.

Tudi bodoči odnos do nemške in italijanske manjšine v slovenskih mejah je bil večkrat predmet pogovorov na *Znanstvenem institutu*. Medtem, ko je bilo za kočevske Nemce z njihovim (dokaj) prostovoljnim odhodom "v nemški raj" - na zemljo izgnanih Slovencev - vprašanje praktično že rešeno, so za Nemce s slovenskega ozemlja, vključene v nacistično okupatorsko mašinerijo, predvideli izgon. Verjetno ni treba ponavljati, da je bila sredi vojnih grozot in ob takšnih načelnih dogovorih med zavezniki, rešitev z izgonom skorajda humana. Mila je bila tudi v primerjavi s tem, kar je po vojni veliko število "slovenskih" Nemcev v resnici doživelo, ne pa preživelo.

Ustanovitev *Italijanske unije za Istro in Reko* 1944 je potrjevala tudi obstoj praktične možnosti za nemoten in enakopraven razvoj italijanske manjšine oz. narodnosti v povojni Sloveniji in Jugoslaviji. Tema slovensko-hrvaškega razmejevanja se je v partizanskem času *ZI* dozdevala dokaj nepotrebno in izmišljeno vprašanje.

V osvobojeni Ljubljani se je dejavnost *Znanstvenega instituta* ob novih gmotnih in kadrovskih možnostih (k delu so pritegnili več novih stalnih in zunanjih sodelavcev) razmahnila predvsem v dveh smereh: v zbiranje dokumentarnega gradiva za zgodovino NOB in v sistematično objavljanje znanstveno utemeljenih zahtev po novih, pravičnejših mejah. Sodelavci inštituta niso le prevzemali arhivskega in muzejskega gradiva okupacijskih oblasti, partizanskih enot in ustanov narodnoosvobodilnega gibanja od osrednjih inštitucij, ampak so ga s kamioni zbirali po vsej Sloveniji, saj so bili medvojni arhivi pogosto dobro skriti (zakopani) ali pa so jih partizanski štabi nosili s seboj. Vzporedno je potekal boj za to, da zbrano gradivo ostane v Ljubljani in se ne koncentrira v osrednjih belgrajskih ustanovah.

Ob koncu tega povzetka o delu *ZI* je prav, da naštejemo imena njegovih sodelavcev v junaškem času, torej pred prihodom v Ljubljano. Ob že omenjenih dr. Zwitteru, Zihlerlu, Udetu, dr. D. Cvetku, dr.inž. Avčinu, Pirkoviču in dr. Sienčniku so to bili še dr. Darko Černež, Stane Krašovec, Vladimir Krivic, dr. Cene Logar, prim.polk.dr. Pavle Lunaček, dr.inž. Dušan Sernec, prof. Jože Zemljak, Jože Lampret, Stanko Peterin, Lado Vavpetič, Svetko Lapajne, Josip Gruden, Ivan Klemenčič, prof. Janko Jarc, inž. Lojze Dular, inž. Dušan Lasič, Jože Rus, Marjan Ahčin, Ivan Marinčič, Gino Markovič, dr. Bogdan Breclj, Tone Ravnikar, Andrej Župančič, Fran Novak, Rudolf Obračunč, Bogo Gerlanc, Cene Kranjc, Jože Udovič, France Škerl, Ivan Bratko, Božo Vodušek in dr. Lavo Čermelj. Ob inštitutu pa so se gibali še Edo Turnher, Karol Pahor, France Mihelič, Matej Bor in nekateri drugi kulturniki. Če smo za *ZI* uporabili primerjavo z "gozdno akademijo znanosti", smemo povedati tudi, da je veliko njegovih članov poznejša poklicna in znanstvena pot res pripeljala v SAZU in na druga ugledna mesta.

Čeprav je inštitutski direktor ob preteklih jubilejih nasprotoval poenostavljenemu prikazovanju partizanske tovarišije (zgolj) s humornimi epizodami, lahko zaključimo z anekdoto, ki jo je pripovedoval akademik prof.dr. Dragotin Cvetko. Po njem naj bi v pošiljkah zavezniške pomoči do sedeža *ZI* nekako prišlo tudi več fotografij pomanjkljivo oblečenih deklet - "pin-up girls". Ob neki Zwitterovi odsotnosti so mu sodelavci pripravili presenečenje in mu barako oblepili z njimi. Direktor si je ob vrnitvi molče pozorno ogledal "razstavo" in muzajočim se sodelavcem končno zabrusil: "K...ci, ste mar pozabili, da sem študiral v Parizu?!"

Delo Oddelka za meje Znanstvenega instituta oz. Instituta narodne osvoboditve v diplomatskih prizadevanjih za nove slovenske meje (1945-1948)

Prve dni v osvobojeni Ljubljani se je *Znanstvenega instituta* naselil za nekaj dni v prostorih nekdanjega francoskega konzulata v Beethovnovi ul. 4/III, od 22. maja pa je zasedal prostore bivšega "Istituto di cultura italiana" na Napoleonovem trgu 6. Pridobil je nove sodelavce, med njimi dva strokovnjaka za koroško vprašanje: zgodovinarja dr. Boga Grafenauerja in pravnika dr. Julija Felaherja, dolgoletnega predsednika *Kluba koroških Slovencev v Ljubljani*.

Vršilec dolžnosti direktorja ZI Lojze Ude je po dogovoru s predsednikom slovenske vlade Borisom Kidričem sredi leta 1945¹ osnoval poseben *oddelek za meje ZI*, ki je v okviru inštituta deloval samostojno. V sodelovanju z ustreznimi jugoslovanskimi ustanovami, s svojimi ljudmi v Belgradu² in z drugimi sodelavci zunaj Ljubljane (v Trstu je nekaj mesecev deloval poseben *Inštitut za Furlanijo-Julijsko Krajino*) je oddelek v treh letih v slovenskem jeziku, v srbohrvaščini in v svetovnih jezikih izdal nekaj desetih publikacij. Sodeloval je pri pripravi celotne jugoslovanske diplomatske argumentacije za novo severno in zahodno mejo. Prav sodelovanje z jugoslovansko diplomacijo je oddelek rešilo pred ponavljajočimi se poskusi administrativnega razformiranja.

Ena za drugo so se namreč pojavljale različne zamisli in se sklicevali sestanki o tem, kako bi bilo treba *Znanstveni institut* preoblikovati, da bi lahko izpolnjeval spremenjene naloge v novi slovenski družbi. Brez formalnega sklepa se je uveljavilo tudi novo ime: *Institut narodne osvoboditve*.

Spet je najbolje, da (še neobjavljenemu) dokumentu prepustimo besedovanje o vsebini in načinu inštitutske preobrazbe ter o duhu časa in ljudi, ki so v njem živeli. V.d. direktorja ZI Lojze Ude je v svojem pismu iz Belgrada iskal pomoči za inštitut pri delegatu Zunanjega ministrstva v Ljubljani, nekdanjemu koroškemu partizanu inž. Pavlu Žaucerju Matjažu: "... Treba bo končno priti tudi na jasno, kako naj bo z Oddelkom. Zunanje ministrstvo ga v svoj proračun najbrž ne bo sprejelo, kakor ga ni sprejelo tudi doslej, bo pa njegovo mnenje gotovo dokaj merodajno. Brilej mi je pred odhodom v Ameriko ponovno rekel, da naj povem svoje mnenje o tem: organizacija in delokrog!

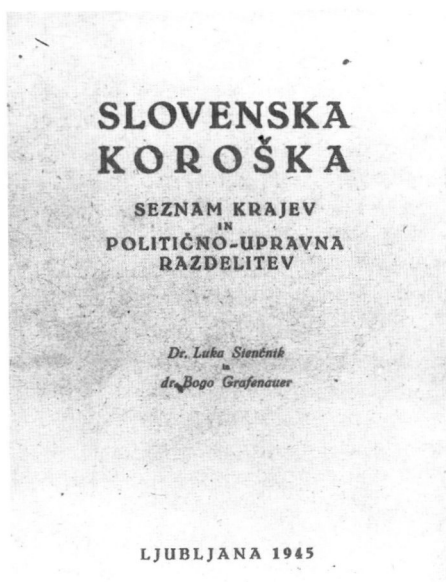
Glede arhiva oddelka želim kot šef Instituta narodne osvoboditve, da pride v primeru, da se oddelek zaenkrat razformira - preje ali sleje se bo gotovo občutila potreba, da se v tej ali drugi obliki ustanovi na novo - ves arhiv v arhiv Instituta narodne osvoboditve. Tako sem jaz pravzaprav odredil, ker sem kot šef Instituta, katerega oddelek je Oddelk za mejna vprašanja, imel pravico za to. Ker Ti v teh stvareh ne moreš biti dovolj informiran, je prav, da Ti podam nekaj zgodovine tega oddelka:

¹ Po gradivu v arhivu *INV* je dogovore med Kidričem in Udetom v času med 1.6. in 19.7.1945 popisal Tone Zorn, Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. - ZČ, 28/1974, št. 1-2, str. 125.

² Fran Zwitter je v svojem poročilu o ZI centralnemu Ministrstvu Prosvete že 29.3.1945 mdr. zapisal, "da danas živi u Beogradu više članova [ZI] nego u Sloveniji". - Arhiv MNZ, Ljubljana, 80-1, 8023-24. Za opozorilo na to poročilo se zahvaljujem inštitutskemu kolegu Samu Kristenu.

³ Kopija pisma je v Arhivu *INV*, fond Oddelka za meje.

Institut narodne osvoboditve, prvotno Znanstveni institut pri Izvršnem odboru, pozneje Znanstveni institut pri Predsedstvu SNOS-a, je že od vsega početka delal - na osvobojenem ozemlju seveda ne izključno - na znanstveni argumentaciji naših mejnih zahtev. Delo je vodil na osvobojenem ozemlju tov. dr. Zwitter. Po njegovem odhodu v Beograd sem bil marca meseca 1945 z dekretom imenovan za vršilca dolžnosti direktorja Znanstvenega instituta jaz. Posle predsednika Verske komisije sem tedaj prepustil dr. Cajnkarju.

OUR FIRST MARCH INTO
THE VENETIAN SLOVENIA

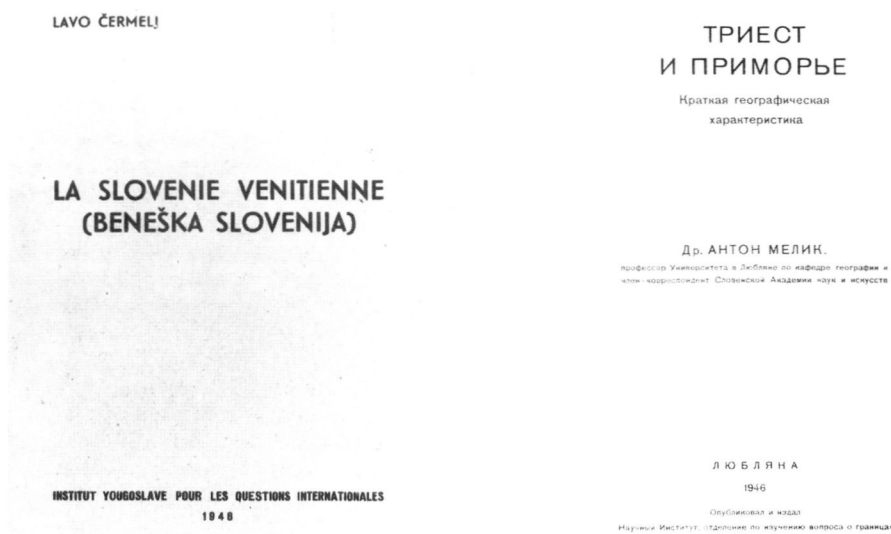
by
JAKA AVŠIČ
Lieutenant-General and Head of the Yugoslav Military Mission
at the Allied Head-Quarters in Berlin
with
and introduction by
FRAN ZWITTER, Ph. D.
Professor of History in the University of Ljubljana

LJUBLJANA, 1946
Published by the Research Institute, Section
for Frontier Questions

Gradivo za publikacijo "Slovenska Koroška - seznam krajev in politično-upravna razdelitev" je dr. Luka Sienčnik zbral že na partizanskem Znanstvenem institut, z dr. Bogom Grafenauerjem pa sta ga pripravila za tisk že v letu 1945. Publikaciji generala Jake Avšiča "Our first march into the Venetian Slovenia" je zgodovinski uvod napisal dr. Fran Zwitter in je izšla v več izdajah leta 1946.

Po povratku s Koroške sem torej v svojstvu šefa Znanstvenega instituta in še po posebnem pooblastilu Kidriča ustanovil v okviru Znanstvenega instituta poseben oddelek za meje z nekoliko širšo organizacijo. Ostalim članom Znanstvenega instituta sem prepustil delo zbiranja in urejanja arhivov, literature in muzealij iz narodno osvobodilne borbe, sam pa sem se posvetil popolnoma delu na mejni problematiki. Do konca leta 1945 smo bili v vladnem proračunu. Po neki zelo nerodni pomoti je pa v proračunu za leto 1946 Znanstveni institut z Oddelkom izpadel iz proračuna in se mi je posrečilo končno rešiti za vladni proračun le delo zbiranja in urejanja arhivov, literature in muzealij iz narodno osvobodilne borbe, delo na mejnih vprašanjih pa je proračunsko nekaj mesecev viselo v zraku, dokler ni prišel Oddelek za mejna vprašanja končno v proračun Izvršnega odbora, kar pa je bilo zamišljeno kot začasna rešitev. Ko je bilo septembra 1946 treba zopet sestavljati proračun, smo s predsedstvom vlade LRS to napako popravili in bi oddelek tudi proračunsko, seveda

za leto 1947, zopet postal del Instituta narodne osvoboditve. Zato boš razumel, da sem se nemalo začudil, ko mi je tov. Lidija Šentjurčeva 12. novembra 1946 naenkrat sporočila sklep, da se Oddelek za mejna vprašanja razformira in sicer takoj. Še danes ne morem razumeti, kako je moglo priti do tega. Ne morem razumeti tudi ne, zakaj je potem tudi predsedstvo vlade 15. januarja 1947 odredilo, da se oddelek razformira in likvidira do konca januarja. Vendar pa so delavci oddelka slej ko prej plačevani od predsedstva vlade in torej spada oddelek ne samo po svojem organizatoričnem postanku, temveč tudi proračunsko slej ko prej pod predsedstvo vlade LRS. Še februarja meseca letos sem se obrnil v tej stvari ponovno na tov. Lidijo Šentjurčevo, to se pravi: naznanil sem ji svoj obisk, pa mi je po šefu kabineta sporočila, da nima s to stvarjo ničesar več opraviti, temveč da naj se obrnem na Breclja. To sem tudi storil. ..." Tako torej Ude.

Čermeljevo knjigo o Beneški Sloveniji je leta 1946 v več jezikih izdal "Zwitrov" belgrajski Inštitut za mednarodna vprašanja.
Knjigo geografa dr. Antona Melika o Trstu in Primorju je istega leta v več jezikih izdal sam Oddelek za meje Znanstvenega instituta.

Kar težko je slediti vsem tem finančno-organizacijskim prekucijam, ki so jih zaposleni na oddelku včasih občutili tako, da so jih zjutraj čakale odpovedi službe na mizi, ob opoldanskem odmoru pa so jim jih pobrali nazaj in povedali, da so še v službi. To pa ni bilo najhuje, kar se jim je lahko primerilo. Vedeti je namreč treba, da je oddelek v pripravah za mirovne konference angažiral zelo veliko zunanjih strokovnjakov, tudi študentov, za kratek čas pa je tudi zaposloval prevajalce in druge strokovne delavce. Združeval je narodne moči za ogromno delo, ki ga npr. predstavlja izdaja monumentalnega *Koroškega zbornika*.

Druge službe nove oblasti so seveda zasledovale drugačne cilje in skrbele za varnost novega režima, ki naj bi jo zagotavljala tudi slepa pokorščina in obvezna mera

pravovernosti pri državnih uslužbencih. Če so se vmes vpletle še tuje obveščevalne službe (ni bilo prav pomembno, če dejansko ali zgolj namišljeno), stiki z zamejci in tujci ali zamere iz vojnih in predvojnih časov, si bil lahko deležen usode sodelavcev oddelka kot npr. inž. Črtomira Nagodeta, dr. Borisa Furlana, Vadima Vladimirja Mislja ali Tatjane Srebot (pozneje por. Rejec).

Ko se je polegel vihar z zahodno mejo se je poleti 1947 lahko primerilo, da je "likvidator" "Oddelka za mejna vprašanja v likv." Franc Štaudekar poslal podpredsedniku Vlade LRS dr. Marijanu Breclju poročilo o enajstih opravljenih nalogah za Koroško "s prošnjo za odobritev materialnih in osebnih kreditov za mesec september 1947" in pripomnil, "da sta v staležu našega oddelka sedaj še tov. Štaudekar Franc, adm. referent in vodja pisarne in tov. Žigon Gizela, strojepiska /zač. v Beogradu/, dočim je referent za Slovensko Koroško, tov. dr. Felaher v staležu sodišča. Smrt fašizmu - svobodo narodu!"⁴

Ob vseh omenjanih peripetijah je ZI v prvih treh letih po koncu vojne doživel le eno uradno statusno spremembo: s 1. januarjem 1946 je bil izločen iz kompetence predsedstva SNOS in podrejen predsedstvu Narodne vlade Slovenije.⁵ 7. februarja 1948 pa sta predsednik vlade LRS Miha Marinko in Minister za prosveto LRS dr. Jože Potrč podpisala *Odredbo o prenehanju Znanstvenega instituta*, ki je začela veljati z dnem objave v *Uradnem listu LRS*, to pa je bilo 10.2.1948. Bistvena vsebina odredbe je zajeta v prvih štirih členih, ki določajo: "Znanstveni institut (Institut narodne osvoboditve) pri predsedstvu vlade LRS, ustanovljen z odlokom IOOF 12. januarja 1944, se po izpolnitvi stavljenih nalog ukine. Svoj arhiv, knjižnico in muzej izroči Znanstveni institut novo ustanovljenemu Muzeju narodne osvoboditve, gradivo svojega oddelka za mejna vprašanja v prvih izvodih novo ustanovljenemu Muzeju narodne osvoboditve, v drugih izvodih (duplikatih) pa novo ustanovljenemu Institutu za narodnostna vprašanja pri univerzi v Ljubljani. Predračunska sredstva, namenjena za vzdrževanje Znanstvenega instituta se preodkazujejo in uporabijo za vzdrževanje novo ustanovljenega Muzeja narodne osvoboditve. Osebe Znanstvenega instituta se da na razpolago sekretariatu za personalne zadeve pri predsedstvu vlade LRS."

S tem je bilo zaključeno še eno poglavje v inštitutski zgodovini. In začeto novo.

⁴ Kopija pisma in priloge v Arhivu INV, fond Oddelka za meje.

⁵ Prim. France Škerl, *Znanstveni inštitut*. - ZČ, 19-20/1965-66, str. 61.

Ustanovitev in delovanje Inštituta za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani (1948-1956)

Znanstveni inštitut (oziroma Inštitut narodne osvoboditve) je bil - kot rečeno - 7. oziroma 10. februarja 1948 formalno razformiran. Dejavnost njegovega oddelka za mejna vprašanja je s sodelavci in gradivom prevzel *Inštitut za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani*. Inštitut je pričel s samostojnim delom v okviru univerze šele s 1. julijem 1948,¹ čeprav je bila uredba vlade LRS o njegovi ustanovitvi izdana 7. februarja in je stopila v veljavo 10. februarja 1948 z dnem objave v *Uradnem listu LRS* št. 7.

Vsebina uredbe je bila naslednja: "Pri univerzi v Ljubljani se ustanovi Institut za narodnostna vprašanja. Ta institut je samostojna državna ustanova in se vzdržuje iz posebne predračunske postavke univerze v Ljubljani. Naloga instituta je, da podrobno proučuje politični, gospodarski, socialni in kulturni položaj in razvoj ob mejah in onstran državnih meja živečih Slovencev ter objavlja izsledke tega proučevanja - zlasti med učečo se mladino

Lojze Ude
(1896-1982)

*po 1. svet. vojni Majstrov borec,
med vojnoma zagovornik
slovenske kulturne avtonomije,
v 2. svet. vojni klicar proti
bratomorni vojni in partizan
na Znanstvenem inštitutu,
po vojni v.d. direktorja ZI in INV
ter ploden zgodovinar.*

¹ Tako Tone Zorn v že omenjenem članku v ZČ, 28/1974, št. 1-2, str. 126.

- s tiskom in predavanji. Institut prevzame v svojo upravo in uporabo v njegovo stroko spadajoče gradivo, zbrano v oddelku za mejna vprašanja pri Znanstvenem inštitutu v Ljubljani. Institut formira oddelke po potrebi v sporazumu z ministrstvom za prosveto na predlog rektorata univerze. Osebe inštituta tvorijo načelniki oddelkov, ki morajo imeti fakultetno izobrazbo in potrebni pomožni in tehnični uslužbenci. Nastavlja jih minister za prosveto LRS po predpisih zakona o državnih uslužbencih. Osebam, ki ne pripadajo univerzi, so zbirke inštituta dostopne v znanstvene in publicistične namene, po predpisih, ki jih izda inštitut, potem ko jih potrdi minister za prosveto LRS.”

Ne prav podrobno našete inštitutske naloge so v marsičem podobne tistim iz leta 1925, le da so nekaj posodobljene in manj odločno narodnoobrambno formulirane. Inštitut je bil tokrat odločno postavljen na trdna univerzitetna tla, kjer je pedagoško delovala in opravljala tudi vodstvene funkcije vrsta njegovih nekdanjih stalnih in tedanjih občasnih sodelavcev. Inštitut je predvsem zaradi pogajanj za sklenitev Avstrijske državne pogodbe (do pariških sklepov 1949 in nato v prizadevanjih za formuliranje ugodnih manjšinsko-varstvenih določb do 1955) še opravljal relativno operativne zunanjepolitične naloge, pri čemer so skrita očem javnosti v ozadju tlela konceptualna nesoglasja glede obravnavanja različnih idejnih segmentov v slovenskem zamejstvu.

Sicer pa se je kolektiv v večji meri lahko posvečal umirjenemu strokovnemu in publicističnemu delu. V letih 1949, 1951, 1952 in 1955 pa vseeno ni zabeležen izid nobene samostojne publikacije inštitutskih uslužbencev (prim. bibliografijo v dodatku). Nihče od - sicer ne prav številnih - zaposlenih se v tem obdobju ni habilitiral na univerzi. 1954 se je na inštitutu na novo zaposlil Janko Pleterski, kar na daljši rok lahko označimo za začetek kadrovske obnove in rasti INV.

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani kot samostojni znanstveni zavod (od leta 1956)

V letih 1956-1959 je prišlo do velikih sprememb v inštitutskemu delovanju. Obnovil se je skoraj ves raziskovalni kader in prenovil inštitutski delovni program. Formalna podlaga za začetek sprememb je bil sklep Izvršnega sveta LRS, ki je z odlokom dne 24. julija 1956 inštitut ločil od univerze in ga preimenoval v *Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani*. Odlok, ki sta ga podpisala predsednik IS Boris Kraigher ter sekretar IS Niko Šilih, je silno kratek in je bil uveljavljen z dnem objave v *Ur. listu* 26.7.1956, št. 25. Čeprav je proti takemu "podrejanju inštituta politiki" pisno protestiral tudi tedanji prorektor Fran Zwitter, je odločitev IS obveljala.

Izvršni svet je z novo uredbo (tokrat precej daljšo) dne 13. novembra 1957 Inštitutu razširil njegovo raziskovalno področje in ga opredelil kot "aktualna vprašanja manjšinskega varstva sploh, zlasti pa vprašanja varstva narodnih manjšin v državah, kjer živi slovenska narodna manjšina ter vprašanja narodnih manjšin v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji".¹ Po dikciji je bilo raziskovalno področje *INV* do danes še nekajkrat spremenjeno, po vsebini pa bistveno ne.

IS si je zagotovil teoretično prevlado v svetu inštituta, kamor je po uredbi imenoval pet članov, "znanstveno-strokovni kolektiv inštituta izmed sebe" tri člane, "za znanost pristojni svet LR Slovenije" ter univerzitetni svet pa po enega. Tudi sistem upravljanja inštituta se je v skoraj štiridesetletnem obdobju nekajkrat spremenil v skladu s spremembami v organiziranju slovenske znanosti in tudi s spreminjajočim se interesom vlade ali drugih centrov politične moči za vpliv na inštitut in za odgovornost za njegov finančni položaj. Bila so tudi leta, ko vlada (kakorkoli se je že imenovala) ni primaknila ničesar na račun strokovnih uslug, ki jih je v obliki "hitrega servisa" *INV* ves čas nudil. Že tu pa tvegam trditev, da je "politika" ves čas odločilno vplivala na izbor inštitutskega vodje (ravnatelja, direktorja) in da strokovna usposobljenost vsakokratnih kandidatov pri izboru praviloma ni bila odločilna. To pa seveda še ne pomeni, da inštitutski vodje niso bili znanstveno dejavni in uspešni.

Prelom v vodenju, kadrovanju in programski usmeritvi *INV* v drugi polovici petdesetih let ni bil neboleč in je zdaj že tudi predmet historičnih raziskav. Aleš Gabrič v svoji knjigi o "slovenski kulturni politiki 1953-1962" na več mestih omenja nekaj bizarnih podrobnosti o (navidez) idejnem obračunavanju s staro nekomunistično gardo z inštituta, ki so ji pod pretvezo preprečevanja slovenskega nacionalizma in preprečevanja "izkrivljenih pogledov na zgodovino" pospešili pot v pokoj (dr. Lavo Čermelj, Albert Rejec, dr. Julij Felaher), jih izrinili iz inštituta (Lojze Ude - v NUK) ali od njegovega vodenja in tudi od nekaterih možnosti objavljanja (oboje v primeru dr. Čermelja).²

Plastična in ilustrativna je pripoved predsednika sveta *INV* iz tistega obdobja Franceta Perovška, zato jo velja povzeti: "V začetku druge polovice petdesetih let sem bil s sklepom republiškega Izvršnega sveta vključen tudi v organe družbenega upravljanja na

¹ Objava uredbe v Uradnem listu št. 42, 14.11.1957, str. 689-690. Uredba je začela veljati 22.11.1957.

² Aleš Gabrič, *Socialistična kulturna revolucija*, Ljubljana 1995, zlasti strani 177, 178, 292-294, 298, 351

Univerzi v Ljubljani in na Inštitutu za narodnostna vprašanja. Nekaj časa sem predsedoval svetoma teh dveh ustanov. Predsedniške dolžnosti sveta Inštituta za narodnostna vprašanja sem bil razmeroma hitro razrešen, ker nisem izpolnil pričakovanj politike, da bi v tej ustanovi odigral vlogo nekakšnega političnega komisarja. Pred prevzemom te predsedniške dolžnosti so mi dejali, da vlada na tem Inštitutu ozračje nacionalizma in da je njegov nosilec direktor inštituta dr. Lavo Čermelj. Ko sem pričel delati v svetu, sem spoznal, da so bile take ocene enostranske in krivične in da so temeljile na političnih konstruktih, ne pa na osebnih delovnih stikih. Dr. Lavo Čermelj in njegovi sodelavci so namreč samozavestno in upošteva je temeljne interese slovenskega naroda zasnovali in uresničevali naloge inštituta. Njihov oziroma Čermeljev "nacionalizem" je namreč slonel na izvornih sporočilih prvega slovenskega narodnega programa iz leta 1848 in na temeljnih programskih točkah Osvobodilne fronte. V tem "nacionalizmu" sem videl edino pravo politično držo, zato sem se poistovetil s programsko in delovno zasnovo inštituta. To bi spoznali tudi drugi, če bi se z njegovim vodstvom občasno delovno srečevali. Sploh se je tudi v tem primeru pokazalo, kako zgrešeno je bilo, da so skrb za "idejno čisto" družbeno nadstavbo od agitpropa, ki je bil očiščen ždanovščine in nato razpuščen, na skrivaj prevzeli drugi, ki so v sicer vedno bolj odprti družbi gradili vzporedni sistem svoje nelegitimne kontrole. Predsedniške funkcije in članstva v svetu inštituta sem bil razrešen z utemeljitvijo, da sem preobremenjen z drugimi dolžnostmi. Teh je bilo res preveč, toda delo v svetu inštituta ni bilo težko, saj mi je ob zahtevnih operativnih nalogah na RTV odpiralo sproščujoče in bodrilno ozračje. Če bi me res hoteli razbremeniti, potem bi me morali poklicati iz sveta ljubljanske Univerze. Dodam naj še to, da se je v času mojega predsednikovanja svet Inštituta za narodnostna vprašanja sestajal v mojih delovnih prostorih na RTV Ljubljana. Tam sem se pogovarjal tudi s posameznimi člani sveta. Kasneje sem spoznal, da so imele stene teh prostorov ušesa."³

Formalno je dokončen prodor "mladih" pomenila **izvolitev Draga Druškoviča** kot edinega kandidata za ravnatelja *INV* na seji sveta inštituta **4. marca 1959** "v prostorih Oddelka za zamejstvo SZDL" (naslednjič so se sestali npr. "v stavbi CK").⁴ Druškovič je ostal na čelu *INV* do svoje nenadne (začasne) obolelosti v letu 1974 in je bil zaradi svojih življenskih izkušenj, osebne širine in intelektualne iskristivosti sposoben združevati in "obvladovati" različne druge močne osebnosti, ki so rasle na inštitutu in po univerzitetnih habilitacijah tudi v več primerih odšle iz njega.⁵ Druškoviču so na ravnateljskem mestu sledili (tudi kot vršilci dolžnosti) **dr. Janko Jeri** (1974-79), **mag. Silvo Devetak** (1979-88), **prof.dr. Vladimir Klemenčič** (1988-89), **dr. Miran Komac** (1989-92), **mag. Vera Klopčič** (od 1992).

Objektivni kazalci inštitutskega dela so predvsem objave njegovih sodelavcev. Zato posebej prikazujem inštitutsko publicistično dejavnost in naslove knjižnih objav, kjer se da izračunati, da sta od leta 1959 povprečno izšli na leto natančno dve publikaciji. Pri tem upoštevam letnike oz. zvezke inštitutske revije **Razprave in gradivo - Treatises and Documents**, ki so pričele izhajati 1960 z Druškovičem kot urednikom.

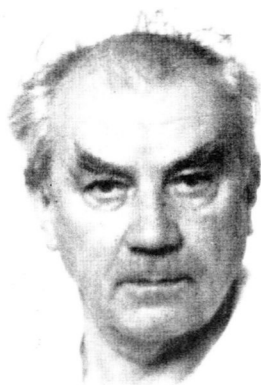
Ljubljanski seminar ZN o pravicah človeka v večnarodnih skupnostih 8.-22.6.1965 je prav tako pomembna prelomnica, saj označuje inštitutsko odpiranje v široki

³ France Perovšek, *Moja resnica* : spominski utrinki iz delovanja po letu 1945 na Primorskem in v Ljubljani. Ljubljana 1995.

⁴ Po zapisniku volilne seje je bilo za Druškoviča posebej opozorjeno "da kandidat tudi ni tako mlad, da bo že kamlu imel 40 let".

⁵ Če bi delili osebne ocene, bi ponovil že rečeno, da je bil Drago Druškovič moj prvi in vse doslej najboljši ravnatelj na *INV*.

svet in povečano znanstveno komunikacijo na strokovnih sestankih - o čemer tudi teče beseda na posebnih straneh. Žal pa je inštitut okusil tudi obdobje, ko je politično-promocijska plat kongresnega turizma prevladala nad strokovno.

INŠTITUT ZA
NARODNOSTNA
VPRASAŃJA
V LJUBLJANI

razprave
IN
GRADIVO

1960 ST. 1

Drago Druškovič

(*30.9.1920), kot pisatelj Rok Arih, partizan od leta 1941, ravnatelj INV in urednik "Naših razgledov" 1959-74, ploden publicist

**Razprave in gradivo -
Treatises and Documents,
naslovnica prvega zvezka
inštitutske revije iz 1960**

Inštitutski vsakdan se je mešal s strokovno in "družbenopolitično dejavnostjo" zunaj INV; deloma je ta dejavnost razvidna v poglavju z biografijami najbolj vidnih 35 inštitutskih raziskovalcev. Za ilustracijo pa dodajam vestno sestavljeno poročilo sekretarke OO ZKS na INV Mare Mervič z dne 1.2.1963 o "funkcijah in zadolžitvah članov ZK", ki izgleda takole: "Druškovič Drago, predsednik Sveta Filozofske fakultete, predsednik Sveta Mestne galerije, član glavnega odbora SZDL, član komisije za manjšinska in izseljeniška vprašanja pri glavnem odboru SZDL, glavni urednik Naših razgledov, član Sveta Inštituta NV, član uprave Inštituta. - Frančeškin Hilarij, predsednik Sveta stanovanjske skupnosti Gradišče, predsednik sindikalne podružnice Inštituta za narodnostna vprašanja, član uprave Inštituta za NV. - Jager Ančka, trenutno brez funkcij in zadolžitev zaradi težke bolezni. - Jeri dr. Janko, član uprave Inštituta za narodnostna vprašanja, član uredniškega odbora Vprašanja naših dni, tajnik jugoslovanske sekcije za manjšinsko pravo pri jugoslovanskem združenju za meddržavno pravo. - Mervič Mara, sekretar OO INV, sodnik porotnik pri okrožnem sodišču Ljubljana. - Petrič Ernest, namestnik sekretarja OO INV,

član Sveta Inštituta INV, član komisije za stike s tujino in manjšine pri CK LMS, član uredniškega odbora Vprašanja naših dni. - Pleterski dr. Janko, član Sveta za šolstvo LRS, član Sveta Inštituta za geografijo, podpredsednik krajevne organizacije SZDL, član uredniškega odbora Naših razgledov, član uprave Inštituta NV, član sveta Inštituta NV. - Riha Marija, blagajnik OO Inštituta NV. - Vrtič Lojzka, odšla na drugo delovno mesto 1.12.1962.”

V začetek “Druškovičevega” obdobja *INV* pada vpeljevanje sistema dvojezičnega šolstva na narodnostno mešanem območju Pomurja in hkratno odpravljanje obveznega dvojezičnega šolstva na južnem Koroškem. V obeh primerih je inštitut prispeval svoj delež v obrambi manjšinskih pravic in razvijanja možnosti za nediskriminiran razvoj manjšinskih otrok. Obdobje 1970-76 je bilo značilno po ponovno povečanem deležu aktualnega strokovnega raziskovanja, razpravljanja in publiciranja v zvezi z zaostitvami v slovenskem zamejstvu in to od petdesetletnice plebiscita z izdajo zbornika *Koroški plebiscit*, prek “vojne za krajevne napise” na Koroškem leta 1972, tržaške manjšinske konference 1974, Osimskih sporazumov 1975 in “ugotavljanja manjšine” v Avstriji ob koncu tega časa.

Nič kaj slavno pa se ni odrezal inštitutski kolektiv, posebej njegov “ozaveščeni” del, ko smo/so zaradi “idejne neprimernosti” dali *consilium abeundi* mlademu zgodovinarju Andreju Vovku. Na partijskem sestanku 13.12.1972 je sekretarka S. L. obrazložila, da je namen sestanka, “da ob primeru tov. A[ndreja] V[ovka] pregledamo splošno problematiko kadrovanja na našem Inštitutu. Tov. V. je nastopil službo 1. decembra 1972, ne da bi se kdorkoli na Inštitutu pozanimal, kakšna je bila njegova idejno-politična usmerjenost v okolju, kjer je prej živel in študiral. Zadovoljili smo se z zelo površno biografijo, z diplomom, ki je sicer dobila Prešernovo nagrado in z njegovo izjavo, da se prej ni ukvarjal s publicistiko na našem delovnem področju. Tovariš N-k me je sicer opozoril kak teden pred 1. decembrom, da je slišal, da je tov. V. pisal v Družino in dogovorila sva se, da s tem seznaniti tov. ravnatelja. Odšla sem na letni dopust, prepričana, da se bo stvar uredila, ko pa sem se vrnila, sem izvedela, da je tov. V. nastopil službo pri nas, ne da bi o njem kdo kaj natančnejšega poizvedel in da so tov. ravnatelju višji forumi omenili, da na Inštitut sprejemamo klerikalce.

N-k: Tov. ravnatelju o vsem tem nisem govoril, ker natančnejših podatkov nisem imel in nisem hotel prenašati nepreverjenih govoric.

D-č: Mladi ljudje, ki so se do sedaj oglašali zaradi dela na Inštitutu, so bili navadno nepopisan list, zato ni bila navada, da bi od njih zahtevali kako bibliografijo, družbeno-političnih organizacij pa tudi nismo spraševali za mnenje, ker je točnost in dejanska vrednost njihovih priporočil včasih le vprašljiva. Tudi narava dela na Inštitutu je taka, da so k nam prihajali sami napredno usmerjeni mladi ljudje. Šele ko so me obvestili, da je tov. V. pisal v Družino, sem tov. J-a opozoril, da zahteva od tov. V. njegovo bibliografijo. Gre tudi za tov. J[aneza] S[tergarja], ki naj bi tudi veljal za ideološko oporečnega in bi morali tudi o njem dobiti več podatkov.

J-i: V mojem oddelku že lep čas nimam pomočnika ali asistenta... Tako sem bil ob kandidaturi tov. V prav vesel, da sem sploh koga dobil, še posebno, ker sem videl, kako dobra je njegova diplomatska naloga. Glede na temo, ki jo ta naloga obravnava, sem sklepal, da je fant napredno in socialistično usmerjen, čeprav še ni član ZK. Tako ga niti nisem o tem spraševal. Pač pa sem ga vprašal, če je kje kaj pisal o narodnostni problematiki in dejal mi je, da ni. Šele tov. ravnatelj me je opozoril na njegove članke v Družini. Takoj sem zahteval od tov. V njegovo bibliografijo in tov. sekretarko prosil, da si je šla te članke natančno prebrat.

L-r: Rezultat tega prebiranja je naslednji. Tov. V. je v Družini objavil tri pesmi in štiri kratke članke. Čeprav vse njegovo pisanje izpričuje njegov krščanski nazor in njegovo politizacijo na osnovi tega nazora, ni v njem niti ene antisocialistične trditve. Z nekaj citati lahko ponazorim njegov način mišljenja, po temah, o katerih je pisal pa dokažem, da je odločen katoliški aktivist (Krivični proces, Misli). V Nečakih in Rakovničanih pa se izkaže kot odločen in aktiven sodelavec katoliških in veroučnih skupin med študenti). Glede na specifičnost dela na našem Inštitutu in glede na znane pretenzije Katoliške cerkve, ki na razne načine poizkuša postati "branik" in "zaščitnik" slovenstva, se zdaj postavlja vprašanje primernosti sprejema tov. V. na Inštitut. Osebno menim, da obstaja nevarnost, da tov. V. škoduje delu našega Inštituta, da je bila osnovna napaka, da smo ga sploh sprejeli in da moramo vnaprej natančno opredeliti kriterije in to moralno-politične kriterije, ki jih moramo postaviti za svoje sodelavce, obenem z zahtevo po strokovnosti.. Kar pa se tiče tov. V. konkretno, pa moramo poiskati takšno rešitev, ki ne bo v nasprotju z našo ustavo, niti z načeli humanosti. Paziti moramo, da iz človeka, ki je mlad, nadarjen in priden, in ki danes drugače gleda na svet kot mi, komunisti, ne naredimo apriornega in političnega nasprotnika ter sovražnika našega sistema.

J-i: Menim, da tov. V. ni mesta med nami in da moramo najti pravno neoporečen način, da ga izključimo iz kolektiva. V mojem oddelku vsekakor ne more ostati.

D-č: Tov. V. je že v tvojem oddelku. Tako poenostavljati teh stvari ni mogoče. Končno imamo možnost, da ga usmerimo v tako raziskovanje, kjer ne bo imel možnosti, da bi nam škodoval. Dobiti pa moramo tudi ostale podatke o njem. Sam bom vprašal njegovega profesorja tov. G-a, sekretarka bo šla na UK in po nasvet v občinski komite.

M-č: Nikakor ne smemo zanemariti človeškega aspekta tega problema. Sem proti kakršnikoli prenapetosti in nehumani odločitvi. Zavedati se moramo, da gre za vprašanje eksistence mladega strokovnjaka, ki je za šolo še manj primeren kot za Inštitut in mu dejansko ne ostanejo nobena vrata odprta.

J-i: Zavedati se moramo, da prihajajo na Inštitut tudi zaupni podatki, ki niso primerni za vsake oči. Nemogoče je nadzirati, kdo vse take podatke dobi na vpogled, preprečiti raziskovalcu, da jih uporablja, pa zaradi same raziskave ni mogoče. Zame je problem le v tem, na kakšen način bi tov. V. lahko odslovili.

N-k: Sem proti temu, da bi ukrepali prenapetost in preveč ostro. Dobiti je treba več podatkov in premisliti vse možnosti, ki bi dopuščale, da bi tov. V. ostal na našem Inštitutu in uspešno znanstveno delal. Lahko bi se usmeril v obdobje pred letom 1920.

L-r: Predlagam, da to vprašanje odložimo, dokler ne zberemo vseh podatkov in ne vprašamo za mnenje tovarišev iz občinskega komiteja... Tov. S[tergar] je očitno tudi katoliško usmerjen. Tudi o njem ne vemo nič natančnega.

D-č: Prepričan sem, da tov. S. sodi bolj med "jezne mladeniče", kot pa kam drugam. Menim, da bi se z načrtnim vplivanjem in s pravilnim strokovnim usmerjanjem prekoval in našel. S tov. N. delata na istem oddelku in sta prijatelja. Menim, da primer tov. S. ni noben resen problem, seveda če bomo vsi mi pravilno vplivali nanj."

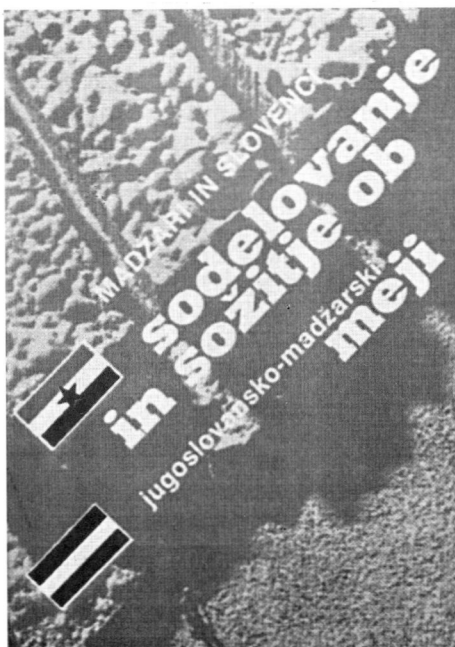
Strnjene ugotovitve s ponovnega partijskega sestanka 8. januarja 1973 pa so bile: "Nadaljnje informacije, ki zadevajo ideološko-politični profil tov. V. so bile nerazveseljive. Prof. G-n je povedal, da so tov. V že ponujali službo v Piranu in jo je z veseljem sprejel, po razpisu v INV pa jo je odklonil. Ker nas ni nihče opozoril na njegovo dejavnost pri veroučnih študentskih skupinah in na njegovo pisanje v Družino (čeprav so ga zato odklonili na IZDG, kjer je tudi poskušal dobiti službo), smo ga sprejeli na INV.

Poiskati je treba pravno neoporečen način, da tov. V damo odkaz, ne da bi mu pojasnili prave vzroke zanj. Odkrit nastop bi lahko povzročil neprijetne politične in pravne

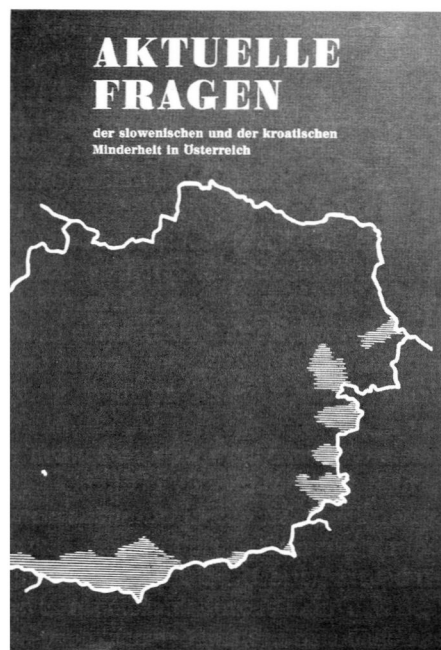
zaplete. Sklenili smo, da prosimo za nasvet in pomoč na komiteju OK ZK Ljubljana-Center in na UK.”

Rezultat “afere Vovko”, ki je bila že tudi evidentirana v javnem pisanju zadnjih let, si potrpežljivi bralec našega sestavljanja mozaika o razvoju *INV* lahko prebere med biografijami proti koncu knjige. Komentar ni potreben. Mojemu sinu pa še dolgujem odgovor na vprašanje, ali sem sam smel ostati na inštitutu, ker sem se “prekoval in našel”...

Začetek osemdesetih let je z novim inštitutskim vodstvom in z novim projektnim načinom financiranja raziskovalnih projektov vnesel precej nemira na inštitut, tudi ustvarjalnega. Urejeno je bilo financiranje ekspertiznega dela za vlado in para-vladne institucije. Inštitutske prostore na Cankarjevi c. 5/II. smo najprej obnovili (vključno z delom kleti s knjižničnimi depoji), nato pa se sploh preselili v sedanjo stavbo na Erjavčevi 26. Stekel je ciklus predavanj v režiji *INV*, ponovno smo pričeli izdajati tematske številke inštitutske revije *Razprave in gradivo* ter izdali nekaj drugih aktualnih publikacij. Inštitut je zaposlil nekaj mladih diplomantov. Preveč pa je bilo želje za “instant” medijskimi in političnimi učinki ter premalo razumevanja za umirjeno in poglobljeno znanstveno-raziskovalno delo na dolgi rok.

Brošura “Aktuelle Fragen...” in angleška ter slovensko-hrvaška verzija te analize položaja Slovencev in Hrvatov v sosednji Avstriji leta 1976 ni mogla preprečiti ugotavljanja manjšine.

Knjiga “Madžari in Slovenci : sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji iz leta 1987 je plod sodelovanja s strokovnjaki iz Republike Madžarske.

Proti koncu osemdesetih je na inštitutu šlo v nič veliko časa in sredstev zaradi ustvarjanja spet neke afere, ki pa se je sprevrgla in končala tako, da je tedanji ravnatelj Silvo Devetak po opravljenem doktoratu, iztečenem mandatu in neizvolitvi ob ponovni kandidaturi odšel na “svoj” novoustanovljeni *Evropski center za etnične, regionalne in*

sociološke študije pri Univerzi v Mariboru. Bralci slovenskih časnikov so se tedaj lahko dolgo zabavali, ko je tedanji rektor mariborske Univerze sodelavce *INV* zmerjal s pobalini in hkrati trdil, da se ni zavedal, kaj počenja, ko podpisuje uradno zahtevo za ukinitve ljubljanskega inštituta in njegovo pripojitev mariborskemu oziroma "evropskemu" centru. *Littera scripta manent* tudi za koga, ki bi želel nepristransko popisati "*afero INV vs. Devetak*". Res pa ni manjkalo veliko, da bi bil uresničen prvi od štirih variantnih predlogov silnih ekspertnih skupin in večmesečnega sestankovanja: "INV se ukine, njegovo delo se preseli drugam."

Ob vseh viharjih v kozarcih vode (ali so bile tudi golide gnojnice?) pa se je treba vrniti k stroki in za tistega bralca, ki se morda prvič srečuje z inštitutom, ponoviti, da vseh sedem desetletij obstoja vsebina inštitutskega proučevanja ostajajo vprašanja fenomena naroda, posebej še problematika avtohtonih narodnih manjšin v širše pojmovanem slovenskem prostoru. Za *avtohtonost* kot pogoj za pridobitev posebnih manjšinskih pravic ni enotno sprejete definicije: teoretiki govore o večjem ali manjšem številu let, o eni, dveh ali treh generacijah stalne naseljenosti na določenem ozemlju, pred kratkim so Madžari uzakonili sto let kot prag. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* pa pojasnjuje, da je avtohton, kdor "je po izvoru od tam, kjer živi; domačin, praprebivalec". V mejah Republike Slovenije smo taki Slovenci, Madžari in Italijani, ki vsi tod živimo že prek tisoč let. Najstarejša omemba prisotnosti Romov (Ciganov) je tudi starejša od šeststo let, zato jim ustava kot skupnosti zagotavlja poseben položaj.

Druga svetovna vojna je povzročila, da sta s področja sedanje RS skoraj popolnoma izginili še dve avtothoni narodnosti: Nemci in Židi. Na drugi strani pa je sedem desetletij jugoslovanskega obdobja v Slovenijo privedlo na desettisoče migrantov, v času sedanje "balkanske vojne" tudi do 70.000 beguncev. Teh zadnje ljudsko štetje leta 1991 seveda še ni zajelo, pač pa je bil tedaj v Sloveniji preštet marsikdo, ki se je po njeni osamosvojitvi vrnil na jug. Kljub temu si oglejmo razvoj slike narodnostne sestave Slovenije v letih 1953-1991, saj absolutna in relativna moč slovenskega naroda v matični državi nedvomno vpliva tudi na položaj zamejskih Slovencev.

	1953		1961	1971	1981	1991	
	N	%	N	N	N	N	%
celotno prebivalstvo	1.466.425	100	1.591.523	1.727.137	1.891.864	1.965.986	100
Slovenci	1.415.448	96,52	1.522.248	1.624.029	1.712.445	1.727.018	87,84
Madžari	11.019	0,75	10.498	9.785	9.496	8.503	0,43
Italijani	854	0,06	3.072	3.001	2.187	3.064	0,16
Romi	1.663	0,12	158	977	1.435	2.293	0,12
Avstrijci	289	0,02	254	278	180	199	0,01
Nemci	1.617	0,11	732	422	380	546	0,03
Židje	15	0,00	21	72	9	37	0,00
Hrvati	17.978	1,23	31.429	42.657	55.625	54.212	2,76
Srbi	11.225	0,77	13.609	20.521	42.182	47.911	2,44
Muslimani	1.617	0,11	465	3.231	13.425	26.842	1,37
Makedonci	640	0,04	1.009	1.613	3.288	4.432	0,23
Črnogorci	1.356	0,09	1.384	1.978	3.217	4.396	0,22
Albanci	169	0,01	282	1.281	1.985	3.629	0,18
"Jugoslovani"	-	-	2784	6.744	26.263	12.307	0,63
neopredeljeni	-	-	-	3.073	2.975	9.011	0,46
regionalna pripadnost	-	-	-	2.705	4.018	5.254	0,27
...	...	...	...	...	...	...	...
neznano/ nejasno	211	0,01	1.154	2.964	10.635	53.545	2,72

Od podatkov o subjektivni narodni pripadnosti se nekoliko razlikujejo podatki o maternem jeziku. Tako je 1991 navedlo slovenski jezik 1.727.360 prebivalcev, madžarski 9240, italijanski 4009, romski 2847, nemški 1543, židovski 37, hrvaški 52.110, hrvaško-srbski 3276, srbo-hrvaški 81.220, srbski 18.407, makedonski 4603, albanski 4022 in 52.552 jih ni odgovorilo na vprašanje po maternem jeziku. Dopolnilno si je zanimivo pogledati še versko pripadnost ob štetju 1991: 1.403.014 katolikov, 19.000 protestantov, 201 je judovske vere, 46.819 pravoslavcev, 29.719 muslimanov, 346 pripadnikov orientalskih kultov, 254 drugače religioznih, 3993 vernikov brez določene religije, 85.485 ateistov, 82.837 jih izrecno ni želelo odgovoriti na vprašanje, 294.318 popisnic je ostalo v tem okencu praznih.⁶

Navedeni podatki kažejo (med drugim), da **število Slovencev v RS ne narašča več**, da je njihov delež v skupnem prebivalstvu po drugi svetovni vojni upadal od zgodovinsko najbolj homogenih 96,52 %, prek 95,65 in 94,03 (1971) na 90,52 in na vsega 87,84 % po uradnih številkah leta 1991. Dejansko bi utegnilo biti tako tedaj kot danes slovenskega prebivalstva v RS še manj; poznavalci npr. za Rome navajajo tri do štirikrat višje številke.

V sosednjih državah statistično ugotovljeno število Slovencev vztrajno pada, najbolj dramatično na avstrijskem Koroškem. Po prvem podrobnejšem ugotavljanju narodnostne pripadnosti 1846 je bilo (v današnjih mejah dežele Koroške) okoli 107.000 Slovencev ali 35,6 % prebivalstva dežele in kar 97,5 % prebivalstva na sedanjem naseljitvenem področju na južnem Koroškem. Ob ljudskih štetjih so se številke in deleži na dvojezičnem ozemlju zmanjševali, tako da naj bi bilo leta 1991 vsega 14.069 slovensko govorečih (in še 1614 brez avstrijskega državljanstva). Od nacističnega štetja 1939 dalje še vedno popisujejo tudi nekakšne "vindišarje", ugotavljajo občevalni jezik (ne maternega ali narodne pripadnosti) in slovenščino drobijo v več jezikovnih kombinacij. Podrobne (avstrijske !) empirične raziskave kažejo, da še *danes na Koroškem slovensko govori 35-40.000 ljudi*, slovensko pa jih razume *še vsaj pol toliko*. K avstrijskim Slovincem je potrebno prišteti še slovensko manjšino v *deželi Štajerski*, kjer je 1910 živelo 5744 Slovencev, 1991 nekaj več kot 1500 (in še okoli 3000 slovensko govorečih brez avstrijskega državljanstva), na obmejnem dvojezičnem ozemlju le še 817. Tudi *na Dunaju* živi živahna (izseljensko-migrantska) skupnost okoli 1500 Slovencev.

Ugotavljanje številčnega upadanja slovenstva na področju današnje Republike Italije je težavno zaradi več razlogov, poglavitni pa je ta, da italijanske oblasti še nekaj desetletij ne popisujejo ali ne objavljajo več jezikovnih oz. narodnostnih podatkov. Izstopajoča primera italianiziranja oz. depopulacije sta Kanalska dolina in Benška Slovenija. Preračuni štetja 1910 kažejo skupno 128.502 Slovencev na današnjem italijanskem ozemlju, 1921 pa (že pod Italijani) 87.796. Po podrobni oceni SLORI - Slovenskega raziskovalnega inštituta iz 1985 je v sosednji *deželi Furlaniji - Julijski krajini* živelo med 1.230.000 prebivalci skupaj *96.000 Slovencev*, od katerih 29.000 v videmski, 18.000 v goriški in 49.000 v tržaški pokrajini. Tudi nedavno italijansko poročilo Svetu Evrope navaja oceno o približno 100.000 pripadnikih slovenske manjšine.

Ob mejah na drugem koncu Slovenije predstavljajo majhen ostanek nekdanje slovenske poselitve panonske Ogrske Porabski Slovenci v sedanji Republiki Madžarski. V sedmih vaseh ob Monoštru je v našem stoletju število govorcev slovenskega jezika med

⁶ Povzeman po: Janez Stergar, Slovenci zunaj državnih meja. *Prešernov koledar 1995*, Ljubljana 1994, str. 75-83. (Tam je navedene tudi nekaj podrobnejše literature.)

štetji 1900 in 1980 upadlo od 7922 na 3142, pri čemer se je zaradi gospodarske zaostalosti področja in zaradi političnega pritiska po 2. svetovni vojni precej Slovencev moralo tudi izseliti. Enotna ocena govori o približno 5000 porabskih Slovencev na Madžarskem.

Čeprav je nova ustava Republike Hrvaške slovensko skupnost v tej državi povzdignila na raven narodne manjšine, je večina od leta 1991 ugotovljenih 23.802 Slovencev na Hrvaškem migrantov iz jugoslovanskega obdobja in žive oz. so do vojne na Hrvaškem živeli v velikih mestih (Zagreb, Split itd.). V tej sosednji republiki so Slovenci statistični višek doživeli leta 1953 s številom 43.010 (tedaj tudi višek za Slovence v vseh ostalih jugoslovanskih republikah, ki jih je bilo naštetih še 28.642; ocena za 1991 je bila okoli 11.500). vzdolž državne meje na hrvaški strani je del Slovencev nedvomno avtohtono naseljen: znan je primer Štrigove, Prezida in Čabra, naselij ob Dragonji in še kakšnega preostanka Slovencev iz "kranjskega obdobja" delov Istre in Kvarnerja.

Zaradi nepopolnosti podatkov in različnih ter spreminjajočih se kriterijev za "slovenstvo" naj tu za zdomstvo in izseljenstvo v Evropi in zunaj nje navedemo le sumarno oceno o približno 525.000 Slovencev, do katere po podrobnem študiju prihaja tudi dr. Vladimir Klemenčič. Vse "tri Slovenije" - matična, zamejska in zdomsko-izseljenska - zberejo skupaj nekaj čez 2,400.000 Slovencev. Tako si lahko ob koncu seštevanja po stari slovenski navadi s kozarcem v roki nazdravimo, da še zdaleč nismo med najmanjšimi narodi na zemeljski obli, pravzaprav nismo niti v statistični polovici manjših.

Ob tektonskih družbenih premenah ob vstopu v devetdeseta leta se je tudi na INV in ob njem (mdr. na dveh "etničnih delavnicah") odvijala konceptualna razprava o proučevanju narodnostnih, posebej manjšinskih vprašanj. Narod in njegove manjšine so se zgodovinsko reafirimirale, ob tem pa v slovenskem primeru ni prihajalo do resnih nacionalističnih ali šovinističnih izpadov. Povečana družbena oz. državna skrb (in tokrat slovenske države) je tudi inštitutskim sodelavcem prineslo več strokovno-političnih zadolžitvev. Nekaj "brambovske" dejavnosti za ogroženo slovenstvo je ostalo, sicer pa so inštitutski sodelavci svojo pozornost enakomerno posvečali tudi izboljševanju ali vsaj ne-poslabševanju položaja obeh avtohtonih manjšin v RS in romske etnične skupnosti.

S tem, ko se v zadnjih letih inštitut bolj intenzivno ukvarja tudi z vprašanjem človekovih pravic in s preprečevanjem diskriminacije manjšin v pravnem sistemu OZN, Sveta Evrope, Delovne skupnosti Alpe-Jadran in v drugih mednarodnih organizacijah in telesih (in posamezni inštitutski strokovnjaki odhajajo tudi na diplomatsko-strokovne misije), se INV posredno vrača sedem desetletij nazaj - k predsedniku Evropskih manjšinskih kongresov dr. Josipu Wilfanu in k njegovi oceni o tem, da bo potrebnih več desetletij za kodifikacijo in uveljavitev novega manjšinskega prava.

Z malo patetike lahko rečemo, da so k novemu odnosu do manjšin (kjer je že postal prevladujoč način obnašanja posameznikov in družbe) prispevali tudi tisti povojni inštitutski sodelavci, ki jih v našem pregledu nismo omenili, morda pa jih ni niti v bibliografijah. Ob tistih, ki so se uveljavili tudi zunaj inštituta (Peter Beltram, Andrej Lan Brenk, Ančka Jager Hočevar, Sonja Lokar, Mirjam Škerk, Štefan Šoš, Marko Štrovs, Breda Turk Vilhar, Lojzka Vrtič, Saša Žabjek Scuteri) so tu npr. še imena, ki se jih spominja naša generacija (Marjeta Čelovič, Hilarij Frančeškin, Stana Hanžič, Mara Mervič, Breda Peer, Tatjana Poberaj Miklavčič, Franc Štaudekar, Majda Šulc, Damijana Zelnik in še vrsta njih).

Do prihodnjega jubileja pa naj ostane zabeleženo, kdo so bili zaposleni na inštitutu, ko ga je predsednik Republike Slovenije ob sedemdesetletnici 18.10.1995 odlikoval "za dolgoletno sistematično in uspešno proučevanje manjšinske problematike":

direktorica mag. Vera Klopčič, predsednik upravnega odbora doc.dr. Mitja Žagar, vodja raziskovalne skupine prof.dr. Albina Nečak Lük, vodja INDOK-a Sonja Kurinčič Mikuž, raziskovalci mag. Boris Jesih, dr. Vera Kržišnik Bukič, doc.dr. Miran Komac, Samo Kristen, Karmen Medica, mag. Irena Šumi, mag. Sonja Novak Lukanovič in Janez Stergar, dokumentalistke oz bibliotekarke Meta Gostinčar Cerar, Jana Kranjec Menaše, Marinka Lazić in Nada Vilhar, mladi raziskovalci mag. Katarina Hirnök Munda, mag. Marija Jurič Pahor in Alessandro (Sandi) Volk, strokovna asistentka Mojca Medvešček, računovodja Jožica Jereb, tajnica Olga Sobočan, administratorica Karmen Goričar in kurir Dimitrij Zupančič, pogodbeni strokovni sodelavci prof.dr. Mitja Hafner in dr. Renata Mejak in pogodbeni sodelavci Slavka Zupančič.

Arhiv, knjižnica in dokumentacija INV

V okviru *INV* deluje *Specializirani INDOK center* in knjižnica z bogatim fondom gradiva s področja etničnih študij, posebej še slovenskega zamejstva; knjižnica sodi med najboljše založene svetovne knjižnice za svoje specializirano področje.

Temelji za oblikovanje tako arhiva kot knjižnice so bili postavljeni že na predvojnem *MI*. Ta je v svojem šestnajstletnem delovanju zbral precej strokovne literature in obsežen arhiv. Medtem ko je bil arhiv - kot rečeno - med 2. svetovno vojno večinoma izgubljen oz. uničen, je inštitutska knjižnica skupaj z vodjem inštituta in med vojno bibliotekarjem Vinkom Zormanom preživela v *NUK*. Knjižnica se je do leta 1945 (do obnovitve inštitutskega delovanja v Ljubljani) ohranila skoraj v celoti, arhiv pa le v fragmentih. Ob ustanovitvi *INV* 1948 je ta tako prevzel 1467 knjižnih enot in 6 fasciklov arhivskega gradiva nekdanjega *MI*.

INV pa je prevzel tudi knjižnico in arhiv *Oddelka za mejna vprašanja* partizanskega *ZI*. Ta je začela nastajati ob ustanovitvi *ZI* leta 1944 v pogojih podtalnega dela. Skromni začetni fond (okrog 200 knjig) pa se je začel povečevati ko je *IOOF* na pobudo delavcev *ZI* 12.3.1944 sprejel *Odlok o obveznem pošiljanju tiskov*. Obseg gradiva se je povečeval tudi z deli sodelavcev inštituta in s pridobivanjem zaplenjenega gradiva okupacijskih sil. Delovanje v Kočevskem Rogu pa ni samo oteževalo pridobivanja, temveč je zahtevalo tudi specifično hranjenje gradiva. V barakah, kjer je deloval *ZI*, so lahko hranili le najnujnejše gradivo, večina pa je bila shranjena v zabojnikih, ki so bili zakopani v njihovi okolici.

Razmere so se po koncu vojne seveda bistveno izboljšale in v knjižnico so začele prihajati tudi knjige in periodika iz tujine, zelo pa se je okrepila tudi lastna izdajateljska dejavnost, ki je služila pripravi materialov za mirovne konference. Žal se je v živahni povojni dejavnosti izgubil precejšen del gradiva, ki je bilo v stalni uporabi, del gradiva pa je federalno *Zunanje ministrstvo* vrnilo šele leta 1949. Ob ukinitvi *ZI* 1948 sta gradivo prevzela novoustanovljeni *INV* in *Muzej ljudske revolucije*.

INV je ob ustanovitvi pridobil še nekatere starejše arhive iz obdobja med obema vojnama povezane predvsem z vprašanji razmejnitve po razpadu Avstro-ogrske monarhije in nastanku nasledstvenih držav, ki so bili ob zasedbi države leta 1941 odpeljani v celovški arhiv in leta 1945 restituirani. Inštitutska dokumentacija se je obogatila za arhiv *Pisarne za zasedeno ozemlje* (1918-21; 31 fasciklov), arhiv *Medzavezniške plebiscitne komisije, Sekcija SHS* (1920; 21 fasciklov), arhiv *Komisije za mirovno konferenco pri Narodni vladi SHS v Ljubljani* (1918-1920; 8 fasciklov), arhiv *Narodnega sveta za Koroško v Velikovcu* (1919-1920; 4 fascikli) in arhiv *Okrajnega glavarstva Borovlje* (1919-1920; 1 fascikel). Med poznejšimi pridobitvami je nekaj osebnih arhivov, med katerimi izstopa arhiv dr. Josipa Vilfana, ki obsega prek 40 fasciklov, a je bil predan v hranjenje Zgodovinskemu

arhivu Ljubljana. *INV* je prevzel tudi gradivo, ki je nastalo oz. bilo zbrano na zamejskem oddelku povojne OF ter gradivo ZN, povezano z manjšinami.

Delovna soba obeh knjižničnih delavk (v kletnih prostorih inštituta) s priročno knjižnico ter terminalskim priključkom

S sprejetjem novega *Pravilnika o ustroju in poslovanju INV pri Univerzi v Ljubljani* leta 1950 sta tudi knjižnica in arhiv dobila trdnejšo organizacijo. Dostopnost gradiva je bila načelno omejena na profesorje in študente Univerze ter inštitutske raziskovalce, v praksi pa je bila dokumentacija dostopna širšemu krogu raziskovalcev.

Z izločitvijo *INV* iz Univerze leta 1956 se je razširil delokrog inštituta, ki se je kadrovsko okrepil, kar je omogočilo intenziviranje izdajateljske dejavnosti (*RiG*, *Dnevne vesti INV*, *Bilten oz. Informator INV*). Ves ta čas pa sta se knjižnica in arhiv spopadala z neustreznimi prostori in pomanjkanjem financ, kar je močno omejevalo možnosti širitve. Tako so še večji pomen pridobili darovi posameznikov in ustanov in celo nakupovanje v antikvariatu. Kljub temu so sodelavci skrbeli za urejanje, popisovanje in katalogiziranje gradiva ter tekoče uvajanje strokovnih novosti. Vse večji pomen pa je dobivala tekoča dokumentacija s področja delovanja inštituta, ki je naraščala za okrog 20.000 enot letno. Dokumentacija spremlja in obdeluje okrog 300 naslovov periodičnega tiska in neobjavljene dokumete s področja nacionalne problematike.

Leto 1978 pomeni novo pomebno prelomnico, saj je tedanja Raziskovalna skupnost Slovenije dokumentacijo *INV* uvrstila med bodoče *Specializirane INDOK centre*. Dokumentacija *INV* je tako postala osrednji slovenski center za zbiranje podatkov o etničnih in manjšinskih zadevah. To je še povečalo obseg dela in zaostriло prostorsko

vprašanje, ki je bilo le delno rešeno z obnovo prostorov arhiva v letih 1979-80 in novo selitvijo *INV* leta 1987, saj so ostali največji depojski prostori (predvsem za periodiko) na stari lokaciji.

Dve od treh inštitutskih dokumentalistk pri delu s časopisno in revialno akcesijo, ki jo sprotno vnašata tudi v kooperativni bibliografski sistem COBISS

Arhiv, knjižnica in dokumentacija INV sta ob širitvi dela sledila tudi tehničnim novostim in uvedla računalniško obdelavo podatkov, knjižnica pa je vključena tudi v kooperativni bibliografski sistem COBISS. Danes skupaj hranijo prek 35.000 knjižničnih enot z okoli 500 knjigami, letniki revij in časopisnega letnega prirastka, k temu okoli 8.500 izvodov zaloge (predvsem lastnih) publikacij in približno 100 tekočih metrov arhivskega gradiva, polmilijonski fond enot v dokumentaciji, ki letno obdela 20.000-25.000 novih dokumentov in časopisnih člankov.

Uradne ure knjižnice in dokumentacije (z zgodovinskim arhivom) so za obiskovalce vsak delavnik med 9. in 12. uro.

Sodelovanje inštituta z domačimi in tujimi strokovnjaki, znanstveni sestanki (v organizaciji INV ali z opaznim deležem INV)

Če bi ta kratek povzetek pričeli z univerzalno ravno, je treba ponoviti opozorilo na ljubljanski (1965) in ohridski seminar OZN (1974), pri katerih je imel inštitut odločilno strokovno vlogo. Odras delovanja ravnatelja mag. Silva Devetaka kot jugoslovanskega strokovnjaka v dveh delovnih telesih OZN je bilo brdsko posvetovanje o osnutku deklaracije OZN o manjšinskih pravicah (10.-11.10.1981), ki je deklaracijo nekaj približalo k sprejemu, do katerega je resda prišlo dobro desetletje pozneje. Leta 1993 sem bil avtor tega pregleda eden od dveh ekspertov, članov slovenske delegacije na 2. svetovni konferenci o človekovih pravicah (na Dunaju).

Inštitut vzdržuje tudi stike (ne sicer ravno najbolj intenzivne) z mednarodnimi manjšinskimi organizacijami, ki nadaljujejo delo predvojnega "Vilfanovega" "Kongresa evropskih manjšin". To sta predvsem (od leta 1949) *Federalistična unija evropskih narodnostnih skupnosti (FUENS)* z letnimi zborovanji in z glasilom *Europa Ethnica* (od 1961). Veliko število predstavnikov manjšin je pritegnila mednarodna konferenca o manjšinah v Trstu julija 1974 - z vidnim strokovnim deležem *INV*. Leta 1985 pa je FUENS pod predsedstvom koroškega Slovenca prof. Reginalda Vospornika v sodelovanju z *Mednarodno zvezo za zaščito ogroženih jezikov in kultur (AIDLCM)* in z Münchenskim inštitutom za manjšinsko pravo in regionalizem oživil predvojni manjšinski kongres in 16.-18. maja v Ženevi na 15. zasedanju zbral predstavnike 35 evropskih manjšin (udeležba tedanjega ravnatelja *INV*). Kongres je sprejel dokument o načelih evropskega manjšinskega prava, ki je v naslednjem desetletju močno vplival na nastanek evropskih in univerzalnih pravnih instrumentov o manjšinski zaščiti - tudi pri tem podjetju je sodelovalo in še sodeluje več strokovnjakov *INV*.

Posebne osvetlitve bi zaslužilo inštitutsko sodelovanje na vsakoletnih *Koroških kulturnih dnevih* (v Celovcu od 1969).¹ Od 1975 je preraslo v sodelovanje s tedaj ustanovljenim celovškim *Slovenskim znanstvenim inštitutom - SZI*. Enako velja za tržaško manjšinsko konferenco, ob kateri je vzklik časovno prvi inštitutski partner *Slovenski raziskovalni inštitut - SLORI* (s sedanjimi sedeži v Trstu, Gorici, Čedadu in Kanalski dolini). V besedilu smo že omenili posvet o položaju slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji leta 1976. Sprehod po inštitutskih publikacijah od tistega časa dalje nas bi spomnil še na ostale strokovne posvete, saj je bila večina gradiv objavljenih v zbornikih. Izjema od pravila je že zagrebški posvet o teoretičnih vidikih proučevanja manjšin (1979), organiziran z *Zavodom za migracije i narodnosti*. 1984 je inštitut soorganiziral ljubljanski posvet o individualnih in družbenih razsežnostih dvojezičnosti, 15.-17.10.1985 v ljubljanskem Cankarjevem domu seminar OECD/CERI o vzgoji in izobraževanju v večkulturnih družbah.

V devetdesetih so se v organizaciji *INV* med drugimi zvrstili posvet o narodnostih - manjšinah v Sloveniji (1990), o Romih v Sloveniji (1991), seminar UNESCO o

¹ Prim. moje geslo v *ES*, bibliografijo referatov, ki jo je pripravila Meta Domej ter sprotne ali retrospektivna poročila v strokovnih revijah.

večplastni identiteti (Ljubljana 1993), o Slovencih na avstrijskem Štajerskem (Maribor 1993), o manjšinah v prostoru Alpe-Jadran (Bled 1994), o zamejcih kot subjektu (1995) itd.

Dva zvezka inštitutske revije *Razprave in gradivo - Treatises and Documents*: številka 23 iz 1990 vsebuje gradivo obeh "etničnih delavnic" (Kanalska dolina 1989 in Ljubljana 1990) in je v klasični opremi RiG, številka 25 pa objavlja gradivo posveta o Romih na Slovenskem 7.3.1991

Spisek z udeležbo na mednarodnih in domačih strokovnih srečanjih bi lahko nadaljevali v nedogled. Nekaj teh podatkov je razvidnih iz občasnih objavljenih poročil v *RiG* in v individualnih bibliografijah inštitutskih sodelavcev, kadar so ti nastopili kot referenti.

Tradicionalno institucionalizirano sodelovanje ima *INV* z rovinjskim *Centrom za zgodovinska raziskovanja* ter z dunajskim *Inštitutom za vzhodno in jugovzhodno Evropo* ter njegovo ljubljansko izpostavo, kjer je potrebno posebej omeniti plodno prijateljsko druženje z njenim vodjem dr. Feliksom J. Bistrom. Niti strokovnega sodelovanja na individualni ali inštitutski ravni so seveda spletene po različnih geografskih in strokovnih delitvah, kar velja tako za Slovenijo kot svet. Posebno obliko stikov pomeni pedagoška dejavnost inštitutskih sodelavcev na domačih in tujih fakultetah in visokih šolah, pa tudi na jezikovnem tečaju slovenščine v Kanalski dolini.

Samo na splošno lahko opozorimo na velik delež "inštitutarjev" v strokovnih zvezah in društvih, kot pospeševalkah stikov in izmenjave informacij, izkušenj in različnih pogledov. Nekaj najbolj opaznih funkcij je naštetih v izboru biografij, kjer so razvidne tudi nekatere državniške in politične funkcije, sindikalne pa zaradi avtorjeve skromnosti precej manj, čeprav so bile pomembne tudi za *INV*...

Inštitutska publicistična dejavnost

Že v samem besedilu o delu inštituta v različnih zgodovinskih obdobjih smo na več mestih opozarjali na njegovo publicistično dejavnost kot na najbolj očitno in trajno izpričevalo uspešnosti inštitutskih sodelavcev. Celotne bibliografije njihovih objav ni, pač pa so (razen za čas med obema vojnama) na voljo bibliografije za posamezna obdobja ali za posamezna leta; na te (bio)bibliografije opozarjamo v razdelku z "izborom literature o INV in njegovih predhodnikih". V posebnem razdelku pa smo poskusili strniti celotno "bibliografijo inštitutskih knjižnih objav". Ob dopuščanju možnosti, da bo nadaljnje delo po bibliotekah prineslo dodatke k sedaj napravljenemu seznamu, zdaj vsakdo vseeno lažje izmeri knjižno bero posameznih obdobj *INV* in njegovih predhodnikov.¹

Odperto ostaja tudi vprašanje, kaj definirati kot knjigo, saj se na robu pojma gibljejo tiski v različnih poenostavljenih tiskarskih in razmnoževalnih tehnikah ter vezavah. Iz vojnega časa je tako ostal na situ le znameniti Zwitterov zgodovinski oris. Zaradi razvoja tiskarskih tehnik je danes knjige neprimerno lažje izdajati (bi kdo verjel, da bo tale prišla v roke bralcev prej kot v štiriindvajsetih urah, odkar bo/je nemarni avtor oddal zadnji list "rokopisa"?) in da bi bilo zato krivično zgolj računsko primerjati število knjig npr. v letu 1925 in v letu 1995. V besedilu smo opozorili tudi na cenzurne zadržke za izid knjig, v celoti pripravljenih za natis.

Posebne vrste izpričevalo dela *INV* in njegove odmevnosti v javnosti je bilo v zadnjih polštirih desetletjih izhajanje inštitutske specializirane revije oz. letnega zbornika za manjšinsko in širšo etnično tematiko **Razprave in gradivo** (*Treatises and Documents*). "*RiG*" kot osrednjo slovensko in eno najvidnejših svetovnih publikacij za to problematiko od 1960 (s prekinitvijo 1967-73) izdaja INV, katerega ravnatelj je praviloma tudi glavni urednik publikacije. Prispevki ne-slovenskih avtorjev izhajajo v glavnem v tujih jezikih. Poleg razprav in člankov *RiG* objavlja knjižne ocene, bibliografije in izbore dokumentov o mednarodnopravnem ter notranjem varstvu (predvsem narodnostnih in jezikovnih) manjšin ter o medkulturnih odnosih.

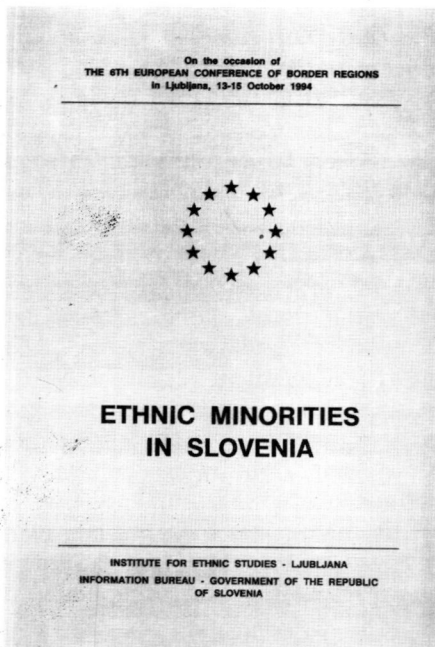
Tematske številke *RiG* so bile doslej posvečene ljubljanskemu seminarju ZN o človekovih pravicah v večnarodnih skupnostih (št. 4-5/1966), Slovincem in Hrvatom v Avstriji (7-8/1976), mednarodnim dokumentom za varstvo manjšin (13-14/1981), Slovincem v Italiji (15/1982), narodnostni problematiki tedanje Jugoslavije (16/1983), mednarodnemu seminarju o vzgoji in izobraževanju v večkulturnih družbah (18/1986), vzhodnim in zahodnim pristopom do etničnosti (21/1988), organizaciji proučevanja manjšin v slovenskem prostoru (23/1990), varstvu manjšin v Republiki Sloveniji (24/1990) ter Romom na Slovenskem (25/1991).²

Pri *RiG-u* je potrebno opozoriti tudi na nerazumljivo dejstvo, da številka 22 za leto 1989 nikoli ni izšla zaradi malomarnosti tedaj odgovornih za inštitutski tisk (čeprav je bila

¹ Za produkcijo prvega povojnega četrstoletja je to opravil Tone Zom v že omenjanem članku o INV v *ZČ*, 28/1974, št. 1-2, na straneh 127-129.

² Povzemam svoje geslo o *RiG*, kot ga je objavila *ES*.

skoraj v celoti pripravljena za tisk); bibliotekarji in drugi bralci kompleta zato še sedaj večkrat vztrajno povprašujejo po njej.

Brošuro "Ethnic minorities in Slovenia" je inštitut tiskal v dveh izdajah - leta 1993 za dunajsko konferenco ZN o človekovih pravicah in 1994 za ljubljansko konferenco mejnih regij SE.

Zbornik "Slovenci v Hrvaški" je INV izdal v začetku leta 1995 in ga je uredila dr. Vera Kržišnik-Bukić kot nosilka projekta o Slovencih v prostoru nekdanje Jugoslavije

Poleg knjižne produkcije in objav v revijah in časopisih so mesta objav inštitutskih raziskovalnih ali strokovnih rezultatov tudi inštitutski "Bilten" ali "Informator" (v povojnem času "Dnevne vesti") z informacijami, komentarji, povzetki in selektivnimi bibliografijami za vsa delovna področja INV. Nekatere posebne tematske številke bi skorajda smeli uvrstiti v knjižno produkcijo - a jih nismo. Inštitutska dokumentacija je v zadnjih letih pripravila tudi nekaj interno razmnoženih priročnikov, npr. o ustanovah, organizacijah, društvih in glasilih v različnih delih slovenskega zamejstva.

Upravičeno bi šteli v (tudi) inštitutsko publicistično bero strokovne revije ali zbornike, ki jih pri drugih založbah ali izdajateljicah urejajo inštitutski sodelavci, če le vsebujejo tudi etnično tematiko. Izrazita taka primera sta *Vestnik koroških partizanov* in nato *Koroški vestnik* ter *Zgodovinski časopis*, revije torej, pri katerih so imeli ali še imajo "inv-jevci" odločilno besedo in zatorej tudi zasluge.

Pomembnejši inštitutski sodelavci

V izboru predstavljamo osnovne biografske podatke oseb, ki so se znanstveno oblikovale na inštitutu oziroma so v času svojega raziskovalnega dela na inštitutu vidno prispevale k njegovi uveljavitvi v javnosti. Iz obdobja ZI in INO (1944-48) upoštevamo samo sodelavce, ki so se ukvarjali z narodnostnimi oz. mejnimi vprašanji. Zaradi aktualnosti informacije smo v izboru upoštevali tudi mlajše raziskovalce, ki na inštitutu delujejo v sedanjem desetletju. Bibliografski podatki opozarjajo le na najpomembnejše knjižne objave. V oklepaju navedene reference kažejo na upoštevanost posameznikov v enciklopedičnih delih in na njihove najpomembnejše biobibliografije; navedb v lastnih inštitutskih (univerzitetnih, akademjskih) biobibliografijah ne upoštevamo.

Lavo ČERMELJ (Trst, 10.10.1889 - Ljubljana, 26.1.1980) Po doktoratu iz fizike na dunajski univerzi (1914) je poučeval na slovenskih zasebnih šolah in tečajih v Trstu. 1929 je emigriral v Jugoslavijo in bil gimnazijski profesor, dokler ga ni banska uprava 1937 polno zaposlila na MI. Tu je bil glavni strokovnjak za položaj slovenske manjšine v Italiji in je mdr. pripravil odmevni knjigi *L'Italie et la minorité Yougoslave* (Lj. 1931) in *Life-and-death Struggle of a National Minority* (Lj. 1936 in 1945, tudi v fr., rus., it. in slov.). 1941 so ga Italijani aretirali, obsodili na smrt in pomilostili na dosmrtno ječo. Od 1944 je bil v vodstvu primorskih partizanov in sodelavec ZI. Od 1945 je kot izvedenec za primorsko mejo delal v Belgradu in na mirovnih konferencah. 1947-1959 je kot znanstveni sodelavec vodil oddelek za zahodno mejo na INV in bil z L. Udetom izmenično ravnatelj. Izdal je dokumentarno delo *Il vescovo Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria* (Lj. 1953) ter več memoarskih knjig o boju primorskih Slovencev. Od svoje znane knjige *Materija in energija v sodobni fiziki* (Lj. 1923) je veliko objavljal tudi kot naravoslovec in bil mdr. 23 let urednik poljudnoznanstvene revije *Proteus*. (*SBL, EJ 1 in 2, Jadranski koledar 1974, MSE, ES, LCZ*)

Silvo DEVETAK (Gorica, 31.12.1938) Po diplomu na ljubljanski pravni fakulteti je bil od 1962 na RK SZDL Slovenije, 1967-73 v Skupščini SR Slovenije in 1978-81 pri Izvršnem svetu Skupščine SRS strokovni sodelavec za mednarodne odnose, vmes 1974-78 posebni svetovalec v Zveznem sekretariatu za zunanje zadeve SFR Jugoslavije v Belgradu. Od 1979 je bil v.d. ravnatelja, od 1980 do novembra 1988 pa ravnatelj INV. Proučeval je mednacionalne odnose v tedanji Jugoslaviji, oblike podpore zamejskim Slovincem in sistem mednarodne manjšinske zaščite. 1988 je doktoriral na Pravni fakulteti Univerze v Sarajevu z disertacijo *Manjine i Ujedinjene nacije - nove međunarodnopravne tendencije*. Mdr. je objavil knjigi *The equality of nations and nationalities in Yugoslavia : successes and dilemmas* (Wien 1988) in *Manjine, ljudska prava, demokratija* (Sarajevo 1989). Od 1990 je izredni profesor mednarodnega prava na mariborski univerzi in vodja tamkajšnjega Evropskega centra za etnične, regionalne in sociološke študije. (*PSBL*)

Drago DRUŠKOVIČ (Slovenj Gradec, 30.9.1920) V partizanih je bil od 1941, od 1944 na Koroškem, kjer je kot aktivist ostal do 1948. Nato je služboval na oddelku za zamejstvo pri SZDL Slovenije, kot *Rok Arih* pisateljval (več knjižnih objav) in študiral. Po diplomu iz slavistike in primerjalne književnosti na ljubljanski FF je postal sodelavec, 1959-74 pa je bil ravnatelj INV. 1960-1976 je bil glavni urednik prvih zvezkov inštitutske revije *RiG* in 1959-74 tudi glavni urednik štirinajstdnevnik *Naši razgledi*. Primerjalno je proučeval sisteme manjšinske zaščite in posebej položaj koroških Slovencev in mdr. objavil *Quelques questions des Slovenes de Carinthie* (Lj. 1972,

razširjena angl. izdaja: Lj. 1973). Upokojil se je 1981 kot samostojni svetovalec Izvršnega sveta Skupščine SRS. Od 1962 je urednik *Zbranega dela Prežihovega Voranca*. (*Leksikon Slovenska književnost 1982, MSE, EJ 2, ES*)

Julij FELAHER (Melviče/Mellweg, 3.1.1895 - Ljubljana, 28.5.1969) Po diplomi na ljubljanski pravni fakulteti je bil 1923-45 sodnik in državni pravdnik v Ljubljani. 1928-69 je kot predsednik ali podpredsednik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani skrbel za različne oblike pomoči zamejcem v Avstriji in koroškim slovenskim prebežnikom v tedanjo Jugoslavijo. Sodeloval je pri delu MI, od maja 1945 pa je bil zaposlen na ZI oz. INV, kjer je do upokojitve 1959 in še vsa leta do svoje smrti zbiral dokumentarno gradivo o pravnem položaju in o novejši zgodovini koroških Slovencev; o tem je objavil številne razprave in članke. (*EJ 2, ES, Koroški koledar 1985*)

Bogo GRAFENAUER (Ljubljana, 16.3.1916 - Ljubljana, 12.5.1995) Po diplomi in doktoratu (1944) iz zgodovine na ljubljanski FF je od maja 1945 do 1946 na ZI in nato v Belgradu ter Parizu sodeloval kot ekspert za meje, predvsem koroške. Od jeseni 1946 do upokojitve 1982 je na ljubljanski Filozofski fakulteti predaval zgodovino Slovencev, od 1956 kot redni profesor. 1968 je postal dopisni, 1972 pa redni član SAZU. 1989 je prejel Kidričevo nagrado. 1947-68 je vodil uredništvo *Zgodovinskega časopisa*; so-uredil je tudi več zbornikov. 1978-88 je bil predsednik Slovenske maticе, od 1977 do smrti predsednik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani. Ob številnih drugih knjigah in razpravah o slovenski in jugoslovanski zgodovini od naselitve južnih Slovanov do povojnega obdobja je - tudi kot nepoklicni sodelavec INV - objavil: *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev* (Lj. 1952), *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj* (Lj. 1987), *Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje* (Lj. 1994). (*EJ 1 in 2, MSE, ES, LCZ, ZČ 30/1976 in 49/1995*)

Katarina (Katalin) HIRNÖK-MUNDA (Monošter/Szentgotthárd, 23.10.1959) Po diplomi iz etnologije na ljubljanski FF (1984) se je zaposlila v Kulturnem centru in nato v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru. 1989 je magistrirala iz etnologije na FF ljubljanske Univerze z nalogo *Poljedelško sezonsko delo med porabskimi Slovenci v Železni županiji na Madžarskem v 19. in 20. stoletju*. Od 1992 je na INV mlada raziskovalka, od 1994 višja raziskovalna sodelavka. Dejavna je v Zvezi Slovencev na Madžarskem in pri štirinajstdnevniku *Porabje*.

Janko JERI (Vrhnika, 24.6.1927) Kot dijak, študent in diplomirani pravnik se je v partizanih od 1943 in prvo povojno desetletje ukvarjal s časnikarstvom (Radio Ljubljana, *Ljudska pravica*). Na pravni fakulteti v Ljubljani je 1958 doktoriral in istega leta postal znanstveni sodelavec na INV, od 1977 pa znanstveni svetnik. Od 1959 do svoje upokojitve konec 1980 je vodil zahodni oddelek, od 1974 je bil v.d. ravnatelj, 1975-79 pa ravnatelj INV. Je avtor knjige *Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni* (Lj. 1961) ter številnih razprav, člankov in komentarjev o problematiki slovenske manjšine v Italiji in Avstriji, o jugoslovansko-italijanskih odnosih in o mednarodnopravnem varstvu manjšin. Sodeloval je v uredništvih več revij in zbornikov. (*ES, Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni - Lj.-Koper-Ts. 1975*)

Boris JESIH (Maribor, 7.4.1956) Po diplomi iz politologije na FSPN v Ljubljani se je 1980 zaposlil na INV kot dokumentalist in od 1982 kot raziskovalni asistent; od 1988 je višji raziskovalni sodelavec. 1992 je magistriral na FDV v Ljubljani z nalogo *Avstrijske politične stranke in manjšinsko vprašanje*. Proučuje politološke razsežnosti manjšinske problematike, posebej med Slovenci na avstrijskem Koroškem in Štajerskem, ter politično participacijo manjšin v slovenskem prostoru. Od 1983 je bil tajnik uredništva, od 1987 pa je glavni urednik *Vestnika koroških partizanov* oz. od 1992 *Koroškega vestnika*. Uredil je tudi več publikacij INV.

Marija JURIC-PAHOR (Šmarjeta v Rožu/St. Margarethen im Rosental, 25.1.1956) Še pred diplomom iz pedagogike in izobrazbene sociologije na celovski univerzi se je leta 1975 kot tajnica zaposlila na Slovenskem znanstvenem inštitutu v Celovcu; 1986-89 je bila znanstvena sodelavka. Mdr. je s F. Merkačem objavila knjigo *O vašem vsakdanu* (Clc. 1984). Od 1989 živi v Trstu, sprva

kot sodelavka SLORI, od 1992 pa kot mlada raziskovalka-doktorandka INV. Proučuje socialno-psihološka vprašanja etnične identitete na koroškem in tržaškem primeru.

Ivo JUVANČIČ (Bovec, 5.12.1899 - Ljubljana, 23.8.1985) Po doktoratu iz teologije v Innsbrucku (1927) je bil do 1945 v Gorici podravnatelj malega semenišča in semenišča. Zaradi zavzemanja za priključitev Primorske k matični Sloveniji (tudi v jugoslovanski delegaciji v Parizu poleti 1946) se je moral konec 1946 preseliti v Ljubljano in zapustiti duhovniški stan. Na ZI je še sodeloval pri pripravah znanstvene argumentacije za mirovna pogajanja, od 1948 pa je delal v arhivu Muzeja narodne osvoboditve LRS in proučeval zgodovino protifašističnega boja na Primorskem in v Ljubljani. Od 1957 je bil na INV vodja knjižnice in arhiva, nato pa znanstveni sodelavec na zahodnem oddelku, kar je honorarno ostal tudi po upokojitvi 1972. V svojih objavah je posegal tudi v starejša zgodovinska obdobja, v rokopisu pa je mdr. ostala obsežna študija *Stališče KPI do slovenskega narodnega vprašanja v razdobju med obema vojnama* (Lj. 1964) (*PSBL, Goriški letnik 6/1979 in 15-16/1988-89, ZČ 33/1979 in 40/1986, RiG 1979, Jadranski koledar 1979, ES*)

Vladimir KLEMENČIČ (Ljubljana, 10.7.1926) Po diplomi iz geografije na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Ljubljani se je 1951 zaposlil kot asistent na Geografskem inštitutu in doktoriral leta 1957. 1958 je postal docent za družbeno geografijo na ljubljanski FF, od 1972 je redni profesor. 1962-1980 je bil tudi direktor Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani. Vodilno je deloval v slovenskih, jugoslovanskih in mednarodnih geografskih združenjih ter v Raziskovalni skupnosti Slovenije. Kot proučevalec prostorskih, socialno-ekonomskih in demografskih problemov narodnostno mešanih območij (posebej ljudskih štetij v Sloveniji in v slovenskem zamejstvu) je že od študentskih let sodeloval z INV in objavljaj v njegovih publikacijah. Izdal je tudi *Koroška. Karta in imenik slovenskih in nemških krajevnih imen* (Mb. 1972). Od novembra 1988 do novembra 1989 je bil v.d. ravnatelja INV. 1992 je dobil naslov "ambasadorja RS v znanosti". (*MSE, Geografski vestnik 58/1986, ES*)

Vera KLOPČIČ (Belgrad, 13.1.1950) Po diplomi na pravni fakulteti v Ljubljani in pravosodni praksi se je 1976 na INV zaposlila kot raziskovalni asistent, od 1988 je višji raziskovalni sodelavec. 1987 je magistrirala na pravni fakulteti v Belgradu z nalogo *Manjšine - most ali breme v meddržavnih stikih SFRJ z Avstrijo, Italijo in Madžarsko*. Proučevala je pravno ureditev mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji, posebne pravice manjšin in romske etnične skupnosti v Sloveniji, v novejšem času zelo intenzivno tudi nastajanje sistema mednarodnopravnega varstva človekovih pravic in posebej manjšin. Souredila je več letnikov *RiG*. Od 2.10.1992 do 25.5.1994 je bila v.d. ravnateljica, od 26.5.1994 je direktorica INV.

Miran KOMAC (Postojna, 13.7.1953) Po diplomi iz politologije na FSPN se je 1977 zaposlil na INV, od 1978 kot raziskovalni asistent in od 1991 kot znanstveni sodelavec. Proučuje predvsem novejšo zgodovino in sodobni položaj manjšin v Italiji, v primerjavi z manjšinami v razviti Evropi. 1984-86 je vodil inštitutsko INDOK-službo, 1989-92 pa je bil ravnatelj INV. 1990 je na FDV v Ljubljani doktoriral z disertacijo *Politična kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj : protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini*. Na FDV je bil od 1987 tudi asistent za novejšo politično zgodovino, od 1991 pa je docent za predmet "varstvo manjšin". (*PSBL*)

Samo KRISTEN (Ptuj, 4.4.1954) Po diplomi na katedri za pravno zgodovino ljubljanske pravne fakultete se je 1982 na INV zaposlil kot dokumentalist, od 1985 kot raziskovalni asistent in od 1994 kot raziskovalni sodelavec. Proučuje pravno-politični položaj manjšin (zlasti slovenskih in nemških) v Evropi 20. stoletja ter novejšo diplomatsko zgodovino, posebej v povezavi s Trstom.

Vera KRŽIŠNIK-BUKIČ (Ljubljana, 27.3.1949) Po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF je poučevala na Srednji tehnični šoli v Banjaluki in 1980-91 delala na tamkajšnjem Inštitutu za zgodovino, sprva kot raziskovalna asistentka, ob koncu kot višja znanstvena sodelavka. 1987 je doktorirala na FF v Ljubljani; razširjeno disertacijo je objavila v knjigi *Politika KPJ prema agrarnom*

i seljačkom pitanju na području Bosanske krajine 1945-1948 (Banjaluka, 1988). Odmevna je bila njena druga knjiga *Cazinska buna 1950* (Sarajevo 1991 in Lj. 1993). Od 1991 na INV proučuje predvsem novejšo zgodovino poselitve Slovencev v prostoru nekdanje Jugoslavije zunaj Slovenije, od 1994 je znanstvena svetnica. Je urednica in soavtorica zbornika *Slovenci v Hrvaški* (Lj. 1995). (Zbornik instituta za istoriju, Banjaluka, 10/1989; ES)

Branko MARUŠIČ (Gorica, 4.2.1938) Po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF je bil 1963-65 asistent na INV. 1965-87 je bil kustos oz. višji kustos in ravnatelj Goriškega muzeja v Novi Gorici. Razvil se je v našega najboljšega poznavalca in najbolj plodnega pisca o primorski zgodovini zadnjih treh stoletij. Ob več knjigah in priložnostnih brošurah, ob stotinah razprav, člankov, bibliografij, recenzij in enciklopedičnih gesel je objavil tudi knjigi *Primorski čas pretekli* (Koper 1985) in *Z zlatimi črkami : življenske usode in dela velikih primorskih mož* (Trst 1987). 1987 je doktoriral iz zgodovinskih ved na ljubljanski FF in se zaposlil na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, od 1994 kot znanstveni svetnik. Mdr. od prvega zvezka 1974 ureja *Goriški letnik*. Za muzejsko delo je 1983 dobil Valvazorjevo nagrado. (PSBL, ES)

Karmen MEDICA (Pulj, 6.1.1961) Po diplomi iz sociologije na ljubljanski FSPN se je 1987 kot raziskovalna asistentka zaposlila na INV. Proučuje predvsem narodnostno in migracijsko problematiko na območju Istre; iz te tematike je pripravila tudi magistrsko nalogo.

Renata MEJAK (Lendava, 23.7.1931) Diplomirala je na oddelku za filozofijo ljubljanske FF in 1977 opravila doktorat na FF Univerze Eötvös Lóránt v Budimpešti. 1954-63 je poučevala v Pomurju, 1963-82 delala na Zavodu SRS za šolstvo kot svetovalka in nato kot pomočnik direktorja. 1982-86 je bila direktor Pedagoškega inštituta v Ljubljani, od 1986 do upokojitve 1990 pa svetovalka IS Skupščine SRS oz. Vlade RS, razporejena na delo na INV. Veliko je pisala o posodabljanju in idejnih vprašanjih vzgoje in izobraževanja, na INV pa je proučevala (oz. še proučuje tudi po upokojitvi) predvsem problematiko dvojezičnega šolstva ob slovensko-madžarski meji

Dušan NEČAK (Ljubljana, 21.1.1948) Po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF in po letu novinarskega dela je bil od 1972 asistent na severnem oddelku INV, 1978-80 znanstveni sodelavec. 1978 je na ljubljanski FF doktoriral z disertacijo *Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni* (knjižna objava: Lj. 1982). Od 1980 na FF poučuje novejšo zgodovino, sprva kot docent, od 1989 kot redni profesor. Med objavami iz narodnomanjšinske problematike in zgodovine od leta 1918 dalje sta tudi knjigi *Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (1945-1976) : osnutek za politično zgodovino* (Lj. 1985) in *Avstrijska legija II* (Mb. 1995). 1986/87 je bil gostujoči profesor na dunajski univerzi. Vodi raziskovalni projekt o Nemcih na Slovenskem. (ES)

Albina NEČAK-LŪK (Maribor, 30.8.1940) Na INV se je 1965 zaposlila kot dokumentalist, po diplomi iz angleščine in francoščine na ljubljanski FF je 1972 postala raziskovalna asistentka; od 1994 je znanstvena svetnica. 1975-83 je na inštitutu vodila splošno-teoretično raziskovalno skupino. 1984 je doktorirala na ljubljanski FF z disertacijo *Družbene razsežnosti dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju Prekmurja* in se zaposlila na Pedagoškem inštitutu Univerze v Ljubljani, kjer je še naprej proučevala sociolingvistične vidike dvojezičnosti in sodelovala pri izgrajevanju dvojezičnega šolstva v Prekmurju ter objavila knjigo *Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju* (Lj. 1989). 1992 se je vrnila na INV kot vodja raziskovalne skupine; je nosilka več projektov za proučevanje etnične identitete pri manjšinah v Sloveniji in v sosednjih državah ter pri migrantskih skupnostih v Sloveniji. Od 1991 tudi predava uporabno jezikoslovje na FF Univerze v Ljubljani; od 1993 kot izredna profesorica. Na Pedagoški fakulteti v Mariboru je 1988-94 predavala osnove slovenske sociolingvistike.

Sonja NOVAK-LUKANOVIČ (Postojna, 14.11.1954) Po diplomi iz angleščine in italijanščine na ljubljanski FF se je 1980 kot pripravnica za raziskovalnega asistenta zaposlila na INV; od 1993 je višja raziskovalna sodelavka. 1993 je na FF ljubljanske Univerze magistrirala z nalogo *Kulturna ustvarjalnost pripadnikov italijanske narodnosti*. Proučuje tudi vpliv okolja na dvojezično oz.

manjšinsko šolstvo. Z R. Mejakovo je soavtorica publikacije *The Participation of Parents, School and the Social Surrounding in the Implementation of the Concert of Bilingual Education* (Lj., 1991). Na Inštitutu za prevajalstvo univerze v Gradcu od 1993 poučuje strokovno izrazje v etničnih študijah.

Ernest PETRIČ (Tržič, 18.11.1936) Po diplomi na ljubljanski pravni fakulteti je bil na INV 1961-63 asistent in do 1965 višji strokovni sodelavec. 1966 je doktoriral na pravni fakulteti ljubljanske univerze z disertacijo *T.i. [Tako imenovana] Das Recht auf die Heimat kot pojem mednarodnega prava (s posebnim ozirom na usodo nekdanje nemške manjšine v Jugoslaviji)* in postal docent, 1982-89 pa redni profesor mednarodnih odnosov in mednarodnega prava na FSPN v Ljubljani. Naslovi nekaterih njegovih knjig so: *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin* (Mb. 1977), *Mednarodnopravni položaj slovenske manjšine v Italiji* (Trst 1980, v ital. 1981) in *Pravica do samoodločbe* (Mb. 1984). 1967-72 je bil republiški poslanec in član Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije. V tujini je deloval kot strokovnjak ZN, UNESCO in OECD. 1989-91 je bil veleposlanik SFR Jugoslavije v Indiji, od 1991 je veleposlanik Republike Slovenije v ZDA. (ES)

Janko PLETERSKI (Maribor, 1.2.1923) Od spomladi 1941 je bil aktiven v osvobodilnem gibanju. Po vojni je do 1951 delal v diplomaciji, do 1954 na Radiu Ljubljana, nato do 1970 na INV, kjer je proučeval koroško vprašanje od srede 19. stoletja dalje ter vodil oddelek za severno mejo. 1957 je diplomiral in 1963 doktoriral iz zgodovine na ljubljanski FF. Od 1970 do upokojitve 1982 je tam predaval zgodovino obdobja 1879-1918, od leta 1974 kot redni profesor. 1988-90 je bil član Predsedstva SRS. 1987 je prejel Kidričevo nagrado, 1989 postal izredni, 1993 pa redni član SAZU. Vsebinsko njegovega znanstvenega opusa, ki obsega 15 knjig in okoli 350 drugih objav kažejo naslovi najbolj odmevnih monografij: *Narodna in politična zavest na Koroškem [1848-1914]* (Lj. 1965), *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo* (Lj. 1971, Bgd. 1976), *Narodi, Jugoslavija, revolucija* (Lj. 1986, Bgd. 1985 in 1988, Skopje 1988). (ES, LCZ, ZČ 37/1983 in 47/1993)

Albert REJEC (Tolmin, 6.4.1899 - Ljubljana, 28.10.1976) Maturiral je v Ljubljani, študija na pravnih fakultetah v Padovi in Rimu pa ni mogel dokončati zaradi političnih razmer v italijanski državi. 1925-28 je bil tajnik političnega društva "Edinost" za Goriško in goriški urednik lista *Edinost*. Vodil je tajno protifašistično organizacijo TIGR, jeseni 1928 pa se je moral umakniti v tedanjo Jugoslavijo. V Belgradu je koordiniral protifašistično delovanje primorskih beguncev. Od 1940 je živel v ilegali, od 1944 v partizanih. Prek sremske fronte se je 1945 vrnil v Ljubljano, delal v vladnem Tiskovnem uradu, 1948-59 pa je bil strokovni sodelavec INV. Brošura *Komu Trst* je izšla v angl., franc. in esperantu (Lj. 1953). Tudi po upokojitvi je (predvsem v zamejski periodiki) veliko objavljalo o novejši zgodovini primorskih Slovencev, zlasti še beneških in rezijanskih. (SBL, ZČ 32/1978, PSBL; Pričevanja o TIGR-u, Lj. 1995)

Luka SIENČNIK (Mokrije/Mökriach, 22.10.1904 - Dobrla vas 21.1.1989) Po končanem študiju veterine na dunajski univerzi je odprl zasebno prakso v Dobrli vasi. Iz konfinacije v Spittalu ob Dravi je sept. 1944 odšel v partizane. Na ZI je pisal o koroški in kmetijski problematiki. S sodelovanjem B. Grafenauerja je po osvoboditvi objavil publikacijo *Slovenska Koroška : seznam krajev in političnoupravna razdelitev* (Lj. 1945). Tudi po vojni je do upokojitve 1970 ostal zasebni živinozdravnik, ves čas je bil vodilno dejaven v manjšinskih organizacijah. Poleg številnih drugih objav sta plod njegovih zgodovinskih raziskav knjigi *Koroški Slovenci v boju za svojo šolo* (Mrb.-Clc. 1984) in *Koroški plebiscit 1920* (Mrb. 1987). (SBL)

Janez STERGAR (Ljubljana, 11.7.1948) Na INV se je zaposlil 1972 kot strokovni sodelavec na severnem oddelku in 1973 postal raziskovalni asistent po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF; od 1994 je strokovni svetnik. Proučuje novejšo zgodovino koroških Slovencev, sodelovanje matice z manjšinami in mladinsko gibanje na Slovenskem. Ob razpravah, člankih in enciklopedijskih geslih je objavil tudi publikaciji *Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije* (Lj. 1978) in *Štiri poti med koroške Slovence* (Lj. 1994). Med uredniškim delom izstopata dve desetletji sodelovanja pri *Zgodovinskem časopisu* in področno uredništvo pri *Enciklopediji Slovenije*. Dejavno je v vodstvu strokovnih društev

in sindikalne organizacije zaposlenih v slovenski znanosti. 1991 je bil predsednik "Odbora za varstvo in vrnitev slovenskih vojakov".

Karel ŠIŠKOVIČ (Črni kal, 14.4.1927 - Ljubljana, 4.2.1982) Kot aktivni udeleženec NOB je bil v povojnem obdobju politični delavec in publicist, mdr. 1957-60 član CK KPI in 1964-68 poslanec prvega sklica deželne skupščine Furlanije-Juljske krajine. 1962 je na Fakulteti za politične vede v Padovi doktoriral z disertacijo *Le provincie Illiriche 1809-1913* in bil imenovan za poverjenega asistenta za moderno zgodovino, a bil 1964 odpuščen iz političnih in narodnih razlogov. Konec šestdesetih let je prišel v Ljubljano za sodelavca Komisije za narodnostna, manjšinska in izseljeniška vprašanja RK SZDL, 1971-72 pa je delal na INV. Vrnil se je v Trst, kjer je bil soorganizator mednarodne konference o manjšinah, za katero je izdal tudi publikacijo *Predlogi za pravno ureditev položaja Slovencev v Italiji* (Ts. 1974, tudi v ital.). Istega leta je pripravil tudi ustanovitev SLORI, ki mu je bil ravnatelj do svoje smrti. Posthumni izbor razprav: *Znano in neznano o slovenskem vprašanju v Italiji* (Ts. 1984). (ZČ 36/1982, PSBL, Koroški koledar 1993)

Irena ŠUMI (Ljubljana, 8.4.1959) Po diplomi iz etnologije na ljubljanski FF je 1987 prišla na INV od kot asistentka-mlada raziskovalka; od 1993 je tu višja raziskovalna sodelavka. Od 1987 tedensko hodi poučevat slovenščino na tečaj v Kanalski dolini. 1991 je magistrirala na FSPN v Ljubljani z nalogo *Staroselska etnična renesansa v Združenih državah Amerike : geneza, pregled in označitev*. Na FSPN oz. FDV je od 1988 asistirala pri socialni in politični antropologiji, od 1992 pri predmetu "Dežele v razvoju". Prevedla in uredila je več antropoloških publikacij, od prvega letnika 1990 ureja *Antropološke zvezke*.

Lojze UDE (Križe 18.6.1896 - Lošinj, 28.2.1982) Po vrnitvi s front 1. svet. vojne in iz bojov za severno slovensko mejo je na ljubljanski pravni fakulteti diplomiral 1929. Odvetniško prakso je opravljal v Prekmurju in na Štajerskem ter živo posegal v javne polemike o slovenskem narodnem vprašanju. Po okupaciji je v Ljubljani skušal preprečiti teror med Slovenci (zdaj v knjigi *Moje mnenje o položaju : članki in pisma 1941-1944*, Lj. 1994), septembra 1943 pa je odšel v partizane. Ob ustanovitvi ZI je postal njegov tajnik in marca 1945 v.d. direktorja, se maja 1945 z ZI vrnil v Ljubljano in ustanovil njegov Oddelek za mejna vprašanja. 1948-56 je na INV kot znanstveni sodelavec vodil oddelek za severno mejno področje in bil izmenično z L. Čermeljem vsako drugo leto direktor. Od 1956 do upokojitve 1965 je bil kot višji znanstveni sodelavec referent za zamejski in tuji tisk v NUK. Ostal je dejaven v strokovnih društvih in kot predsednik organizacije Maistrovih borcev. Raziskovalne rezultate je mdr. strnil v knjigah *Slovenci in jugoslovanska skupnost* (Mb. 1972), *Koroško vprašanje* (Lj. 1976) in *Boj za severno mejo 1918-1919*, Mb. 1977). Bil je soavtor in sourednik pri dveh temeljnih delih *Koroški zbornik* (Lj. 1946) in *Koroški plebiscit* (Lj. 1970). 1978 je dobil Kidričevo nagrado za življensko delo. (P. Likar: *Lojze Ude - moje bitke*, Mb. 1980; SBL, ZČ 36/1982, *Koroški koledar 1983*, *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes - Lj. 1984 in 1985*)

Nada VILHAR (Postojna, 9.5.1955) Po diplomi na ljubljanski ekonomski fakulteti se je 1982 zaposlila kot raziskovalni asistent in je od 1993 višji strokovni sodelavec-dokumentalist. Proučuje ekonomske vidike narodnostnih odnosov v Sloveniji in v sosednjih državah. Je soavtor in urednik več priročnikov o organiziranosti koroških Slovencev.

Andrej VOVKO (Seeboden - Koroška, 22.3.1947) Po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF je bil 1972-76 asistent-pripravnik in strokovni sodelavec na zahodnem oddelku INV. Od 1976 je bil kustos, 1985-1987 višji kustos, od 1993 pa je ravnatelj Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani. Vmes je bil 1987-1993 višji raziskovalni sodelavec oz. višji znanstveni sodelavec in upravnik Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Objavlja z vseh treh področij svojega raziskovanja (manjšinska oz. narodnoobrambna vprašanja, zgodovina šolstva in izseljenstva) ter tudi komentarje h kulturnim in političnim dogajanjem. Veliko je prevajal in tudi sam literarno ustvarjal. Doktoriral je 1992 na FF ljubljanske Univerze, disertacijo pa v nekoliko strnjeni obliki objavil v knjigi *Mal položi dar... Portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe Sv. Cirila in Metoda 1885-1918* (Lj. 1994). (SBL)

Vinko ZORMAN (Ljubljana, 14.7.1891 - Ljubljana, 10.7.1979) V Pragi je 1910-15 študiral na Tehniški visoki šoli in bil kot narodno-radikalni aktivist in simpatizer preporodovcev vodja narodno-obrambnega odseka v slovenskem študentskem društvu "Adrija". 1919-21 je opravil tečaje in izpit za konzularno in diplomatsko službo na Karlovi univerzi v Pragi. V Ljubljani je (tudi s svojim finančnim prispevkom) zasnoval Manjšinski institut in ga vodil vsa leta (1925-41). Del zbranega dokumentarnega gradiva z inštitutsko knjižnico je ob okupaciji shranil v NUK, kjer je tudi sam dobil delo in zatočišče. Po vojni je bil sprva zaposlen na Ministrstvu za prosveto LRS od novembra 1945 do upokojitve 1956 pa je bil bibliotekar in vodja velike čitalnice v NUK. (SBL)

Tone (Anton) ZORN (Ljubljana, 28.6.1934 - Ljubljana 13.7.1981) Po diplomi iz zgodovine na ljubljanski FF je od 1960 do svoje smrti na INV proučeval zgodovino koroških Slovencev od 60-ih let 19. stoletja dalje; 1970 je prevzel vodstvo oddelka za severno mejo na INV. 1968 je doktoriral v Ljubljani (disertacija *Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo 1945-1949* je ostala neobjavljena), 1976 je bil izvoljen za višjega znanstvenega sodelavca. Ob številnih razpravah, člankih, bibliografijah in knjižnih ocenah je napisal vrsto poglavij za znanstvene zbornike o koroškem vprašanju in za knjigo *Slovenci v zamejstvu* (Lj. 1974). Urejal je *Vestnik koroških partizanov* (1974-81) in souredil zbornik *Koroški plebiscit* (Lj. 1970). (SBL, *Kronika* 29/1981, *Vestnik koroških partizanov* 15/1981, ZČ 36/1982, *Koroški koledar* 1983)

Fran ZWITTER (Bela cerkev, 24.10.1905 - Ljubljana, 14.4.1988) Po diplomi in doktoratu iz zgodovine na ljubljanski FF je 1933-38 učil na gimnaziji, od 1938 pa je bil (z izjemo vojnih in prvih povojnih let) na ljubljanski FF univerzitetni učitelj obče zgodovine novega veka, od 1948 do upokojitve 1975 kot redni profesor. Po vrnitvi iz italijanskih zaporov in konfinacije je 12.1.1944 ob ustanovitvi partizanskega ZI postal njegov direktor. 1945-48 je bil v Belgradu in na mirovni konferencah vodilni izvedenec za mejna vprašanja. Njegove objave s področja narodnostnih vprašanj se vrste od knjige *Koroško vprašanje* (Lj. 1937, v nem. Clc. 1979) do knjige *Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji* (sodel. J. Šidak in V. Bogdanov, Lj. 1962; v franc. Bgd. 1960) in vrste razprav. 1952-54 je bil rektor Univerze v Ljubljani. 1954-66 predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo, 1966-78 podpredsednik Slovenske maticice. Od 1953 je bil dopisni, od 1958 redni član SAZU in 1972-82 tudi upravnik njenega Zgodovinskega inštituta. Dejaven je bil tudi v jugoslovanskih in mednarodnih strokovnih združenjih in akademijah. Med drugimi priznanji je 1975 prejel Kidričevo nagrado in 1985 nagrado AVNOJ; 1986 dr.h.c. ljubljanske Univerze. (EJ, MSE, SBL, LCZ; ZČ 19-20/1965-66, 39/1985 in 42/1988; *Glasnik SM* 8/1988)

Mitja ŽAGAR (Jesenice, 17.12.1961) Po diplomi na pravni fakulteti v Ljubljani je bil pripravnik v Skupščini SRS, 1985-90 pa sodelavec Marksističnega centra CK ZKS. 1990 je doktoriral na ljubljanski pravni fakulteti z disertacijo *Sodobni federalizem s posebnim poudarkom na asimetrični federaciji v večnacionalnih državah* in se na INV zaposlil kot višji raziskovalni sodelavec; od 1993 je znanstveni sodelavec. 1988-92 je tudi asistiral na FSPN/FDV, od 1992 je tam docent za primerjalni politični sistem; od 1991 pa je na Višji šoli za socialne delavce predavatelj ustavnega prava in državne ureditve. 1993/94 je bil gostujoči Fulbrightov predavatelj na Univerzi v Detroitu. Knjižni objavi: *Kakšni naj bosta novi ustavi* (Lj. 1989), *Izhodišča za novo organiziranost slovenske kulture* (Lj. 1994).

Uporabljene kratice

Bgd.	Belgrad
Clc.	Celovec
ES	<i>Enciklopedija Slovenije</i> , Ljubljana 1987-
EJ	<i>Enciklopedija Jugoslavije</i> , 1. izdaja (A-Ž, 8 knjig), Zagreb 1955-1971; 2. (hrv.) izdaja (A-Kat, 6 knjig), Zagreb 1980-1990
FDV	Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
FF	Filozofska fakulteta, Ljubljana
FSPN	Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Ljubljana
Go.	Gorica
INO	Inštitut narodne osvoboditve, Ljubljana
INV	Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani
IZDG	Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana
LCZ	<i>Leksikon Cankarjeve založbe</i> , Ljubljana 1994
Lj.	Ljubljana
Mb.	Maribor
MI	Manjšinski inštitut, Ljubljana
MSE	<i>Mala splošna enciklopedija</i> , Ljubljana 1973-1976
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
OF	Osvobodilna fronta slovenskega naroda
PSBL	<i>Primorski slovenski biografski leksikon</i> , Gorica 1974-1992
PZDG	<i>Prispevki za zgodovino delavskega gibanja</i> , Ljubljana 1960-1985 (dalje : <i>Prispevki za novejšo zgodovino</i>)
RiG	<i>Razprave in gradivo</i> , Ljubljana 1960-
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
SLORI	Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, Gorica, Čedad, Kanalska dolina
SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet
SZI	Slovenski znanstveni inštitut, Celovec
Ts.	Trst
ZČ	<i>Zgodovinski časopis</i> , Ljubljana 1947-
ZI	Znanstveni inštitut, Rog in Ljubljana

Izbor literature o INV in njegovih predhodnikih

Bibliografija novejših prevodov razprav sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. [Ur. Mara Mervič in Janez Stergar] - *RiG*, 1974, št. 6, str. 145-146.

Bibliografija sodelavcev INV za leto 1993. (Ur. Marinka Lazić) - *RiG*, 1993, št. 28, str. 214-227.

Bibliografije in biografije delavcev Inštituta za narodnostna vprašanja 1989-1992. (Ur. Marinka Lazić) - *RiG*, 1992, št. 26-27, str. 303-329.

Bibliografije in biografije delavcev INV v letu 1987. (Ur. Marinka Lazić) - *RiG*, 1987, št. 20, str. 261-269.

Bibliographies and biographies of the workers of the Institute for Ethnic Studies in the year 1988 = Bibliografije in biografije delavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v letu 1988. (Ur. Marinka Lazić in Janez Stergar) - *RiG*, 1988, št. 21, str. 215-224.

Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani za obdobje 1958-1978. (Ur. Mara Mervič, Marjeta Čelovič in Janez Stergar) - *RiG*, 1980, št. 11-12, str. 79-151.

Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja za obdobje 1979-1986. (Ur. Miran Komac) - *RiG*, 1986, št. 19, str. 253-292.

A brief information on the Institute for Ethnic Studies, Ljubljana. - *RiG*, 1988, št. 21, str. 225-227. (Več avtorjev)

Cvetko Dragotin: Naloge in delo Znanstvenega instituta. - *Slovenski poročevalec* (Ljubljana), letn. 6, št. 56, 24.6.1945.

Čermelj Lavo: Inštitut za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani. - *Slovenski poročevalec* (Ljubljana), letn. 11, št. 22, 26.1.1950.

Čermelj Lavo: Med prvim in drugim tržaškim procesom. Ljubljana : Slovenska matica 1972. 241 strani.

Devetak Silvo: Delo Inštituta za narodnostna vprašanja v letih 1981-85. - *RiG*, 1986, št. 19, str. 15-18.

Devetak Silvo: Professional activities of Institute for Ethnic Studies in the period from 1981 through 1985. - *RiG*, 1986, št. 19, str. 19-23.

Druškovič Drago: Information de l'Institut pour les questions nationales. - *RiG*, 1966, št. 4-5, str. 401-405. (Vključuje faksimile odloka o ustanovitvi ZI in njegov prevod v francoščino)

Ferenc Tone: Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. (Predavanje na sestanku arhivarjev v Škofji Loki 16. novembra 1959). - *PZDG*, 1960, št. 1, str. 329-349.

Ferenc Tone: Dr. Fran Zwitter - direktor Znanstvenega Inštituta pri predsedstvu SNOS. - *PZDG*, 1988, št.1-2, str. 3-21.

Ferenc Tone: Dvajset let dela Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. (Poročilo na slavnostni seji dne 19.12.1979) - *PZDG* 20/1980, št. 1-2, str. 13-18.

Ferenc Tone: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani : ob dvajsetletnici. Ljubljana : IZDG 1979. 47 strani.

Gombač Boris: "Gozdna akademija znanosti". Glosa ob štiridesetletnici ustanovitve partizanskega Znanstvenega inštituta. - *Naši razgledi* (Ljubljana), 25.5.1984, str. 300.

Grafenauer Bogo: Lojze Ude. - *ZČ* 36/1982, št. 4, str. 363-367.

Grafenauer Bogo: Oris programa za delo Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Ljubljana [1989 ?], 7 strani. (Poročilo in mnenje za Raziskovalno skupnost Slovenije. Tipkopis.)

Inštitut Narodne osvoboditve. - *Tovariš* (Ljubljana), 3/1947, št. 16, str. 376-378.

Inštitut za narodnostna vprašanja. - Ljubljana : Univerza v Ljubljani. - V : Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev. Ljubljana 1957, str. 415-423.

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. - Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965, str. 543-545. (Opis arhivskega fonda INV)

Iz dejavnosti Inštituta za narodnostna vprašanja. - *RiG*, 1984, št. 17, str 193-200. (Več avtorjev)

Komac Miran: Manjšin ni več, so le samostojne skupnosti : Etnična problematika z novih izhodišč, 4. - *Delo* (Ljubljana), 1.8.1990. (Intervju Ireni Šumi)

Lah Avguštin: Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani (Institut za pitanja narodnosti). - *EJ* 2, 5. knj., Zagreb 1988, str. 578.

Lazič Marija: Razvoj in delovanje specialne knjižnice Inštituta za narodnostna vprašanja. Ljubljana 1987, 50 strani + 17 strani prilog. (Diplomska naloga)

Das Minderheiteninstitut in Laibach. - *Die kärntner Landsmannschaft* (Klagenfurt), 1976, št. 8, str. 13-15.

Ob deseti obletnici Partizanskega znanstvenega instituta. - *Borec* (Ljubljana), 6./1954, št. 3, str. 92.

Pleterski Janko: Delo dr. Frana Zwitterja za rešitev mejnih vprašanj. - *ZČ*, 19-20/1965-1966, str. 23-29.

Pleterski Janko: O deležu in vlogi slovenskega zgodovinopisja v preučevanju slovenskega narodnega vprašanja. - *PZDG*, 10/1970, št. 1-2, str. 213-218.

1. [Prva] in 2. Etnična delavnica štirih inštitutov. Zbornik predstavitev in razprav. Inštitut za narodnostna vprašanja - Ljubljana, Centro di ricerche storiche - Rovinj/Rovigno, Slovenski raziskovalni inštitut - Trst/Trieste, Slovenski znanstveni inštitut - Celovec/Klagenfurt. (Ur. Irena Šumi) - *RiG*, 1990, št. 23, 237 strani. (Gradivo prve etnične delavnice v Žabnicah 29.-30.9.1989 in druge etnične delavnice v Ljubljani 9.-10.1.1990)

Sienčnik Luka: "Prišel sem iz centra nemške trdnjave do centra slovenskega svobodnega ozemlja". - *Slovenski vestnik* (Celovec), 18.1.1985, str. 5-8.

Stergar Janez: Ausstellung : Zum 40. Jahrestag der Gründung des Wissenschaftlichen Instituts der OF (Osvobodilna Fronta - Befreiungsfront). Aula Slovenica, Celovec/Klagenfurt, 27. Dezember 1984 - 11. Jänner 1985. Celovec/Klagenfurt 1984, 29 strani. (Katalog razstave)

Stergar Janez: Inštitut za narodnostna vprašanja. - *ES*, 4. zv., Ljubljana 1990, str. 160.

Stergar Janez: Manjšinski inštitut. - *ES*, 6. zv., Ljubljana 1992, str. 395.

Stergar Janez: Obletnici - povod za premislek. - *Delo* (Ljubljana) 11.1.1989, str. 3. (Ob 50-letnici izida Kardelj-Speransove knjige in 45-letnici ustanovitve partizanskega Znanstvenega inštituta)

Stergar Janez: Ob štiridesetletnici partizanskega Znanstvenega inštituta. Ljubljana : INV 1984, 37 strani. (Scenarij razstave, odprte 23.3.1984 v Ljubljani)

Stergar Janez: Problematika narodnih manjšin v slovenskem zgodovinoписju. - Ljubljana : INV 1979, 9 strani. (Referat za posvet Sodobni teoretični pogledi na problematiko narodnih manjšin, Zagreb 13.-14.6.1979. Ciklostil.)

Stergar Janez: Štiridesetletnica ustanovitve partizanskega Znanstvenega inštituta. - *Slovenski vestnik* (Celovec), 20.1.1984, str. 7.

Stergar Janez, Saša Žabjek: Inštitut za narodnostna vprašanja. - *Obvestila*, Zavod SRS za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje (Ljubljana) 8, 1983, št. 1, str. 47-50.

[Stergar Janez, Saša Žabjek]: 35 let Inštituta za narodnostna vprašanja. - *Raziskovalec* (Ljubljana) 13, 1983, št. 1-2, str. 11-12.

Škerl France: Znanstveni inštitut. - *ZČ*, 19-20/1965-1966, str. 31-63.

Šumi Irena: Narodnostna vprašanja morajko porušiti zid marginalizacije : Etnična problematika z novih izhodišč, 1. - *Delo* (Ljubljana), 29.8.1990.

Šumi Irena: Stroka potrebuje veliko več empiričnih podatkov s terena : Etnična problematika z novih izhodišč, 8. - *Delo* (Ljubljana), 11.7.1990.

Ude Lojze: Institut za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani. (Kratek informativen prikaz). - *Popotnik* (Ljubljana), 1949, št. 5-7, str. 154-155.

Ude Lojze: Partizanski znanstveni inštitut. S simpozija "Boris Kidrič in kultura" 8.februar 1979. - *Naši razgledi* (Ljubljana), 23.2.1979.

Veiter Theodor: Inštitut za narodnostna vprašanja. - Handbuch der Institute, Forschungsstellen und Forschungsgesellschaften für Regionalismus, Föderalismus und Nationalitätenfragen : mit Einbeziehung auch ethnischer Komponenten von Flüchtlingsfragen. Wien 1988, str. 154-155. (Ethnos ; 33) Uredil : Theodor Veiter.

Wer ist das Minderheiteninstitut in Ljubljana ? - *Cillier Zeitung* (Celje), 50, 22.10.1925, št. 85, str. 1-2.

Zorn Tone: Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. - *Jugoslovenski istorijski časopis* (Beograd), 1965, št. 1, str. 139-141.

Zorn Tone: Institut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. - *ZČ*, 28/1974, št. 1-2, str. 125-129.

Zwitter Fran: Delo in pomen partizanskega Znanstvenega inštituta. - *PZDG* (Ljubljana), 10/1970, str. 151-155.

Zwitter Fran: Naš Znanstveni institut. - Slovenski zbornik 1945, Ljubljana 1945, str. 316-321.

Zwitter Fran: Ob deseti obletnici partizanskega Znanstvenega inštituta. - *Naši razgledi* (Ljubljana), 3, št. 2, 23.1.1954.

Zwitter Fran: Partizanski Znanstveni inštitut. - Kultura i nauka u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, Skopje 1984, str. 81-87.

Zwitter Fran: Priprave Znanstvenega inštituta za reševanje mejnih vprašanj po vojni. - Osvoboditev Slovenije 1945, Ljubljana 1977, str. 258-276.

Zwitter Fran: Rad i značaj partizanskog Naučnog instituta. - *Vojnoistorijski glasnik* (Beograd), 1970, št. 1, str. 235-241.

Zwitter Fran: Znanje v glavah, elaborati v nahrbtnikih : ob štiridesetletnici ustanovitve partizanskega Znanstvenega inštituta govori direktor te edinstvene ustanove akademik Fran Zwitter o njenem delu, o slovenskem zgodovinopisju, o slovečem členu 7 in še o čem. - *Naši razgledi* (Ljubljana), letn. 33, 25.5.1984, str. 300 in 291. (Pripravil pogovor, biografijo in izbor likovne opreme: Janez Stergar)

Žigon Zvone: Ustanova z dolgim zgodovinskim in znanstvenim izročilom : Inštitut za narodnostna vprašanja. - *Slovenec* (Ljubljana), 77, št. 288, 11.12.1993, str. 13. (Na podlagi pogovora z Miranom Komacem)

Bibliografija inštitutskih knjižnih objav

Bibliografija inštitutskih knjižnih objav in zvezkov inštitutske periodike vsebuje tudi samostojne objave inštitutskih sodelavcev, ki so jih ti izdali pri drugih založbah oz. izdajateljih (tudi po prenehanju službovanja na INV), če so plod dela na inštitutu in če obravnavajo narodnostno tematiko. Upoštevana so tudi zunaj inštituta tiskana kolektivna dela, pri katerih je bil delež strokovnjakov MI, ZI, INO in INV pretežen. Zato v bibliografskem opisu navajamo tudi založbo, če je ta razvidna ali kako drugače poznana.

Bibliografija je urejena kronološko, leta so ločena z dvojnimi razmakom med enotami. Znotraj posameznega leta pa so bibliografske enote urejene po abecedi avtorjev ali naslovov.

1. **Carinthiacus** [Stanko Erhartič], Die Lage der Slovenen unter Österreich und jene der Deutschen im Königreiche der Serben, Kroaten und Slovenen. Ljubljana : Institut für Minderheitenschutz 1925, 40 strani.
2. **Carinthiacus** [Stanko Erhartič], Položaj Slovenaca pod Austrijom i položaj Nemaca u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Ljubljana : Manjšinski institut 1925, 32 strani.
3. **Carinthiacus** [Stanko Erhartič], The Position of the Slovenes under Austria compared with that of the German Minority in the Serb, Croat, Slovene Kingdom. Ljubljana : National Minorities Institute 1925, 39 strani.
4. **Carinthiacus** [Stanko Erhartič], La situation des Slovenes sous l'Autriche et celle des Allemand dans le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes. Lioubliana : Institut pour la defense des droits des minorites 1925, 40 strani.
5. **La situation de la minorité yougoslave en Italie.** Ljubljana : Manjšinski institut 1927. [Gradivo zbral : Lavo Čermelj, izdal : Janko Pretnar]
6. **The Position of the Yugoslav Minority in Italy.** Ljubljana : Manjšinski institut 1927. [Gradivo zbral : Lavo Čermelj, izdal : Janko Pretnar]
7. [Čermelj Lavo], Cerkevne razmere v Julijski krajini. Ljubljana : Manjšinski institut 1931, (Tiskano kot rokopis, Priloga Pastirskemu listu 19.3.1931)
8. **Čermelj Lavo, L'Italie et la minorité Yougoslave.** Ljubljana : Manjšinski institut 1931, 62 strani.
9. [Čermelj Lavo], Italy and the Yugoslavs within her Borders. Ljubljana : Manjšinski institut 1931, 62 strani.

10. **Naši onstran meje.** Ljubljana : [samozaložba] 1935, 103 strani + zvd. Uredil : Peter Pavlovič [Lavo Čermelj]. Avtorji : I. Lovor, L. Kraški, Peter Pavlovič [Lavo Čermelj], M. Vinar, G. Brodnik, M. Goriški.
11. **Čermelj Lavo, Life-and-Death Struggle of a National Minority : the Yugoslavs in Italy.** Ljubljana : Jugoslovanska zveza društev za Društvo narodov 1936, 260 strani.
12. **[Čermelj Lavo], Les déportés et condamnés Slovenes et Croates depuis l'accord italo-yougoslave. (Memorial présenté par les émigrés yougoslaves de la Marche Julienne a la Conference Internationale des 11 et 17 décembre 1937 a Paris),** 6 strani.
13. **Čermelj Lavò, La minorité slave en Italie : les Slovenes et Croates de la Marche Julienne.** Ljubljana : Union Yougoslave des Associations de Ljubljana 1938, 276 strani + zvd.
14. **Čermelj Lavo, Slovenci in Hrvatje pod Italijo : demografska študija po povojni uradni statistiki.** Ljubljana : Nasta 1938, 52 strani. (Dopolnjen ponatis iz revije Misel in delo III.)
15. **Čermelj Lavo, Bilanca našega naroda za mejami.** Ljubljana : Nasta 1939, 20 strani. (Ponatis iz revije Misel in delo IV.)
16. **Peter Pavlovič [Čermelj Lavo], Julijska krajina in Zadrška pokrajina : imenoslovje in politično-upravna razdelitev.** Ljubljana, [s.n.] 1941, 95 strani.
17. **Zwitter Fran, Osnutek zgodovine Slovencev v okviru zgodovine južnih Slovanov. Osvobojeno ozemlje : 1944, 2 + 66 strani. (Ciklostil)**
18. **Čermelj Lavo, Life-and-Death Struggle of a National Minority : the Yugoslavs in Italy.** Ljubljana : Jugoslovanska zveza društev za Društvo narodov 1945, 2. completed ed., 219 strani + zvd.
19. **Čermelj Lavo, Slavjanskoe menjšinstvo v Italii : Slovenci i Horvati v Julijskoj krajine.** Ljubljana : [s.n.] 1945, 66 strani. (Skrajšana izdaja : Life-and Death Struggle of a National Minority, Ljubljana 1936)
20. **Grafenauer Bogo, Koroški Slovenci v zgodovini.** Ljubljana : Znanstveni inštitut pri Predsedstvu SNOS 1945, 47 strani.
21. **Gustinčič Dragotin, Trst ali problem razmejnitve med Jugoslavijo in Italijo.** Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1945, 34 strani + zvd.
22. **The Liberation of the Yugoslav Littoral.** London : United Committee of South Slavs 1945, 32 strani + zvd.
23. **Mémorandum du Gouvernement de la Yougoslavie Démocratique et Fédérative sur la Question de la Marche Julienne et des autres territoires sous la domination italienne.** Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1945, 21 strani + zvd. [Sodelovali: Fran Zwitter et al.]

24. **Memorandum of the Government of the Democratic Federative Yugoslavia concerning the Question of the Julian March and other Yugoslav territories under Italy.** Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1945, 22 strani + zvd. [Sodelovali: Fran Zwitter et al.]
25. **Memorandum Praviteljstva Demokratičeskoj Federativnoj Jugoslaviji po voprosu Julijskoj Krajini i drugih jugoslavskih teritorij pod Italijej.** Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1945, 22 strani + zvd. [Sodelovali: Fran Zwitter et al.]
26. **Memorandum Vlade Demokratske Federativne Jugoslavije po pitanjima Julijske Krajine i drugih jugoslovenskih teritorija pod Italijom.** Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1945, 22 + zvd. [Sodelovali: Fran Zwitter et al.]
27. **Okolje Trsta.** Beograd : Državni izdavački zavod Jugoslavije 1945, 432 strani + zvd. Redaktor : Viktor Novak, Fran Zwitter. Avtorji : Lado Ambrožič, Aleksandar Belić, Lojze Berce, Lavo Čermelj, Dušan Diminić, Petar Drapšin, Drago Gervais, Petar Jovanović, Milan Marjanović, Anton Melik, Mijo Mirković, Viktor Novak, Petar Škok, Stanko Škerlj, Josip Vilfan, Mirko Vratović, Fran Zwitter.
28. **Peter Pavlovič** [Čermelj Lavo], Julijska krajina, Beneška Slovenija in Zadrška pokrajina : imenoslovje in politično-upravna razdelitev. Beograd, Društvo "France Rozman" 1945, druga dopolnjena izdaja, 75 strani + zvd.
29. **Sienčnik Luka, Bogo Grafenauer**, Slovenska Koroška : seznam krajev in politično-upravna razdelitev. Ljubljana : ZI 1945, 47 strani + zvd.
30. **Škerl France**, La battaglia della popolazione del Litorale per il potere popolare. Ljubljana : Istituto scientifico, sezione questioni confinare 1945, 35 strani.
31. **Škerl France**, Boj Primorčev za ljudsko oblast. Ljubljana : Znanstveni inštitut pri Predsedstvu SNOS-a 1945, 31 strani. (Ponatis iz Gregorčičevega koledarja za leto 1946)
32. **Škerl France**, The Struggle of the Slovenes in the Littoral for the People's Authority. Ljubljana : [s.n.]1945, 34 strani.
33. **Vivante Angelo**, Adriatic Irredentism. Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1945, 15 strani. (Izvilleček iz knjige, ki je prvič izšla v Firencah 1912)
34. **Vivante Angelo**, Adriatičeskij iredentism. Ljubljana : Znanstveni inštitut 1945, 16 strani.
35. **Zwitter Fran**, Slovenes and Italians : the Liberation of the Yugoslav Littoral. London : United Committee of South Slavs 1945.
36. **Allied Airmen and Prisoners of War rescued by the Slovene Partisans** : compiled after the records of the Head-Quarter of Slovenia. Ljubljana : Research Institute 1946, II, 89 str. + zvd.
37. **Avšič Jaka**, Naš pervyj pohod v Slovenskiju venecijanskiju oblast'. Ljubljana : Naučnyj Inštitut, otdelenije po izučeniju voprosa o granicah 1946, 21 strani + zvd. Uvod : Fran Zwitter.
38. **Avšič Jaka**, Naš prvi pohod v Beneško Slovenijo. Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946, 24 strani + zvd. Uvod : Fran Zwitter, Beneški Slovenci.
39. **Avšič Jaka**, Our first march into the Venetian Slovenia. Ljubljana : Research Institute, Section for frontier questions 1946, 23 strani. Uvod : Fran Zwitter.

40. **Čermelj Lavo**, The census in Trst (Trieste) in 1910 according to the records of the diet of Trieste and the Austrian parliament. Beograd : Yugoslav Institute for International Affairs 1946, 29 strani.
41. **Čermelj Lavo**, La minorité slave en Italie : les Slovenes et Croates de la Marche Julienne. Ljubljana : [s.n.] 1946, 2. ed., 293 strani.
42. **Čermelj Lavo**, Narodna prepis 1910 goda v Trieste po oficialnim protokolama mestnogo provincialnogo sejma i avstrijskog parlamenta. Belgrad : Jugoslavskij institut po međunarodnym voprosam 1946, 30 strani.
43. **Čermelj Lavo**, Recensement de 1910 a Trieste d'apres les proces-verbaux de la diete provinciale de Trieste et du parlement autrichien. Beograd : Institut yougoslave d'études internationales 1946, 28 strani.
44. **Čermelj Lavo**, La Slovénie Vénétienne. Beograd : Institut yougoslave pour les questions internationales 1946, 22 strani + zvd.
45. **Čermelj Lavo**, Venecijanska Slovenija. Beograd : Jugoslavskij institut po međunarodnym voprosam 1946, 23 strani + zvd.
46. **Čermelj Lavo**, Venetian Slovenia. Beograd : Yugoslav Institute for International Affairs 1946, 22 strani + zvd.
47. **Données statistiques sur la structure ethnique de la Marche Julienne**. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1946, IX, 33 strani. (Sodeloval kot avtor Fran Zwitter)
48. **Grafenauer Bogo**, The Canal Valley : Ethnographical Development. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 18 strani.
49. **Grafenauer Bogo**, Le developpement national des Slovenes de Carinthie. Ljubljana : Institut scientifique, Section pour les questions de frontieres 1946, 92 strani.
50. **Grafenauer Bogo**, The Ethnic Conditions in Carinthia. Ljubljana : Research Institute, Section for frontier questions 1946, 40 strani + zvd.
51. **Grafenauer Bogo**, The Ethnical Situation in Carinthia. Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946, 43 strani.
52. **Grafenauer Bogo**, Kanalska dolina : etnografski razvoj. Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946, 15 strani.
53. **Grafenauer Bogo**, Kanalskaja dolina : etnografičeskoe razvitie. Ljubljana : Naučnyj Institut, otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 16 strani.
54. **Grafenauer Bogo**, Nacionalnoe položenije v Karintii. Ljubljana : Naučnyj Institut, Otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 39 strani + zvd.
55. **Grafenauer Bogo**, Nacionalnoe razvitie karintijskih Slovencev. Ljubljana : Naučnyj Institut, Otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 93 strani.
56. **Grafenauer Bogo**, The National Development of the Carinthian Slovenes. Ljubljana : Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946, 91 strani.

57. **Grafenauer Bogo**, La situation ethnique en Carinthie. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 43 strani + zvd.
58. **Grafenauer Bogo**, Vallee de Kanal : Développement ethnographique. Ljubljana : L'Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 17 strani.
59. **Gustinčič Dragotin**, Trieste o il problema della delimitazione dei confini tra la Jugoslavia e l'Italia. Ljubljana : Istituto scientifico per questioni confinari 1946, 40 strani + zvd.
60. **Koroški zbornik**. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1946, 458 strani + zvd., ilustr. Uredili : Bogo Grafenauer, Lojze Ude, Maks Veselko. Avtorji : Lojze Ude, Svetozar Ilešič, Milko Kos, Bogo Grafenauer, Fran Ramovš, Ivan Grafenauer, France Marolt, Ivan Tomšič, France Škerl.
61. **Ilešič Svetozar**, Le développement de la population de Trieste et de ses environs immediate. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 9 strani.
62. **Ilešič Svetozar**, The population development of Triest and its near environs. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 9 strani.
63. **Ilešič Svetozar**, Populjacionoe razvitie Triesta i ego bližajših okrestnostej. Ljubljana : Naučnyj Institut, otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 9 strani.
64. **Kos Milko**, Développement historique de la frontiere slovene occidentale. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 19 strani.
65. **Kos Milko**, Historical Development of the Slovene western frontier. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 21 strani.
66. **Kos Milko**, Istoričeskoe razvitie slovenskoj zapadnoj granici. Ljubljana : Naučnyj Institut, otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 19 strani.
67. **Melik Anton**, Gorica. Ljubljana : Naučnyj Institut, otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 21 strani + zvd.
68. **Melik Anton**, Gorica : Bases géographiques de l'agglomération urbaine. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 22 strani + zvd.
69. **Melik Anton**, Gorica : geografske osnove mestnega naselja. Ljubljana : Znanstveni institut 1946, 22 strani + zvd.
70. **Melik Anton**, Gorica : the geographical basis of its foundation. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 21 strani + zvd.
71. **Melik Anton**, Trieste i Primore : kratkaja geografičeskaja karakteristika. Ljubljana : Naučnyj Institut, otdelenie po izučeniju voprosa o granicah 1946, 12 strani.
72. **Melik Anton**, Trieste and North Jugoslavia. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 21 strani + zvd..
73. **Melik Anton**, Trieste and the Littoral : a short geographical outline. Ljubljana : Research Institute, Section for Frontier Questions 1946, 13 strani.
74. **Melik Anton**, Trieste et la Yougoslavie du nord. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 20 strani + zvd.

75. **Melik Anton**, Trieste et le Littoral : Breve caracteristique géographique. Ljubljana : Institut scientifique, section pour les questions de frontieres 1946, 11 strani.
76. **Melik Anton**, Trst in severna Jugoslavija. Ljubljana : Znanstveni institut, oddelek za mejna vprašanja 1946, 19 strani + zvd.
77. **La politique autrichienne des nationalités dans la Marche Julienne**. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1946, 5 strani.
78. **Zwitter Fran**, Slovenačka Koruška. Beograd : Narodni univerzitet 3, 1946, 35 strani.
79. **Zwitter Fran**. Slovenska Koruška. Sofija : Biblioteka Južni Slavjan 1946, 29 strani.
80. **[Grafenauer Bogo]** Cartes sur la structure de la Carinthie Slovene. Beograd 1947, 14 strani + 18 zvd.
81. **[Grafenauer Bogo]** Maps relating to the ethnical structure of Slovenian Carinthia. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1947, 14 strani +18 zvd.
82. **Memorandum du Gouvernement de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie concernant la Carinthie Slovene, les régions frontalières slovenes de Styrie et les Croates du Burgenland**. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1947, 8 strani + zvd. [Strokovne podlage za besedilo: Bogo Grafenauer]
83. **Memorandum of the Government of the Federative People's Republic of Yugoslavia on Slovene Carinthia, the Slovene Frontier Areas of Styria and the Croats of Burgenland**. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1947, 8 strani + zvd. [Strokovne podlage za besedilo: Bogo Grafenauer]
84. **Memorandum pravitelstva Federativnoj Narodnoj Respubliki Jugoslavii o Slovenskoj Karintii, slovenskih pograničnih rajonah Štirii i burgenlandskih horvatah**. Beograd : Ministarstvo inostranih poslova 1947, 8 strani + zvd. [Strokovne podlage za besedilo: Bogo Grafenauer]
85. **Memorandum Vlade Federativne Narodne republike Jugoslavije o Slovenačkoj Koruškoj, pograničnim slovenačkim delovima Štajerske i Gradišćanskim Hrvatima**. Beograd : Ministrstvo inostranih poslova 1947, 104 strani + zvd. [Strokovne podlage za besedilo: Bogo Grafenauer]
86. **Zwitter Fran**, To Destroy Nazism or to reward it? : an Aspect of the Question of Slovene Carinthia. Beograd : Yugoslav Institute for International Affairs 1947, 30 strani.
87. **Zwitter Fran**, Documents on the Carinthian Question. Beograd : Ministry for Foreign Affairs of the FPRY 1948, XIV, 216 strani. [Redakcijsko sodelovanje Janko Pleterski]
88. **Feigel Damir, Viljem Nanut**, Beneška Slovenija. Gorica : G. Carducci 1950, 149 strani + 2 strani prilog. [Urednik in sodelavec pri knjigi dejansko Lavo Čermelj in sodelavec Albert Rejec]
89. **Ude Lojze**, Zur 30. Wiederkehr der Kärntner Volksabstimmung. Klagenfurt : Slowenischer Kulturverband 1950, 46 strani.

90. **Čermelj Lavo**, Slovenci pod Italijom. Beograd : Institut za medjunarodnu politiku i privredu 1953, 76 strani + zvd.
91. **Čermelj Lavo**, Slovenci u zoni A Slobodne teritorije Trsta. Beograd : Institut za medjunarodnu politiku i privredu 1953, 84 strani.
92. **Čermelj Lavo**, Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria. Ljubljana : INV 1953, 139 strani + 34 strani prilog.
93. **Čermelj Lavo**, Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria. Ljubljana : INV 1953, [2. izdaja] 155 strani + 36 strani prilog.
94. **Rejec Albert**, A qui Trieste ? Ljubljana : INV 1953, 43 strani + zvd.
95. **Rejec Albert**, Al Kui Triesto ? Ljubljana : INV 1953, 44 strani + zvd.
96. **Rejec Albert**, Who should have Trieste ? Ljubljana : INV 1953, 43 strani + zvd.
97. **Slovensko Primorje in Istra. Boj za svobodo skozi stoletja**. Beograd : Rad 1953, 662 strani + zvd. Uredili : Ivan Regent, Venčeslav Holjevac, France Kimovec, Dušan Diminić, Boris Misja, Dinko Foretić. Avtorji : Josip Roglič, Anton Melik, Mijo Mirković, Alojz Dular, Marijana Gušić, Jelka Ribarić, Vinko Žganec, Milko Matičetov, Milko Kos, Matko Ronjić, Fran Zwitter, Bogo Grafenauer, Ive Mihovilović, Lavo Čermelj, Tone Peruško, France Stele, Vasilij Mirk, Lino Legiša, Vinko Antić, Zora Matjević, Danilo Ribarić, Josip Matas, Vitomir Širolo, Gajetan Blečić, Vladislav Vivod, Ivo Juvančič, Marica Čepe, Petar Tomac, France Bevk, Danilo Jelenc, Stanko Peterin.
98. [**Čermelj Lavo, Ive Mihovilović, Stanko Peterin**], Italian Genocide Policy Against the Slovenes and the Croats : a Selection of Documents. Beograd : Institute for international politics and economics 1954, 199 strani.
99. **Ude Lojze**, Teorija o Vindišarjih - Windische. Celovec : Slovenska prosvetna zveza 1956, 108 strani.
100. **Čermelj Lavo**, O ljudskem štetju v Trstu leta 1910. Zagreb : Jadranski institut JAZU 1958, str. 7-52. (Separat : Anali Jadranskog instituta ; II.)
101. **Čermelj Lavo**, Tržaško ozemlje ter goriška in videmska pokrajina. Ljubljana : INV 1958, 84 strani + zvd.
102. **Rejec Albert**, Bibliografija o problemih obmejnih pokrajin ob jugoslovansko-italijanski meji 1951-1958. Ljubljana : INV 1959, 36 strani. (Ciklostil)
103. **Razprave in gradivo, št. 1**. Ljubljana : INV 1960, 170 strani. Odgovorni urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Drago Druškovič, Aleš Bebler, Janko Jeri, Milan Marković, Ivo Juvančič, Ante Sušjan.

104. **Razprave in gradivo, št. 2.** Ljubljana : INV 1960, 258 strani. Odgovorni urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Janko Pleterski, Vladimir Klemenčič, Jože Umek.
105. **Jeri Janko**, Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1961, 379 strani.
106. **Razprave in gradivo, št. 3.** Ljubljana : INV 1963, 159 strani. Odgovorni urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Janko Pleterski, France Bezljaj, Ivo Juvančič, Tone Zorn.
107. **Regent Ivan, Janko Pleterski, Ivan Kreft**, Progresivna Slovenija Trst, in Koroška. Murska Sobota : Pomurska založba 1964, 355 str.
108. **Čermelj Lavo**, Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnama. Ljubljana : Slovenska matica 1965, 354 strani + zvd.
109. **Pleterski Janko**, Narodna in politična zavest na Koroškem : narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848-1914. Ljubljana : Slovenska matica 1965, 478 strani + zvd.
110. **Razprave in gradivo, št. 4-5.** Ljubljana : INV 1966, 410 strani. Glavni in odgovorni urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Drago Druškovič, Anton Vratuša, Janko Jeri, Ernest Petrič, Koča Jončič, Hajredin Hodža, Dančo Zografski, Fran Zwitter, Janko Jeri, Janko Pleterski, Ančka Jager, Tone Zorn, Antonio Borme, Branko Marušič.
111. **Avstrijsko štetje na Koroškem 1951 po jezikovnih kategorijah.** Ljubljana : INV 1970, 44 strani. [Uredil, uvod : Tone Zorn] (Ciklostirano gradivo)
112. **Koroški plebiscit** : zbornik. Ljubljana : Slovenska matica 1970, 562 strani + zvd. Uredili : Janko Pleterski, Lojze Ude, Tone Zorn. Avtorji : Fran Zwitter, Janko Pleterski, Lojze Ude, Julij Felaher, Tone Zorn, Bogo Grafenauer, Ivan Tomšič, Drago Druškovič.
113. **Pleterski Janko**, Komunistična partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919-1941. Beograd : Komunist 1971. 48 strani.
114. **Pleterski Janko**, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Ljubljana : Slovenska matica 1971, 323 strani.
115. **Druškovič Drago**, Quelques questions des Slovenes de Carinthie. Ljubljana : INV 1972, 26 strani.
116. **Zorn Tone**, Med plebiscitom in napadom na Jugoslavijo. Poskus uničenja koroških Slovencev med drugo svetovno vojno. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana) 5, 1972, št. 2, 52 strani. (Samostojna številka revije)

117. **Druškovič Drago**, Carinthian Slovenes : some aspects of their situation : 18 years after the signing of the Austrian State Treaty. Ljubljana : INV 1973, 98 strani + zvd. Vključuje tudi dokumentarno gradivo in prispevka Janka Pleterskega in Pavla Apovnika.
118. **Nečak Dušan**, Kronologija važnejših dogodkov na južnem Koroškem od septembra 1972 do avgusta 1973. Ljubljana : INV 1973, 85 strani. (Ciklostirano)
119. **Čermelj Lavo**, Sloveni e Croati in Italia tra le due guerre. Trieste : Editoriale Stampa triestina Italia 1974, XVI, 343 strani.
120. **Ferenc Tone, Milica Kacin-Wohinz, Tone Zorn**, Slovenci v zamejstvu : Pregled zgodovine 1918-1945. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1974, 326 strani + zvd.
121. **Jeri Janko, Gorazd Kušej, Svetozar Polič**, The special statute (annex to the London Memorandum of understanding and some elements of the legal situation of the Slovenian ethnic group in Italy and of the Italian in Yugoslavia). Ljubljana : Partizanska knjiga 1974, 35 strani.
122. **Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 6. Ljubljana : INV 1974, 151 strani. Glavni in odgovorni urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Drago Druškovič, Janko Jeri, Gorazd Kušej, Tone Zorn, Janko Pleterski, [Mara Mervič, Janez Stergar].
123. **United Nations Seminar on the Promotion and Protection of Human Rights of National, Ethnic and Other Minorities**. Ohrid, Yugoslavia 25 June - 8 July 1974. Background paper prepared by Janko Jeri and collaborators. United Nations, SO 216/3 (26) BP/B, 1974, 37 strani. Soavtorji : Gorazd Kušej, Albina Lük, Ernest Petrič, Svetozar Polič, Tone Zorn. (Objavljeno tudi v drugih uradnih jezikih OZN)
124. **The Multinational Society**. Papers of the Ljubljana Seminar. Rowley : Newbury house 1975, IX, 388 strani. Editors : William F. Mackey, Albert Verdoodt. Authors : William F. Mackey, Albert Verdoodt, O. Klineberg, A. Vratuša, D. R. Gadgil, D. Druškovič, D. Breznik, M. Sentič, E. Petrič, I. Stanojčić, D. Zografski, P. Colotka, C. Villgrattner, N. P. Faberov, M. G. Kirichenko, P. Trikamdas, J. E. Jayasuriya, J. J. Raj, A. Ramangasoavina, E. K. Dadzie, A. Touré, Z. W. Zeltner, J. F. Lagassé, G. Thomas, E. R. Richardson, A. E. V. King, S. Suzuki, W. F. Mackey.
125. **Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni**. Ljubljana, Koper, Trst : Cankarjeva založba, Primorski tisk, Založništvo Tržaškega tiska 1975, XV + 657 strani + zvd. Glavni urednik : Janko Jeri. Svetovalec : Gorazd Kušej. Avtorji: Mitja Ribičič, Janko Jeri, Fran Zwitter, Bogo Grafenauer, Lavo Čermelj, Ančka Jager, Vladimir Klemenčič, Svetozar Polič, Ivo Murko, Karel Šiškovič, Drago Druškovič, Gorazd Kušej, Vasilij Melik, Boris Race, Aleš Lokar, Drago Štoka, Lucijan Volk.
126. **Actual questions of the Slovene and Croat minorities in Austria**. Ljubljana : INV, Zavod za migracije i narodnosti = Institute for migrations and nationalities (Zagreb) 1976, 76 strani + zvd. Editor in chief and responsible editor : Janko Jeri, technical editor : Janez Stergar. Avtorji : Janko Jeri, Josip Vidmar, Borut Bohte, Budislav Vukas, Mirko Valentič, Janko Pleterski, Tone Zorn, Vladimir Klemenčič, Mirjana Domini. (Materials of The Conference on Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria, 28th May 1976, Ljubljana)

127. **Aktuelle Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheit in Österreich.** Ljubljana : INV, Zavod za migracije i narodnosti = Institut für Migrationen und Nationalitäten (Zagreb) 1976, 82 strani + zvd. Verantwortlicher- und Chefredakteur : Janko Jeri, technischer Redakteur : Janez Stergar. Avtorji : Janko Jeri, Josip Vidmar, Borut Bohte, Budislav Vukas, Mirko Valentić, Janko Pleterski, Tone Zorn, Vladimir Klemenčič, Mirjana Domini. (Dokumente der Expertenberatung über die aktuellen Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheit in Österreich am 28. Mai 1976 in Ljubljana)
128. **Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 7-8. Ljubljana : INV 1976, 262 strani. Urednik : Drago Druškovič, tehnični urednik : Hilarij Frančeškin. Avtorji : Drago Druškovič, Vlado Benko, Borut Bohte, Budislav Vukas, Janko Pleterski, Vladimir Klemenčič, Tone Zorn, Dušan Nećak, Janez Stergar, Mirjana Domini.
129. **Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji** = Suвременa pitanja slovenske i hrvatske manjine u Austriji. Ljubljana : INV, Zavod za migracije i narodnosti (Zagreb) 1976, 74 strani + zvd. Glavni in odgovorni urednik : Janko Jeri, tehnični urednik : Janez Stergar. Avtorji : Janko Jeri, Josip Vidmar, Borut Bohte, Budislav Vukas, Mirko Valentić, Janko Pleterski, Tone Zorn, Vladimir Klemenčič, Mirjana Domini. (Gradivo s Posvetovanja o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji dne 28. maja 1976 v Ljubljani)
130. **Twenty Years Overdue** : Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana : INV 1976, 31 strani + zvd. Editor : Danilo Türk, Technical Editor : Janez Stergar. (Summaries from Razprave in gradivo - Treatises and Documents 1976, No. 7-8)
131. **Ude Lojze**, Koroško vprašanje. Ljubljana : Državna založba Slovenije 1976, 363 strani. Spremna beseda : Drago Druškovič.
132. **Časopis za suвременu povijest, letn. IX, št. 1 (23)** : *Jugoslavensko-austrijski odnosi i problemi položaja slovenske i hrvatske manjine u Austriji.* Zagreb : Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske 1977, 244 strani. Glavni in odgovorni urednik : Ivan Jelić. Avtorji : Bogdan Krizman, Tone Zorn, Budislav Vukas, Mirko Valentić, Dušan Nećak, Janez Stergar.
133. **Prisilna asimilacija na slovenečkoto i hrvatskoto malcinstvo vo Avstrija.** Skopje : Nova Makedonija 1977, 112 strani. Redakcija i izbor : Tošo Popovski. Avtorji : Tošo Popovski, Borut Bohte, Budislav Vukas, Mirko Valentić, Janko Pleterski, Tone Zorn, Vladimir Klemenčič, Mirjana Domini. (Prirejeno gradivo s Posvetovanja o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji dne 28. maja 1976 v Ljubljani)
134. **Stergar Janez**, Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije. Ljubljana : Počitniška zveza Slovenije 1978, 62 strani.
135. **Petek Franc**, Iz mojih spominov. Ljubljana, Borovlje : Slovenska matica, Drava 1979, 287 strani. Pripravil tekst, napisal opombe : Janko Pleterski, sodeloval pri opombah : Tone Zorn.
136. **Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 9-10. Ljubljana : INV 1979, 260 strani. Glavni in odgovorni urednik : Janko Jeri, tehnični urednik : Janez Stergar, [redakcija gradiva : Janez Stergar]. Avtorji : Janko Jeri, Edvard Kardelj, Danilo Türk, Melanija Mikeš, Albina Lük, Ferenc Junger, Ferenc Hajós, Ennio Opassi, Štefan Šoš, Karel Šiškovič, Miran Komac, Dušan Nećak, Tone Zorn, Janja Miklavc, Ludvik Olas, Istvan Seli, Janez Stergar, [Ivo Juvančič], Drago Druškovič.

137. **Manjšine - most med narodi.** Ljubljana : Republiški komite za informiranje 1980, 42 strani. Avtorji: Tone Zorn, Saša Žabjek, Albina Lük. (Ob XXI. konferenci UNESCO)
138. **Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 11-12.** Ljubljana : INV 1980, 172 strani. Glavni in odgovorni urednik : Janko Jeri, tehnični urednik : Janez Stergar, uredniki biobibliografij : Mara Mervič, Marjeta Čelovič, Janez Stergar. Avtorji : Silvo Devetak, Ernest Petrič, Jan Šošta, Matjaž Klemenčič, Vera Klopčič, Pavel Stranj, Dragi Stefanija.
139. **Zorn Tone, Saša Žabjek, Albina Lük, Minorities - bridge among the nations.** Ljubljana : INV, Committee of Information of SR Slovenia 1980, 57 strani. (On the occasion of the XXIst UNESCO Conference)
140. **Pleterski Janko, Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju.** Maribor : Obzorja 1981, 437 strani. (Documenta et studia historiae recentioris ; 2)
141. **Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 13-14.** Ljubljana : INV 1981, 243 strani. Glavni in odgovorni urednik : Silvo Devetak, tehnični urednik : Janez Stergar, redakcija gradiva : Vera Klopčič. Avtorji : Silvo Devetak, Theo C. van Boven, Ignacij Golob, Momir Milojevič, Tomislav Mitrovič, Budislav Vukas, Vladimir Đuro Degan, Laslo Rehak, Ernest Petrič, Dimitrije Pindič, Ivan Toševski, Peter Kuzmič, Mihael Kuzmič, Petar Mangovski, Todor Džunov, Avguštin Malle, Đuro Vidmarović, Marija Ambrožič-Počkar, Albina Nećak-Lük, Inka Štrukelj, Tihomir Dumančič, Jovan Đorđević, Živko Surčulija, Ibrahim Bakić, Marinko Gruić, Mitja Saje, Vladislav Jagodic, Milan Štante, Mirjana Domini, Teodor Domej.
142. **Nećak Dušan, Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni.** Ljubljana : Borec 1982, 270 strani.
143. **Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 15.** Ljubljana : INV 1982, 332 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Albina Nećak-Lük, tehnični urednik : Sonja Novak-Lukanovič, izbor in redakcija gradiva : Miran Komac. Avtorji : Rudi Čačinovič, Silvo Devetak, Boris Race, Drago Štoka, Viljem Černo, Alessandro Pizzorusso, Ernest Petrič, Ivan Bratina, Miran Komac, Darij Cupin, Nada Vilhar, Aleš Lokar, Lucijan Vuga, Samo Pahor, Albina Nećak-Lük, Pavel Stranj, Suzana Pertot-Legiša, Filibert Benedetič, Saša Žabjek, Peter Beltram, Dušan Jakomin, Sonja Novak-Lukanovič, Vera Klopčič, Riccardo Ruttar, Ferrucio Clavara, Paolo Petricig, Tamara Blažina.
144. **The Italian and Hungarian Nationalities in the Socialist Republic of Slovenia : some characteristics of the legal and political status as well as the status of the language and culture.** Ljubljana : INV 1983, 36 strani. The text prepared by : Silvo Devetak, Vera Klopčič, Albina Nećak-Lük, Sonja Novak-Lukanovič, Saša Žabjek.
145. **Italijanska in madžarska narodnost v SR Sloveniji : nekatere značilnosti pravno-političnega in jezikovno-kulturnega položaja.** Ljubljana : INV 1983, 35 strani. Avtorji : Silvo Devetak, Vera Klopčič, Albina Nećak-Lük, Sonja Novak-Lukanovič, Saša Žabjek.
146. **Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 16.** Ljubljana : INV 1983, 275 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Albina Nećak-Lük, tehnični urednik : Sonja Novak-Lukanovič, izbor in redakcija gradiva : Peter Beltram, Marinka Lazič, Vera Klopčič, Marjeta Čelovič. Avtorji : Vida Tomšič, Silvo Devetak, Stipe Šušvar, Ciril Ribičič, Miran Potrč, Rudi Čačinovič, Janko Pleterski, Štefan Korošec, Nada Vilhar, Saša Žabjek, Albina Nećak-Lük, Sonja Novak-Lukanovič, Rado Genorio, Vladimir Klemenčič, Aleš Stergar, Peter Beltram, Koča Jončič, Miodrag Mitič, Savin Jogan, Vera Klopčič.

147. **Dvojezičnost** : individualne in družbene razsežnosti. Ljubljana : Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije 1984, XXIV, 345 strani. Urednik : Albina Nečak Lük, Inka Štrukelj. Avtorji : Peter Klinar, Peter Beltram, Emidij Sussi, Vladimir Klemenčič, Albina Nečak Lük, Loredana Bogliun Debeljuh, Nelida Milani Kruljac, Ezio Djuričin, Sándor Varga, Breda Pogorelec, Teodor Domej, Karel Devetak, Pavel Slamič, Inka Štrukelj, Salvatore Venosi, Marija Mijavec, Ferenc Junger, Ranko Bugarski, Melanija Mikeš, Lajos Göncz, Rihard Ruttar, Julia Mod, Samo Pahor, Vera Klopčič, Janez Kerčmar, Renata Mejak, Lucija Čok, Magda Bažika, Avguštin Malle, Laura Bergnach, Saša Žabjek, Milena Markič, Jelica Mesesnel, Juliška Mulai, Balaž Kek, Aranka Kaloz, Ilija Stojanović, Svenka Savić, Milan Cvetković, Mitja Skubic, Zdenka Gudelj Velag, Ljubica Perčič, Marija Kolar, Jadranka Križ, Jaroslav Turčan, Peter Zlatnar.
148. **Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes** : zbornik znanstvenih in strokovnih prispevkov. Ljubljana, Celovec : Komunist, Drava 1984, 386 strani + zvd., ilustr. Predsednik uredniškega odbora : Pavle Žaucer, odgovorni urednik : Janko Liška, tehnični urednik : Ciril Barborič. Avtorji : Pavle Žaucer, Edvard Kardelj, Janko Pleterški, Tone Zorn, France Škerl, Tone Ferenc, Aleš Bebler, Avguštin Malle, Franci Zwitter, Vladimir Klemenčič, Borut Bohte, Danilo Türk, Matevž Grilc, Feliks Wieser, Zmaga Kumer, Matjaž Kmecl, Mirko Juteršek, Janez Stergar, Janko Liška, Borut M. Sturm, Štefka Bulovec, Marija Malle, Nataša Stergar. Imensko in krajevno kazalo : France Dobrovoljc.
- Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 17. Ljubljana : INV 1984, 200 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Vera Klopčič, tehnični urednik : Sonja Novak-Lukanovič. Avtorji : Štefan Cigoj, Ciril Ribičič, Dušan Dragosavac, Rudi Rizman, Nijaz Duraković, Jovan Munčan, Yves Plasseraud, Yvo J.D. Peeters, Ivan Toševski, Silvo Devetak, Rudolf Joó, Rudi Čačinovič, Lucijan Vuga, David Malnič, Ivo Piry, Avguštin Malle, Nada Vilhar, Boris Jesih, Pavel Stranj, Ferruccio Clavora, Riccardo Ruttar, Saša Žabjek, Milan Pahor, Marija Kozar-Mukič.
149. **Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes** : zbornik znanstvenih in strokovnih prispevkov. Ljubljana, Celovec : Komunist, Drava 1985, prvi [dopolnjeni] ponatis, 396 strani + zvd., ilustr. Predsednik uredniškega odbora : Pavle Žaucer, odgovorni urednik : Janko Liška, tehnični urednik : Ciril Barborič. Avtorji : Pavle Žaucer, Edvard Kardelj, Janko Pleterški, Tone Zorn, France Škerl, Tone Ferenc, Aleš Bebler, Avguštin Malle, Franci Zwitter, Vladimir Klemenčič, Borut Bohte, Danilo Türk, Matevž Grilc, Feliks Wieser, Zmaga Kumer, Matjaž Kmecl, Mirko Juteršek, Janez Stergar, Janko Liška, Borut M. Sturm, Štefka Bulovec, Marija Malle, Nataša Stergar. Imensko in krajevno kazalo : France Dobrovoljc, stvarno kazalo : Nataša Stergar, Janez Stergar.
150. **Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 18 : *Vzgoja in izobraževanje v večkulturnih družbah* = *Education in Multicultural Societies*. Ljubljana : INV 1986, 6, 441 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Vera Klopčič, tehnični urednik : Majda Šulc. Avtorji : R. Gass, Vera Klopčič, Saša Žabjek, Ciril Zlobec, Sonja Novak-Lukanovič, Ruža Petrovič, Marina Blagojevič, Etienne Verne, Janez Kerčmar, Ludvik Horvat, Slavica Pavlič, Lucija Čok, Nelida Milana-Kruljac, Vera Glavinič, Zdenka Gudelj-Velaga, Anka Budimlja, Marin Mladenov, Djordje Djurič, Čedomir Kuzmanović, Radomir Babin, Jon Muntean, Ferenc Bagi, Fatmir Fehmiu, Dali Emrulahu, Riza Brada, Mirko Djuranović, Taše Stojanovski, Feim Isai, Albert Verdoodt, Guy Héraud, Vera Raškovič-Zec, Inka Štrukelj, Jim Cummins, Albina Nečak-Lük, Dietmar Larcher, Peter Klinar, Eugenia Koutsouvanou, Theodor Veiter, Giuseppe Franciscato, Ferruccio Clavora, Darko Bratina, Antonio Giunta La Spada, Serena Tiella, Daniela Ceschi Veronesi, Mauro de Luca, Heinz Tichy, Avguštin Malle, Peter Gstettner, Vladimir Wakounig, Albert Reiterer, Yves Plasseraud, Miguel Siguan, Maria Eugenia Cuenca, Johan Hendrik Poulsen, Euryng Ogwen Williams.

151. **Razprave in gradivo** = Treatises and Documents, št. 19. Ljubljana : INV 1986, 292 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Boris Jesih, tehnični urednik : Miran Komac. Avtorji : Rudi Čačinovič, Silvo Devetak, Miran Komac, Boris Jesih, Sonja Novak-Lukanovič, Renata Mejak, Nada Vilhar, Janez Stergar, Vera Klopčič, Peter Beltram, Samo Kristen.
152. **Madžari in Slovenci** : sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji. Ljubljana : Komunist, INV 1987, 614 strani + zvd. Urednika in koordinatorja : Silvo Devetak, Rudolf Joó, urednik : Lajos Arday. Avtorji : Franc Šetinc, József Garamvölgyi, Rudolf Joó, Silvo Devetak, Nada Vilhar, Vladimir Klemenčič, Peter Repolusk, Peter Beltram, Janez Dular, Renata Mejak, Anna Zelenay, András Bertalan Székely, Sándor Györi-Nagy, Ferenc Stark.
153. **Magyarok és Szlovének : I, II.** Budapest : Állami Gorkij könyvtár 1987, 739 strani. (Madžarska izdaja dela: Madžari in Slovenci. Ljubljana 1987)
154. **Revija za narodnostna vprašanja - Razprave in gradivo** = Journal of Ethnic Studies - Treatises and Documents, št. 20. Ljubljana : INV 1987, 300 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Boris Jesih. Avtorji : Silvo Devetak, Heinz Tichy, James H. Wolfe, Leokadija Drobizheva, Irena Šumi, Remmigio Ratti, Vladimir Klemenčič, Karmen Medica, Nada Vilhar, Sonja Novak-Lukanovič, Renata Mejak, Ferruccio Clavora, Miran Komac, Salvatore Venosi, Boris Jesih, Marija Jurič, Samo Kristen, Vera Klopčič, Janez Stergar, Marinka Lazič, Metka Penko Natlačen, Meta Gostinčar Cerar.
155. **Devetak Silvo**, The equality of nations and nationalities in Yugoslavia : successes and dilemmas. Wien : Braumüller 1988, 136 strani. (Ethnos ; 32)
156. **Minority education in Carinthia - Co-existence or fragmentation** : (selected documents). Ljubljana : INV 1988, 160 strani + zvd. Uredili: Silvo Devetak, Majda Šulc, Boris Jesih.
157. **Revija za narodnostna vprašanja - Razprave in gradivo** = Journal of Ethnic Studies - Treatises and Documents, št. 21 : *Ethnicity Today : Eastern and Western Approaches = Etničnost danes : Vzhodni in zahodni pristopi*. Ljubljana : INV 1988, 250 strani. Glavni urednik : Silvo Devetak, odgovorni urednik : Marko Rogač. Avtorji : Zvonko Lerotič, Silvo Devetak, Anthony D. Smith, Eric R. Wolf, Dušan Janjič, Robert H. Jackson, Yves Plasseraud, Rodolfo Stavenhagen, Fred W. Riggs, Theodor Veiter, Vjeran Katunarić, Sergej Flere, Sreča Perunović, Leokadia M. Drobizheva, S.I. Vainshtein, M.N. Guboglo, O.B. Naumova, Virginia R. Dominguez, Katherine Verdery, Peter Gstettner, Cesare Poppi, John H. Moore, Irena Šumi, Marinka Lazič, Janez Stergar.
158. **Šolstvo za Slovence na Koroškem - sožitje ali ločevanje ?** Ljubljana : INV 1988, 269 strani + zvd. Uredili : Silvo Devetak, Majda Šulc, Boris Jesih. Avtorja uvodov : Rudi Čačinovič, Silvo Devetak. (Zbornik dokumentov)
159. **Mejak Renata, Sonja Novak-Lukanovič**, The participation of parents, schools and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education : Educational and cultural and linguistic pluralism : Inovative schools : (Working document). Paris : OECD/CERI 1989, 158 strani. (Izšlo 1991)
160. **Revija za narodnostna vprašanja - Razprave in gradivo** = Journal of Ethnic Studies - Treatises and Documents, št. 23 : 1. in 2. *Etnična delavnica štirih inštitutov (zbornik*

predstavitev in razprav). Ljubljana : INV 1990, 237 strani. Glavni urednik : Miran Komac, odgovorni urednik : Irena Šumi, tehnični urednik : Marinka Lazić. Avtorji : Laura Bergnach, Darko Bratina, Milko Bufon, Pavel Fonda, Boris Grabnar, Bogo Grafenauer, Branko Jazbec, Boris Jesih, Stane Južnič, Aleksej Kalc, Majda Kaučič-Baša, Matjaž Klemenčič, Vladimir Klemenčič, Peter Klinar, Vera Klopčič, Majda Kodrič, Miran Komac, Samo Kristen, Mirko Križman, Sergij Lipovec, Avguštin Malle, Karmen Medica, Renata Mejak, Sonja Novak-Lukanovič, Milan Pahor, Breda Pogorelec, Giovanni Radossi, Mojca Ravnik, Aldo Rupel, Janez Stergar, Pavel Stranj, Emidij Sussi, Irena Šumi, Fulvio Šuran, Marko Terseglav, Salvatore Venosi, Nada Vilhar, Andrej Vovko, Janja Žitnik.

- 161. Razprave in gradivo - Revija za narodnostna vprašanja = Treatises and Documents - Journal of Ethnic Studies, št. 24 : Narodnost - manjšina ali skupnost : urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji.** Ljubljana : INV 1990, 160 strani. Glavni urednik : Miran Komac, odgovorni urednik : Vera Klopčič, tehnični urednik : Marinka Lazić, redakcija gradiva : Mitja Žagar, Vera Klopčič. Avtorji : France Bučar, Tone Peršak, Janez Dular, Roberto Battelli, Miran Komac, Milan Gaspari, Ciril Ribičič, Ferenc Hajós, Mitja Žagar, Savin Jogan, Lucijan Vuga, Vladimir Klemenčič, Renata Mejak, Peter Beltram, Franco Juri, Karmen Medica, Vera Klopčič, Vanek Šiftar, Jasna Žugelj, Silvano Sau, Inka Štrukelj, Albina Nečak-Lük, László Gönc, Bruno Orlando, Isabella Flego, Sonja Novak-Lukanovič, Maria Pozsonecz, Viljem Sekereš, Bojko Bučar.
- 162. Mejak Renata, Sonja Novak-Lukanovič, The Participation of Parents, Schools and the Social Surrounding in the Implementation of the Concept of Bilingual Education : (Case Study).** Ljubljana : INV 1991, 100 strani. Urednik : Miran Komac.
- 163. Razprave in gradivo - Revija za narodnostna vprašanja = Treatises and Documents - Journal of Ethnic Studies, št. 25 : Romi na Slovenskem.** Ljubljana : INV 1991, 285 strani. Glavni urednik : Miran Komac, odgovorni urednik : Vera Klopčič, tehnični urednik : Marinka Lazić, urednika številke : Vera Klopčič, Sonja Novak-Lukanovič, izbor gradiva : Vera Klopčič, Marinka Lazić. Avtorji : Dušan Plut, Peter Klinar, Pavla Štrukelj, Renata Mejak, Vera Klopčič, Mladen Tancer, Jože Zadavec, Irena Levičnik, Vladka Škof, Jože Feher, Jasna Žugelj, Hedvika Stanič-Igličar, Rajko Šajnovič, Vlado Rozman, Antonija Jelenič, Mojca Kotar, Marija Levstik, Nada Kraševc, Lidija Kočvar, Franc Smerdu, Jean-Pierre Liégeois, Marinka Lazić.
- 164. Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 26-27.** Ljubljana : INV 1992, 342 strani. Glavni urednik : Vera Klopčič, odgovorni urednik : Boris Jesih, tehnični urednik : Marinka Lazić, redakcija gradiva : Peter Winkler, Vera Klopčič. Avtorji : Mitja Žagar, Peter Gstettner, Vladimir Wakounig, Marjan Sturm, Marija Jurič Pahor, Miran Komac, Pavel Stranj, Albina Nečak-Lük, Sonja Novak-Lukanovič, Renata Mejak, Vera Klopčič, Vera Kržišnik Bukič, Wolfgang L. Gombocz, Katarina Munda Hirnök, Marijana Sukič, Fulvio Šuran, Karmen Medica, Srda Orbanić, Nataša Mussizza Orbanić, Samo Kristen, Marinka Lazić.
- 165. Ethnic Minorities in Slovenia.** Ljubljana : INV, Information Bureau - Government of the Republic of Slovenia 1993, 58 strani + zvd. Editors : Vera Klopčič, Janez Stergar. Authors : Boris Jesih, Vladimir Klemenčič, Vera Klopčič, Sonja Novak-Lukanovič, Albina Nečak-Lük, Janez Stergar, Peter Winkler, Mitja Žagar. Introduction : Lojze Peterle. (On the occasion of The World Conference on Human Rights in Vienna, 14-25 June 1993)
- 166. Razprave in gradivo = Treatises and Documents, št. 28.** Ljubljana : INV 1993, 227 strani. Glavni urednik : Vera Klopčič, odgovorni urednik : Boris Jesih, tehnični urednik : Marinka Lazić. Avtorji : Albina Nečak-Lük, Matija Hafner Fink, Sonja Novak-Lukanovič, Katarina

Munda Hirnók, Renata Mejak, Boris Jesih, Vera Klopčič, Ildikó Szabó, Jernej Zupančič, Miran Komac, Vera Kržišnik-Bukić, Bernard Poche, Mitja Žagar, Aleksander Milenkovič, Sonja Kurinčič Mikuz, Pavel Slamič, Marinka Lazič.

167. **Ethnic Minorities in Slovenia.** Ljubljana : INV, Information Bureau - Government of the Republic of Slovenia 1994, 2nd revised and enlarged edition, 70 strani + zvd. Editors : Vera Klopčič, Janez Stergar. Authors : Boris Jesih, Vladimir Klemenčič, Vera Klopčič, Sonja Novak-Lukanovič, Albina Nečak-Lük, Janez Stergar, Peter Winkler, Mitja Žagar. Introductions : Lojze Peterle, Peter Winkler. (On the occasion of The 6th European Conference of Border Regions in Ljubljana, 13-15 October 1994)
168. **Manjšine v prostoru Alpe-Jadran** = Minderheiten im Alpen-Adria Raum = Manjine na području Alpe-Jadrana = Le minoranze nell'area di Alpe-Adria = Kisebbségek az Alpok-Adria Térségben : zbornik referatov : Bled, 21.-22.10.1993. Ljubljana : Delovna skupina za manjšine Alpe-Jadran, Vlada Republike Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja 1994, 304 str. Uredili : Peter Vencelj, Vladimir Klemenčič, Sonja Novak Lukanovič. Avtorji : Peter Vencelj, Vladimir Klemenčič, Ulderico Bernardi, István Hoóz, Paul Apovnik, Peter Karpf, Alberto Gasparini, Milan Bufon, Pavel Stranj, Avguštin Malle, Jernej Zupančič, Srđa Orbanić, Vera Klopčič, Franz Sturm, Adriano Paoli, Mariselda Tessarolo, József Szűcs, Tihomir Telišman, Jože Hirnók, Boris Jesih, Christoph Pan, Irene Kustatscher, Sonja Novak Lukanovič, Albina Nečak Lük, Nikola Radačić, Heinz-Dieter Pohl, Anna Mazzei, Mária Pilsits, László Pádár, Miklós M. Márnai, Jolan Tischler, Gyula Pustai, Katalin Munda Hirnók, Peter Gstettner, Vladimir Wakounig, Valentin Sima, Inka Štrukelj, Rudolf Tomsich, Ulderico Bernardi.
169. **Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski** : zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Mariboru, 25.-27. maja 1993. Ljubljana : SAZU 1994, 368 str. Uredniški obor : Feliks J. Bister, Mirko Križman, Boris Jesih (urednik), Anton Vratuša (predsednik). Avtorji : Anton Vratuša, Alojz Križman, Bogo Grafenauer, Peter Gstettner, Elisabeth Katschnig, Johannes Moser, Avguštin Malle, Andrej Moritsch, Stane Granda, Christian Promitzer, Matjaž Klemenčič, Ludvik Olas, Mirko Križman, Zinka Zorko, Feliks J. Bister, Wolfgang Gombocz, Andrej Hozjan, Vladimir Klemenčič, Arnold Suppan, Vanek Šiftar, Ladislav Vöröš, Franc Zadravec, Branko Žunec, Boris Jesih, Janko Pleterski, Janez Stergar, Ralf Unkart, Andreja Zemljčič, Anton Trstenjak.
170. **Stergar Janez, Štiri poti med koroške Slovence.** Ljubljana : Klub koroških Slovencev 1994, 70 str. Spremná beseda : Bogo Grafenauer. Krajevno in osebno kazalo : Nataša Stergar.
171. **Slovenci v Hrvaški.** Ljubljana : INV 1995, 420 strani. (Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije ; 1) Urednica : Vera Kržišnik-Bukić. Avtorji : Vera Kržišnik-Bukić, Mirko Jurak, Darko Darovec, Alojz Jembrih, Agneza Szabo, Marjan Drnovšek, Bogdan Kolar, Peter Klinar, Silva Mežnarič, Peter Repolusk, Vitomir Belaj, Albina Nečak Lük, Mirjana Ule, Mitja Žagar, Mirjana Domini, Boris Jesih, Vera Klopčič, Karmen Medica, Vinko Žibert, Irena Mislej.

Seven decades of the Institute for Ethnic Studies in Ljubljana (1925-1995)

After the World War I one third of Slovenians remained outside the borders of Slovenia (then a part of newly created Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes - or the Kingdom of Yugoslavia) thus the need for scientific and systematic research of minority and ethnic questions greatly increased. Following the tradition of pre-war Slovenian experts on ethnic issues and *Defence (Minority) Museum of Jugoslovanska Matica* five Slovenian national societies founded the *Minority Institute (MI)* (February 1, 1925). *Minority Institute* in Ljubljana was researching the status of Slovenians in the neighbouring states (Italy, Austria and Hungary) and of German and Hungarian minorities in Slovenia and collecting documentation and literature on minority questions. *MI* was headed by Vinko Zorman and amongst its researchers dr. Lavo Ęermelj should be singled out. *MI* strongly supported the activities of the *Congress of European Nationalities*, which was initiated and headed by dr. Josip Wilfan.

With the occupation of Slovenia in April 1941 the *Minority Institute* ceased to exist and most of its archives were lost, the library however could be preserved and was later taken over by the *Scientific Institute*. The *Scientific Institute* was founded during the war (January 12, 1944) in the forests of Kočevski Rog by the Slovenian Resistance as the only such institution in occupied Europe. Its *Department for Border Questions* de facto continued the work of the *Minority Institute* and was greatly involved with the question of new, fairer borders, that should not continue to split the Slovenian nation. It prepared the scientific framework for the new diplomatic solutions. Many members of its staff headed by director dr. Fran Zwitter were also actively participating at the peace conferences after the war.

The *Scientific Institute* was dissolved in 1948 and its *Department for Border Questions* was replaced by the *Institute for Ethnic Studies (IES)*. From 1948 to 1956 the *IES* was part of the University in Ljubljana, while from 1956 on it has been an independent scientific institution financed by the Slovenian Research Fund. Dr. Fran Zwitter was followed as the director by Lojze Ude, dr. Lavo Ęermelj, Drago Druškovič, dr. Janko Jeri, mag. Silvo Devetak, prof. dr. Vladimir Klemenčič, doc. dr. Miran Komac and mag. Vera Klopčič. Several other experts on ethnic topics were also fellows of the *IES* - historians prof. dr. Bogo Grafenauer and prof. dr. Janko Pleterški, jurist and currently Slovenian ambassador in the US prof. dr. Ernest Petrič and others.

The staff of *Institute for Ethnic Studies* interdisciplinary studies the different aspects of ethnic issues, the status of national minorities in Slovenia and the Slovenian minorities in the neighbouring states, international legal protection of minorities, as well as forms of coexistence in multiethnic societies. *IES* participates in the organising of international conferences, which, apart from having an impact upon theory, also contribute to the improvement of the actual conditions ethnic communities live in. Some of these meetings were turning-points of a world-wide significance - e.g. the **UN Seminar on Human Rights in Multiethnic Communities** (Ljubljana, 1965), which was the first

international seminar on this topic at the world level. Another **UN Seminar on Minorities** took place in Ohrid in 1974.

Other important seminars were: **Seminar on International Legal Protection of Human Rights** (Brdo, 1981), the **OECD Seminar on Education in Multicultural Societies** (Ljubljana, 1985), the **Alps-Adria Working Community for Minorities Seminar** (Bled, 1993), the **UNESCO Seminar on Multilayer Identities** (Ljubljana, 1994). Recently, there were three major meetings, which contributed significantly to the formation of norms relating to the protection of national minorities in Slovenia and in the neighbouring countries: the conference, titled **Nationality - Minority or Community: Regulation, Implementation and Protection of Rights of Nationalities (national minorities) in the Republic of Slovenia** (Ljubljana, 1990), **Conference on Roma/Gypsy Community in Slovenia** (Ljubljana, 1991) and the conference **Minority as a Subject: Regulation, Implementation and Protection of Rights of the Slovenian National Minority in the Neighbouring Countries** (Ljubljana, 1995).

Since 1960, the *IES* has been publishing a yearly journal *Razprave in gradivo/Treatises and Documents* that publishes articles, written by Slovenian and foreign experts.

The *IES* occasionally publishes topical monographs, e.g. *Hungarians and Slovenes - Co-operation and Coexistence Along the Yugoslav-Hungarian Border* (Ljubljana, 1987); *The Participation of Parents, School and the Social Surrounding in the Implementation of the Concept of Bilingual Education* (Ljubljana, 1991); *Ethnic Minorities in Slovenia* (Ljubljana, 1993, 1994); *Slovenians in Croatia* (Ljubljana, 1995) etc.

In 70 years of existence the *IES* developed in to one of the major European and world centres for the research on minority and ethnic issues. Its documentation and highly specialised library (about 30.000 books and 600.000 documentation units) are an invaluable base for further scientific endeavours. Historical archives of the *IES* are also being open to the public and they can offer some quite precious historical files from the beginning of the 20th century onwards.

This book is presenting a historical survey of *IES* in all periods of its existence. The Supplements are consisting of short biographies of 35 most distinguished fellows at the *IES*, a list of books published by the *IES* and a bibliography of articles about the *IES*.

K a z a l o

Ob sedemdesetletnici ustanovitve ljubljanskega Manjšinskega instituta, predhodnika sedanjega Inštituta za narodnostna vprašanja	3-4
Proučevanje slovenske narodnostne problematike do srede dvajsetih let 20. stoletja	5-9
Ustanovitev Manjšinskega instituta v Ljubljani in njegov delež v proučevanju narodnostno-manjšinske problematike (od februarja 1925 do aprila 1941)	11-17
Prizadevanja za uresničitev programa "Zedinjene Slovenije" po okupaciji Slovenije ter ustanovitev partizanskega Znanstvenega instituta januarja 1944	19-24
Delo Oddelka za meje Znanstvenega instituta oz. Inštituta narodne osvoboditve v diplomatskih prizadevanjih za nove slovenske meje (1945-1948)	25-28
Ustanovitev in delovanje Inštituta za narodnostna vprašanja pri Univerzi v Ljubljani (1948-1956)	29-30
Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani kot samostojni znanstveni zavod (od leta 1956)	31-40
Arhiv, knjižnica in dokumentacija INV	41-44
Sodelovanje inštituta z domačimi in tujimi strokovnjaki, znanstveni sestanki (v organizaciji INV ali z opaznim deležem INV)	45-46
Inštitutska publicistična dejavnost	47-48
Pomembnejši inštitutski sodelavci	49-55
Uporabljene kratice	56
Izbor literature o INV in njegovih predhodnikih	57-60
Bibliografija inštitutskih knjižnih objav	61-76
Seven decades of the Institute for Ethnic Studies in Ljubljana (1925-95)	77-78
Kazalo	79

Janez Stergar

**Sedem desetletij ljubljanskega
Inštituta za narodnostna vprašanja**

* * *

Izdal in založil:

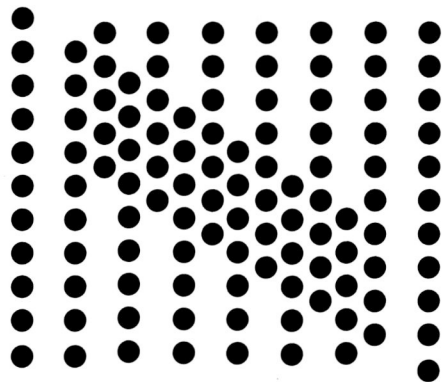
Inštitut za narodnostna vprašanja
SI-1000 Ljubljana, Erjavčeva 26
Zanj: mag. Vera Klopčič

Tisk: EUROTA d.o.o., Ljubljana

Prvi natis: oktober 1995 v nakladi 1000 izvodov

Po mnenju Urada Vlade za informiranje
št. 4/3-12-1638/94-23/338 z dne 13.10.1995 šteje publikacija za proizvod,
od katerega se plačuje 5-odstotni prometni davek

ISBN 961-6159-02-X

9 789616 159029